गणित

इयत्ता 2 री

MATHEMATICS CLASS II (MARATHI)

FREE

तेलंगाना शासनाव्दारे प्रकाशित
हैद्राबाद

तेलंगाना शासनाचे मोफत वितरण

तेलंगाना शासनाचे प्रकाशन, हैद्राबाद

तेलंगाना शासनाचे मोफत वितरण

Government of Telangana

Department of Women Development & Child Welfare - Childline Foundation

When abused in or out of school.

To save the children from dangers and problems.

When the children are denied school and compelled to work.

When the family members or relatives misbehave.

CHILD LINE 1098 NIGHT & DAY 24 HOUR NATIONAL HELPLINE

1098 (Ten...Nine...Eight) dial to free service facility.

- ✢ 11 से 99 तक की क्रम संख्याओं में से कोई 9 संख्याएँ लो।

  उदा : 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19
  25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33
- ✢ एक-एक खाने में एक ही संख्या लिखो।
- ✢ कोई भी दो पास-पास के खानों में क्रम संख्या न आने पाये।
- ✢ ऐसा इस तरह जो पहले करेगा, वह विजयी माना जायेगा।

नीचे दिये वर्ग में जिन दो संख्याओं का योग 36 आता हो, वैसी जोड़ियाँ निम्न उदाहरण की तरह लिखो।

उदा : 19 + 17 = 36

22	18	4	19
17	15	21	32
12	39	18	33
26	14	3	81

11 से 17 तक की संख्याओंसे ○ भरो।
एक ही क्रम की किन्हीं तीन संख्याओं के जोड़ने पर 42 आनेवाली संख्याएँ लिखो।

J{UV

B`ËVm 2 ar

MATHEMATICS

CLASS II

(MARATHI VERSION)

तेलंगाना शासनाचे प्रकाशन, हैद्राबाद

H$m`XmMm AmXa H$am
hŠH$${_ i dm

{e j UmÛma àJVr H$am
dVUH$ Z_ Rdm

First Published 2012
New Impressions 2014, 2015, 2016, 2017, 2018,2019

This Book has been printed on 70 G.S.M. Maplitho,
Title Page 200 G.S.M. White Art Card

तेलंगाना शासनाव्दारे मोफत वितरण 2019-20

Printed in India
at the Telangana Govt. Text Book Press,
Mint Compound, Hyderabad,
Telangana.

पाठ्यपुस्तक विकास आणि प्रकाशन मंडळ

_»` {ZdmhZ A{YH$mar : Ir_Vr. ~r. eeH$_mar

gMmbH$, amÁ` {dÚm gemYZ {ejU gñWm, hÐm~mX

»` ì`dhma {ZdmhH$: Ir. Ama. OgnmX

gMmbH$, emgHs` nmR>çnñVH$ _ÐUmb`, hÐm~mX

{ZdmhZ A{YH$mar : Sm. EZ. CnÐ aÈr

àm\$ga, nmR>ç àUmbrH$m Am{U nñVH${d^mJ

amÁ` {dÚm gemYZ {ejU gñWm, hÐm~mX

b I H$

Ir. O. Jadæ`m, MRP, nËVa _S>i, {MËVa {Oëhm

Ir. nr. a_e, {ejH$, E_.nr.nr.Eg. E_.E_.na_, dXéH$n_ _S>i, {MËVa {Oëhm

Ir, Q>r, bú_UH$_ma, {ejH$, E_.nr.nr.Eg. JmZJrar, H$ßn_ _S>i {MËVa {Oëhm

Ir, gr,EM.H$ed, E_.Ama.nr. _a`mbJSm _S>i, ZbJmSm {Oëhm

Ir. H$. ìhr. í`m_gXaMm`b, {ejH$, Eg.nr.Eg., H$mQ>mnëbr, dYmZmnQ>m _S>i, daJb {Oëhm

Ir. dm`. dH$Q> aÈr, {ejH$ Am{U S.R.G. gXñ`, ZPHS, HSmHSm, ZbJmSm {Oëhm

Ir. H$. amOÐ aÈr, {ejH$ Am{U S.R.G. gXñ`, U.P.S., {Vå_ma, MX_nQ> _S>i, ZbJmSm {Oëhm

g_Ýd`H$Vm

Ir. H$. ~åhæ`m, àm\$ga, amÁ` {dÚm gemYZ gñWm, Am.à., hÐm~mX

Ir. H$. `mX{Jar, àmÜ`mnH$, ghmæ`H$ {ZdmhZ A{YH$mar, amÁ` {dÚm gemYZ gñWm, hÐm~mX

gnmXH$

Ir, H$. H$. ìhr, am`b, àmÜ`mnH$, IASE, Am.à. hÐm~mX

Sm. nr. a_e, àmÜ`mnH$, IASE, Zëbma

Sm. Eg. gae ~m~, AMO, amOrd {dÚm {_eZ (SSA), Am.à. hÐm~mX

Ir. ~r. hargdmËV_ amd, àmÜ`mnH$ (gdm{ZdÎm), amÁ` {dÚm gemYZ gñWm, hÐm~mX

_amR>r AZdmXH$

Ir_Vr. E_. gOmVm, E_.Eg.gr.~r.ES>, ìhr.S>r.nr.hm`ñH$b, emh Abr ~Sm, hÐm~mX

Ir_Vr. Or. gr_m, ~r.E.S>r.ES>, ìhr.S>r.nr.hm`ñH$b, emh Abr ~Sm, hÐm~mX

_amR>r S>r.Q>r.nr.

amOe XmZH$m अ

, S>r.Q>r.nr. AmnaQ>a, Am[Xbm~mX

nTrb ^mJmH$S

emb`{ej Um_Ü`IA{UIIMmdJAË`V_hËdmMmAmh. Ë`mbmMAmnUnm`m g_OVm. {dÚmï`mMCÀMdJmVrb{ejUhË`mÀ`màmW{_H$ñVamda{eH$bë`m ^mfMH$meë`Am{UJ{UVmÀ`m{eH$Ê`mdaAdb~ZAgVemiV`Ê`mAmYrWmSçm à_mUmV{dÚmï`mZmJ{UVmMrH$ënZmAgV.Ë`mMH$ënZmÀ`mAmYmamdaVJ{UV {eH$VmV.

{OdZmÀ`màË`H$pñWVr_Ü`{dÚmWuJ{UVmMmCn`mJH$aVAgVmV.J{UV {eH$Ê`mgmRrË`mM{eH$UA{UgédmVhmÑïrH$mZÜ`mZmVKD$ZhnñVH$V`ma H$aÊ`mVAmbbAmh.

amïr`Aä`mgH$_MmH$QH$m`2005A{U{ejUMmh¸$2009ømÀ`m_b^V VËdmÀ`mAmYmahnñVH$Aemà H$maV`maH$aÊ`mVAmbbAmhH$sMmH$erA{U {Zarj UmìXmа{dÚmWuJ{UVMmkmZàmáH$éeH$Vrb."H$Vr'A{U"àíZgJhmMm' ømnñVH$m_Ü`AemàHmag_mdeHaÊ`mVAmbbmAmhH$sË`mìXma{dÚmï`mZm J{UVmMrH$ënZm`BbA{UVË`mÀ`mkmZmMmCn`mJH$aVrb.ømnñVH$mVrb àË`HKQHmMrgédmV{dÚmï`mÀ`mOrdZm_YrbàË`H$jU,Ë`mMmIiBbjmV KD$ZJ{UVr`gH$ënZmMmg_mdeH$aÊ`mVAmbbmAmh.J{UVmMrH$ënZmg_OU, CXmhaU`m½`[aVrZgmS{dU,VH$ÑïrZ{dMmaH$aU,J{UVr`^mf_Ü``º$sZm ì`º$H$aUB.H$meë`{dÚmWuømnñVH$mVrbH$VrA{UàíZgJhmÛmaàmáH$é eH$Vrb.J{UVmMrgH$ënZm`m½`[aVrZg_OÊ`mgmRr{Za{Zamù`mn[añWrVrMr A{UH$VtMr{MÌømnñVH$m_Ü`_mRçmà_mUmdaAmhV.

J{UV{eH$Uhmà Ë`H${dÚmï`mMmh¸$Amh.ømnñVH$mMmCn`mJH$éZ {dÚmWug»`mA{UMma_b^V{H$`mMkmZàmáH$éeH$VrbË`m_i{dÚmWr_Ü` J{UVmMrAmdS{Z_mUhmBbA{UVJ{UVCËgmhmZ{eH$Vrb.Amdí`H$Agbb ejUrH$g{hË`V`maH$éZA{U{dÚmï`mÀ`m{eH$Ê`mÀ`mdimM`m½`Cn`mJ `mMrImÌrH$éZ{eH${dU-{eH$UømH$VrH$amì`mV.ZdrZnÕVrZgmahnñVH$ V`maH$aÊ`mVAmbbAmh.gd[ejH$ømMrA_b~OmdUrH$aVrbAerAmåhr AmemH$aVm.Ibr A{UIIÀ`mdJmgmRrOJ{UVr`H$meë`V`maH$aÊ`mVAmbb Amh V{dÚmWuàmáH$aVrbømMrAmåhmbmImÌrAmh.

31-03-2011
hÐm~mX

Ir_Vr ~r. eeH$_mar
SmÀ`aŠQ>a
SCERT, तेलंगाना, हैद्राबाद

{e j H$mZm gMZm

- I Am{U II À`m dJmM J{UVmM nñVH$ h NCF 2005 À`m _b^V VËdmZgma Am{U RTE 2009 À`m _mJXeZmZgma V`ma H$aÊ`mV Ambb Amh.
- {dÚmï`mZr CËgmhmZ J[UV {eH$md Ag KQH$ V`ma H$aÊ`mV Ambb Amh.
- àË`H$ KQH$m_Ü` {dÚmï`mZm _mhrV Agbë`m J{UVmÀ`m gH$ënZMm g_mde H$aÊ`mV Ambbm Amh Am{U `m½` àíZgJhmÛma ZdrZ gH$ënZmMm g_mde H$aÊ`mV Ambbm Amh.
- XZ{XZ {OdZmÛma/AWnU narñWrVrÛma _bmZm gH$ënZmMr Am i I àmá ìhmdr Ag àíZgJh V`ma H$aÊ`mV Ambb Amh. Aem àíZgJhm_i {dÚmWu VH$ÑîQçm {dMma H$aU, Amnë`m ``$sZm J{UVr` ^mfV ì`$H$éZ CXmhaU gmSd eH$Vrb.
- àíZgJh Am{U H$VrMr `m½` `mOZm Am I Z I À`m dJmMm edQ H$aÊ`mV Ambbm Amh. I À`m dJmV {dÚmï`mZm g»`mMr gH$ënZm g_Ob, ~arO Am{U dOm~mH$s V H$é eH$Vrb. II ar dJmÀ`m edQr {dÚmï`mZm JQ V`ma H$éZ ~arO H$aU, hmVMÀ`m Vì kmZmMm dmna H$éZ dOm~mH$s H$aU, JUmH$maMr Am{U ^mJmH$maMr _b^V gH$ënZm _mhrV hmU B {dÚmï`mZm g_Ob.
- àË`H$ KQH$mÀ`m gédmVrbm {dÚmï`mZm {MÌmM {Zar j U H$aÊ`mg gm{JVbb Amh. Ë`mÀ`m _mJrb J{UVmÀ`m gH$ënZÀ`m kmZmZgma Ë`mZm àíZ {dMmaÊ`mV Agbb Amh. Ë`mÛmaM àË`H$ KQH$ V`ma H$aÊ`mV Ambb Amh. dJm_Yrb H$Vr H$aÊ`mgmRr. øm {H$`_Ü` ghO {_ i Vrb Aem dñVMm Og JmQçm, {~`m H$mSçm, _Ê`m B. Mm Cn`mJ H$aÊ`mV Ambbm Amh.
- nÕVe[a _mSUr H$éZ CXmhaU gmSdU, VH$ÑîQçm {dMma H$aU. ømgmRr JQ V`ma H$éZ H$Vr H$aÊ`mMm gm_mde H$aÊ`mV Ambbm Amh.
- AemM àH$ma {dÚmï`mZr CXmhaU gmS{dÊ`mAmYr Ë`mZm {Xbë`m CXmhaUmÀ`m gMZm g_OÊ`mgmRr àmËgmhZ Úm.
- nñVH$ Aem àH$ma V`ma H$aÊ`mV Ambb Amh H$s Ë`mÛma {dÚmï`mZm g I mb Aä`mg H$aU, {Zar j U H$aU, gemYZ H$aU, KU J{UVmMr gH$ënZm g_OU CXmhaU gmS{dÊ`mgmRr Ë`mÀ`m kmZmMm Cn`mJ H$aU B. Mr _XV hmBb.
- {dÚmï`mÀ`m XZ{XZ {OdZmÀ`m narñWrVrÀ`m {MÌmMm gm_mde H$aÊ`mV Ambbm Amh.
- XZ{XZ narñWrVrÀ`m narUm_mbm {Za{Zamù`m àH$maÀ`m I imÛma {dÚmWu J{UVmMm Cn`mJ H$aVrb. øm nmíd^_rda AmYmarV h nñVH$ V`ma H$aÊ`mV Amb Amh V gnUarË`m øm nñVH$mMm Cn`mJ H$aVrb Am{U _bmÀ`m {eH$Ê`mÀ`m di À`m Cn`mJmMr I mÌr `Bb.

Aä`mgH$_ - An j rV n{aUm_

KQ>H$ - 1 : CO i Ur -

- 1 V 20 n`VÀ`m g»`m
- {Za{Zamù`m dñV Og àmUr, n j r, PmS> ømZm _mOU Am{U Ë`mZm g»`m_Ü` {b{hU.
- dñVÀ`m Am{U bmH$mÀ`m g»`mMm H$_ gmJU Am{U {b{hU
- 20 n`V{Xbë`m g»`mÀ`m AmYr, ZVa Am{U _Ü` `Umar g»`m gmJU.
- 20 n`VÀ`m g»`mZm MT>Ë`m Am{U CVaË`m H$_m_Ü` {b{hU Am{U Ë`mMr OmS>r bmdU

KQ>H$ - 2 : CO i Ur - 2

- dñVZm Xe_ Am{U EH$_ _Ü` _mOU, Ë`m g»`m_Ü` {H$Vr Xe_ Am{U EH$_ AmhV V gmJU
- 100 n`VÀ`m g»`mZm {dñVV ñdénmV [b{hU
- 100 n`VÀ`m g»`mZm MT>Ë`m Am{U CVaË`m H$_m_Ü` {b{hU Am{U Ë`mMr OmS>r bmdU.
- {Xbë`m g»`m_Yrb bhmZ Am{U _mRr g»`m Am i I m Am{U {bhm.
- {ZpíMV CXmhaU VmS>r gmSm{dU
- bhmZ Am[U _mRçm g»`m_Ü` Agbb g~Y Am i I m.
- {ZpíMV AQ>tda AmYm[aV H$mS> gmSdm (OmñV, H$_r)

KQ>H$ - 3 Am{U 4 : 3 AH$s g»`mMr VbZm

- 1000 n`VÀ`m g»`mM eV_, Xe_, EH$_ gmJm Am{U _mOm Am{U Ë`mÀ`m I mbr {bhm.
- g»`Vrb AH$mMr ñWmZrH$ {H$_V Am{U _i {H$_V gmJU Am{U {b{hU.
- 3 AH$s g»`mZm {dñVV ñVénmV {b{hU Am{U {Xbë`m {dñVV ñVénmbm g»`m_Ü` {b{hU
- {Xbë`m 3 AH$s g»`m_Ü` 100 é, 10 é Am{U 1 é {H$Vr AmhV V gmJU
- 1000 n j m H$_r Agbë`m g»`mZm `m½` H$_m_Ü` [b{hU Am{U Ë`mZm MT>Ë`m Am{U CVaË`m H$_m_Ü` {b{hU
- 1000 n j m H$_r Agbë`m g»`mÀ`m AmYrM, ZVaM Am{U _Yrb g»`m {b{hU
- {Xbbr g»`m (1000) eãXm_Ü` {b{hU Oa Vr g»`m eãXm_Ü` {Xbbr Agb Va g»`m_Ü` {b{hU.
- {VZ AH$s g»`mnmgZ V`ma Pmbbr g»`m Am{U Ë`m_Yrb g»`m gmJU.
- XmZ g»`mn j m bhmZ Agbë`m g»`mZm Xm I {dÊ`mgmRr > < = øm {MÝhmMm Cn`mJ H$am.

KQ>H$ - 17 : ng

- ZmQ>/ZmUr Am i I m
- 100 én` n j m H$_r Agbë`m ZmQ>M gQ> ng XU.

KQ>H$ - 18 : AmH$ma

- {Za[Zam i J{UVr` Am{U J{UVr` AmH$ma Zgbb AmH$ma Am i I U XZ{XZ OrdZm_Yrb J{UVr` AmH$ma Agbë`m dñVMr Ë`mÀ`m AmH$mam~am~a OmSr bmdU, Ë`mMr VbZm H$aU Am{U OmSr bmdU (Mmag, Am`V {ÌH$mU ømMm Cn`mJ H$é ZH$m) dV i , Mmag, Am`V, {ÌH$mU B. M Zmd {bhm.

KQ>H$ - 19 : ZmX H$am

- VŠË`m_Ü` dñV _mOZ Ë`mMr ZmX H$am.

Amnb amï›JrV

- adrÝÐZmW RmJa

OZ-JU-_Z A{YZm`H$ O` h
^maV ^m½` {dYmVm.
nOm~, qgY, JOamV, _amR›m
Ðm{dS›, CËH$b, dJm,
{dÚ {h_mMb, `_Zm JJm
CÀN›b ObYr VaJ
Vd e^ Zm_ OmJ
Vd e^ Amerf _mJ
Jmh Vd O` JmWm,
OZ JU _Jb-Xm`H$ O` h,
^maV ^m½` {dYmVm,
O` `, O` h, O` h
O` O` O` O` h.

à{Vkm

""^maV _mPm Xe Amh, gma ^maVr` _mP ~mY~ AmhV.

_mÂ`m Xemda _mP à_ Amh, Am{U _mÂ`m XemVë`m g_Õ Am{U {d{dYVZ ZQ›bë`m nanamMm _bm A{^_mZ Amh. Ë`m nanamMm nmBH$ hmÊ`mMr nmÌVm _mÂ`m AJr `mdr åhUZ _r gXd à`ËZ H$arZ.

_r _mÂ`m nmbH$mMm, JéOZmMm Am{U d{S›bYmè`m _mUgmMm _mZ R›drZ Am{U àË`H$mer gmOÝ`mZ dmJZ.

_mPm Xe Am{U _mP Xe ~mYd `mÀ`mer {Zð›m am I Ê`mMr _r à{Vkm H$arV Amh.

Ë`mM H$ë`mU Am{U Ë`mMr g_Õr ømVM _mP gm»` gm_mdb Amh.''

---- * ----

AZH$_{UH$m

1 AH$ 1 V 20

1. I mbrb {MÌ nmhZ dJdJù`m dñVMr JUZm H$éZ Ë`mMr g»`m {bhm.

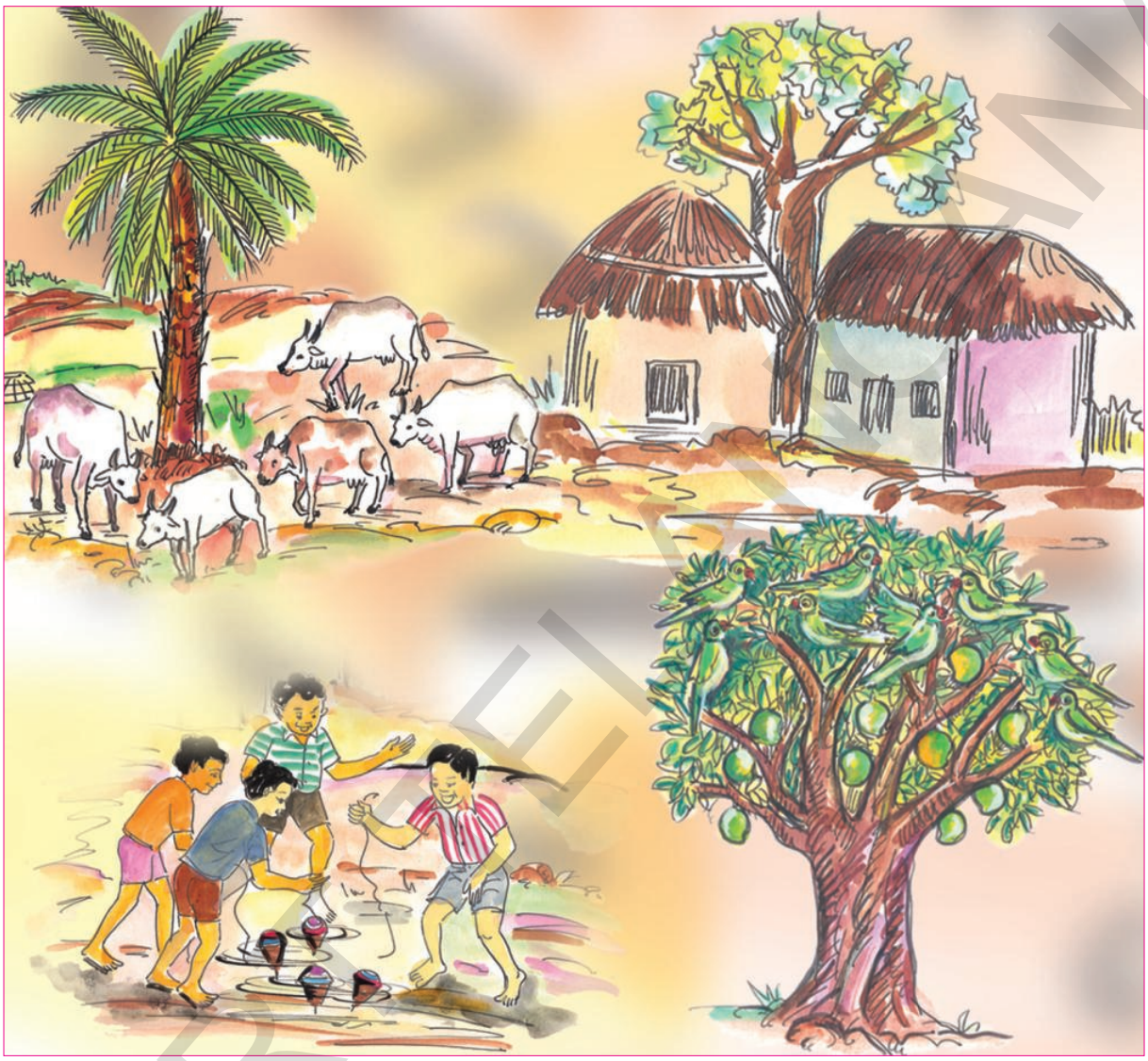

1. {VW {H$Vr PmnSçm AmhV ?
2. {VW {H$Vr _b AmhV ?
3. nm_À`m PmSmOd i {H$Vr JmB MaV AmhV ?
4. PmSmdaVr {H$Vr Am~{XgV AmhV ?
5. PmSmdaVr {H$Vr nmnQ AmhV ?
6. nmnQ H$dm Am~ `mÀ`mnH$s H$mUMr g»`m OñV Amh ?

{dÚmï`mZm darb [MÌmM {Zarj U H$é Úm. àË`H$ dJuH$aUmVrb Jm ï>r _mOmd`mg gmJm. aH$mÝ`mV `m½` V H$_mH$ {bhÊ`mg gmJm.

2. I mbr {Xbb [MÌ nhm. àË`H$ àíZmgmR>r {dÚmï`mM Zmd {bhm.

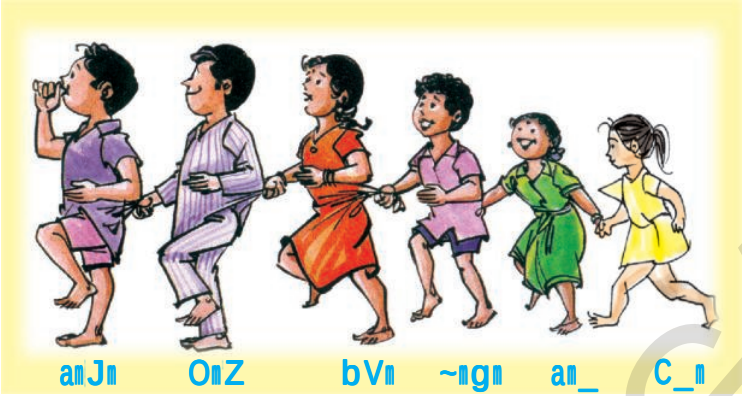

amJm OmZ bVm ~mgm am_ C_m

CXm: Xgam {dÚmWu H$mU Amh? ..... OmZ

{Vgam {dÚmWu H$mU Amh? .....

nmMdm {dÚmWu H$mU Amh? .....

~mem {dÚmWuMm Z~a H$mUVm Amh? .....

C_m {dÚmWu H$mU Amh? .....

3. I mbr {Xbb [MÌ nhm. Xe{dbë`m {dÚmï`mMm H$_mH$ {bhm.

grVm har a_m {Jar bVm C_m {edm Cfm

CXm: grVm 1br {JarMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐

bVmMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐ a_mMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐

harMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐ {edmMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐

C_mMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐ CfmMm H$_mH$ {H$Vdm? ☐

{dÚmï`mZm {MÌmM {ZarjU H$éÚm. Ë`mZm H$m`m g_OÊ`mgmR>r _XV H$am Am{U àË`H$ àíZmM CËVa Úm. H$_mH$mMr Ami I {Z_mU H$éZ Úm.

4. {MÌ nmhZ I mbrb àemMr CËVa {bhm. MmH$QrV {bhm.

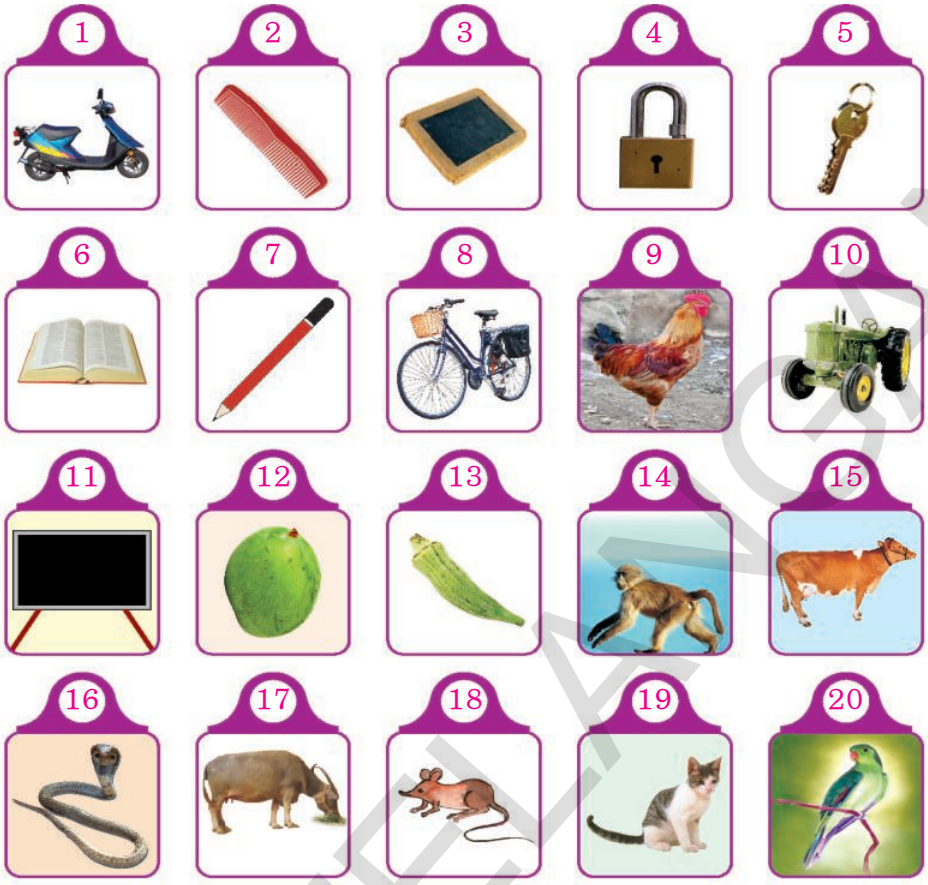

1. darb {MÌm_Ü` àmUr {H$Vr AmhV ?
2. Våhmbm {H$Vr dmhZ {XgV AmhV ?
3. H$m ~Sr H$mUË`m H$_mH$mÀ`m aH$mÝ`mV Amh ?
4. darb nH$s {H$Vr dñV Våhmbm em i V {XgVmV ?
5. H$Jdm d {dëbr `mÀ`m_Ü` {H$Vr {MÌ AmhV ?
6. nmQrÀ`m aH$mÝ`mÀ`m AmYrÀ`m aH$mÝ`mMm H$_mH$ H$mUVm ?
7. H$bn H$mUË`m XmZ g»`mÀ`m_Ü` Amh ?
8. _mH$SmZVaÀ`m aH$mÝ`mMm Z~a {H$Vr Amh ?
9. nñVH$ Am{U gm`H$b `mÀ`m_Yrb aH$mÝ`mMm Z~a H$m` ?

{dÚmï`mZm darb {MÌmM {Zarj U H$é Úm. g»`m H$_dmaZ H$í`m nÕVrZ {bhVmV WmM {Zarj U H$aÊ`mgmRr Ë`mZm _XV H$am. AmYr, _Ü` Am{U ZVa `Umè`m g»`mMr Ë`mZm Ami I H$éZ, g_OmdZ Úm.

àíZgJh

1. {MÌ _mOm. CXmhaUmV Xm I {dë`mà_mU AMH$ g»`bm Jmb H$am.

CXm:

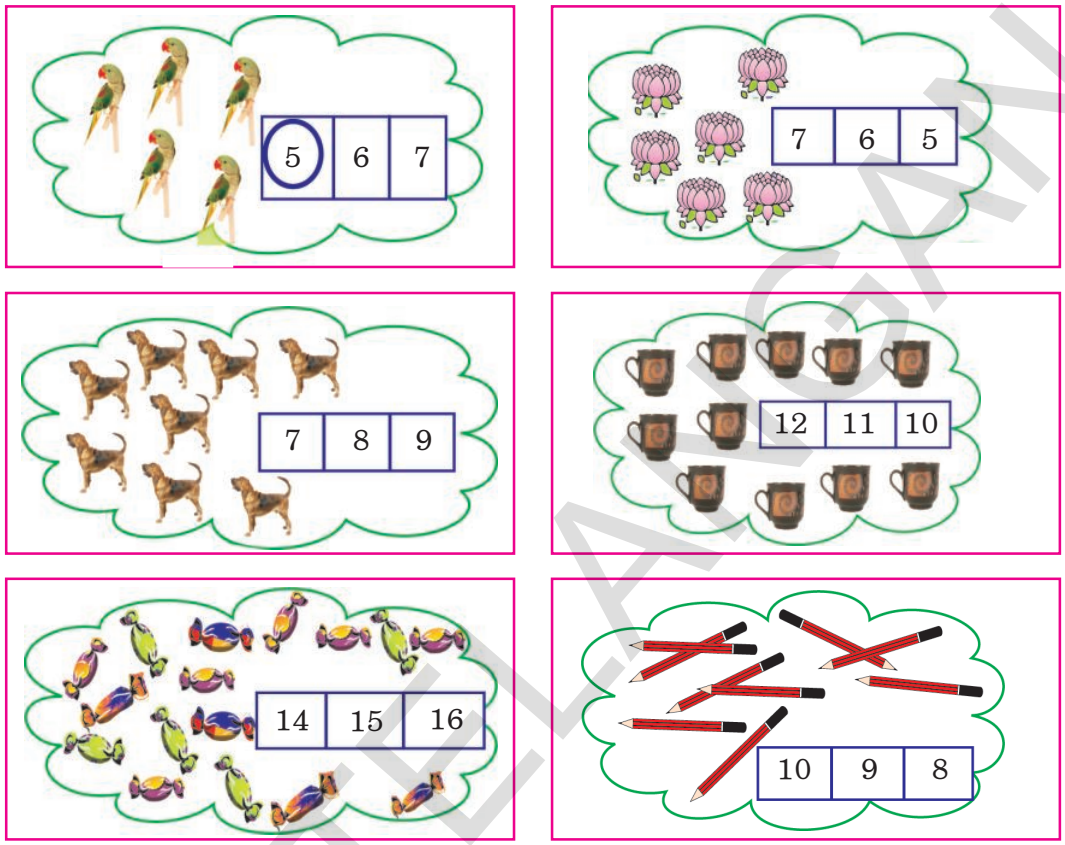

2. aH$mÝ`m_Ü` AMH$g»`m {bhm.

1	2			5
6		8		
11				
16				20

1. 10 V 20 _Yrb àË`H$ g»`À`m ^mdVr △ H$mTm. 10 n j m bhmZ AgUmè`m àË`H$ g»`^mdVr ◯ H$mTm.

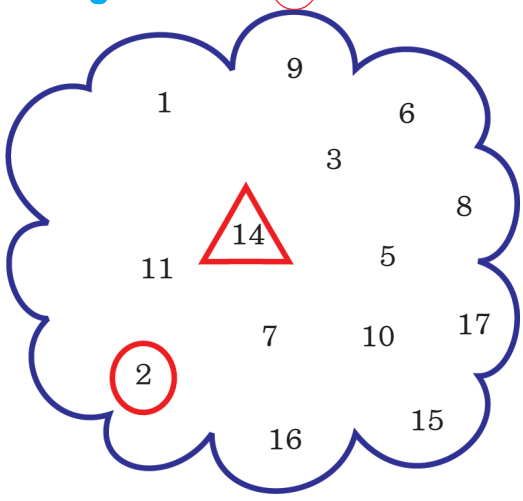

{dÚmÏ`mZm gJhmVrb 1 V 11 n`VM àíZ g_OZ gmSd Úm.

4. AmYr `Umè`m g»`m {bhm

	6	7
	9	10
	14	15
	18	19

5. _Ü` `Umè`m g»`m {bhm.

3		5
10		12
18		20
9		11

6. ZVa `Umè`m g»`m {bhm.

7	8	
10	11	
13	14	

7. AmYr d ZVa `Umè`m g»`m {bhm.

	15	
	17	
	19	

8. CXmhaU nhm. _mR>çm g»`bm ◯ H$am.

CXm:

15	6
8	10
15	12

5	7
17	7
10	20

{dÚmï`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. àË`H$ J{UV Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

9. {Xbë`m g»`À`m gMmM {Zarj U H$am. aH$mÝ`mV Ë`mZm XmZ nÕVrZ {bhm EH$ - i hmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S> Am{U Xgam… _mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S>.

CXm: 5, 3, 6, 4, 11

bhmÝ`mH$S>Z _mR>çmH$S> :	3	4	5	6	11
_mR>çmH$S>Z bhmZH$S> :	11	6	5	4	3

A) 15, 3, 12, 16, 5, 18

bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

_mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

B) 12, 18, 10, 14, 19, 17

bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

_mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

Am) 6, 0, 8, 3, 5, 2

bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

_mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

B) 2, 17, 13, 14, 8, 5

bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

_mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S>

☐☐☐☐☐☐

10. {Xbë`m g»`m gMmM {Zarj U H$am. bhmZ d _mR>çm g»`m {bhm. CXmhaU nhm.

					_mRrg»`m	bhmZ g»`m
CXm:	4	16	10	5	16	4
A)	11	18	17	9		
Am)	20	10	5	15		
B)	3	7	0	9		

{dÚmÏ`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. àË`H$ J{UV Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

11. _bnbn B_naVrMn añVn Xn I dn. g»`n `m½` nÕVrZ OnSn.

{dÚnÏ`nZn gMZn g_OndZ gnJn. àË`H$ H$Vr/CXnhaU Ë`nZn ñdV…bn H$é Ún.

2 10 V 99 n`VÀ`m g»`m

1. H$mS`mM JÇ d I ë`m H$mSÇm _mOm. 10 V 20 n`VÀ`m g»`m {bhm.

		10 + 1 = 11
		10 + 2 = 12
		10 + ☐ = 13
		☐ + 4 = 14
		☐ + ☐ = 15
		☐ + ☐ = ☐
		☐ + ☐ = ☐
		☐ + ☐ = ☐
		☐ + ☐ = ☐
		☐ + ☐ = ☐
		10 + 10 = 20

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mO Úm. Ë`mZm `m½` g»`m aH$mÝ`mV {bh Úm.

2. H$mS>`mM JÇ> d I bm H$mS>çm _mOm. `m½` g»`m [aH$må`m aH$mÝ`m_Ü` {bhm.

3. {a~rZ nhm. àË`H$ DOT (·) daVr `m½` g»`m {bhm.

{dÚmÏ`mZm Xe_ EH$_ _mOÊ`mg gmJZ [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bh Úm.

4. 21 V 30 n`VÀ`m g»`m

2 Xe_ + 1 EH$_ — 20 + 1 = 21

2 Xe_ + ☐ EH$_ — 20 + ☐ = 22

☐ Xe_ + 3 EH$_ — ☐ + 3 = 23

☐ Xe_ + ☐ EH$_ — ☐ + ☐ = 24

☐ Xe_ + ☐ EH$_ — ☐ + ☐ = 25

☐ Xe_ + ☐ EH$_ — ☐ + ☐ = ☐

2 Xe_ + 7 EH$_ — ☐ + ☐ = 27

☐ Xe_ + ☐ EH$_ — ☐ + ☐ = ☐

☐ Xe_ + 9 EH$_ — ☐ + 9 = 29

2 Xe_ + 10 EH$_ — ☐ + ☐ = ☐

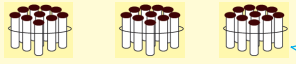

3 Xe_ + 0 EH$_ — 30 + 0 = 30

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mOÊ`mg gmJZ [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bh Úm.

5. 31 V 40 n`VÀ`m g»`m

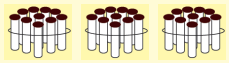	3	Xe_	+	1	EH$_	30	+	1	= 31
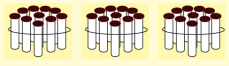	3	Xe_	+	2	EH$_	30	+	2	= 32
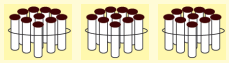		Xe_	+		EH$_		+		=
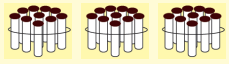	3	Xe_	+	4	EH$_	30	+	4	= 34
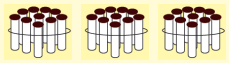		Xe_	+	5	EH$_		+		= 35
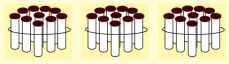	3	Xe_	+		EH$_	30	+		= 36
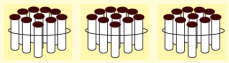		Xe_	+		EH$_		+		= 37
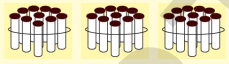		Xe_	+		EH$_		+		=
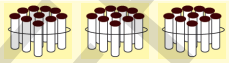		Xe_	+		EH$_		+		=
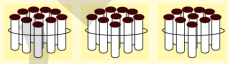	3	Xe_	+	10	EH$_		+		=
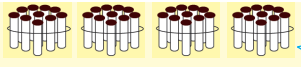	4	Xe_	+	0	EH$_	40	+	0	= 40

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mOÊ`mg gmJZ [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bh Úm.

6. 41 V 50 n`VÀ`m g»`m

4	Xe_	+	1	EH$_	40	+	1	= 41
	Xe_	+		EH$_		+		=
	Xe_	+	3	EH$_		+	3	= 43
	Xe_	+		EH$_		+		=
4	Xe_	+		EH$_	40	+		= 45
	Xe_	+		EH$_		+		=
	Xe_	+		EH$_		+		=
	Xe_	+	8	EH$_		+	8	= 48
	Xe_	+		EH$_		+		=
4	Xe_	+	10	EH$_		+		=
5	Xe_	+	0	EH$_	50	+	0	= 50

{dÚmï`mZm Xe_ d EH$_ _mOÊ`mg gmJZ [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bh Úm.

7. 51 V 60 n`VÀ`m g»`m

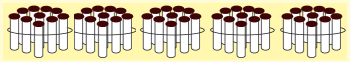

5 Xe_ + 1 EH$_ = 50 + 1 = 51

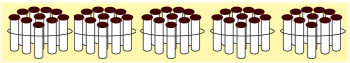

Xe_ + EH$_ = + =

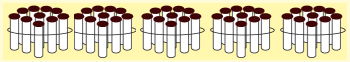

Xe_ + EH$_ = + =

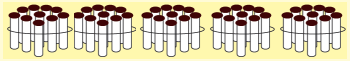

Xe_ + EH$_ = + =

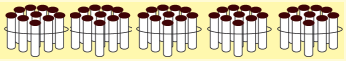

Xe_ + EH$_ = + =

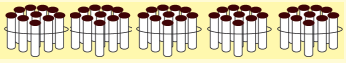

Xe_ + EH$_ = + =

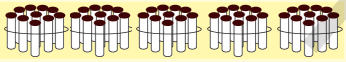

Xe_ + EH$_ = + =

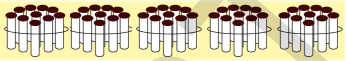

Xe_ + EH$_ = + =

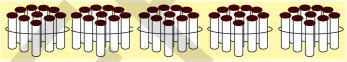

Xe_ + EH$_ = + =

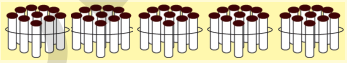

5 Xe_ + 10 EH$_ = + =

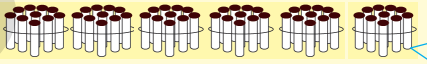

6 Xe_ + 0 EH$_ = 60 + 0 = 60

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mOÊ`mg gmJZ [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bh Úm.

8. 61 V 70 n`VÀ`m g»`m

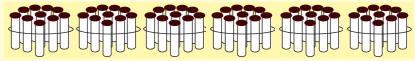

6 Xe_ + 1 EH$_ 60 + 1 = 61

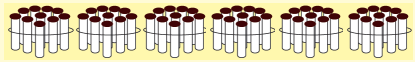

Xe_ + EH$_ + =

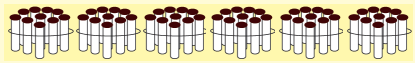

Xe_ + EH$_ + =

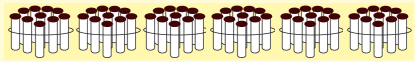

Xe_ + EH$_ + =

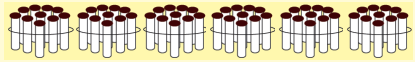

Xe_ + EH$_ + =

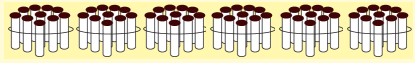

Xe_ + EH$_ + =

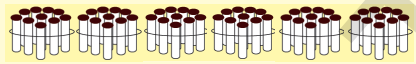

Xe_ + EH$_ + =

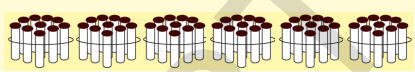

Xe_ + EH$_ + =

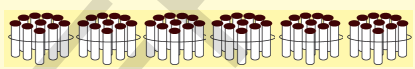

Xe_ + EH$_ + =

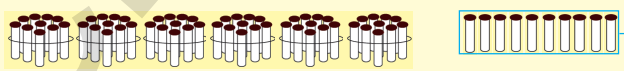

6 Xe_ + 10 EH$_ + =

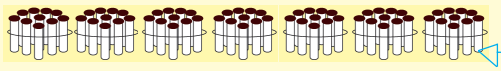

7 Xe_ + 0 EH$_ 70 + 0 = 70

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mO Úm. `m½` g»`m [aH$må`m aH$mÝ`mV {bh Úm.

9. 71 V 80 n`VÀ`m g»`m

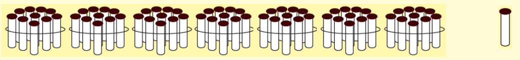

[7] Xe_ + [1] EH$_ — [70] + [1] = [71]

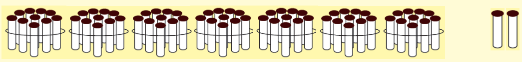

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

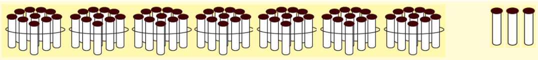

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

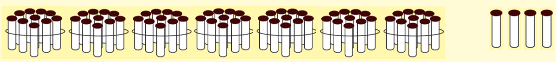

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

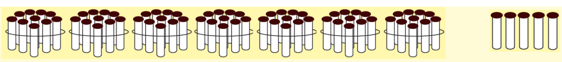

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

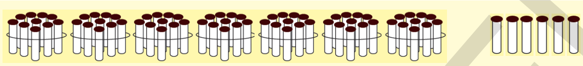

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

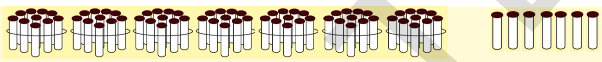

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

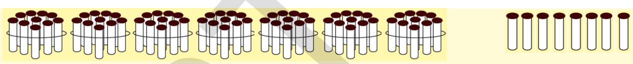

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

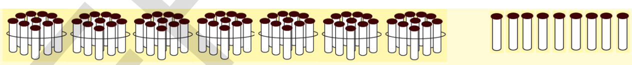

[ ] Xe_ + [ ] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

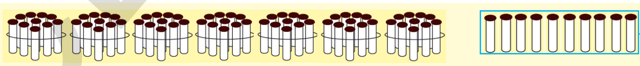

[7] Xe_ + [10] EH$_ — [ ] + [ ] = [ ]

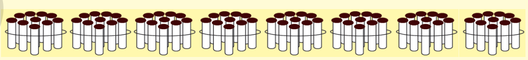

[8] Xe_ + [0] EH$_ — [80] + [0] = [80]

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mO Ún. `m½` g»`m [aH$må`m aH$mÝ`mV {bh Ún.

10. 81 V 90 n`VÀ`n g»`n

8 Xe_ + 1 EH$_ 80 + 1 = 81

Xe_ + EH$_ + =

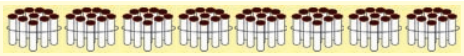

Xe_ + EH$_ + =

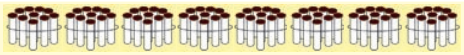

Xe_ + EH$_ + =

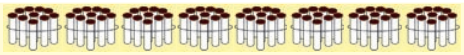

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

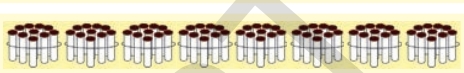

Xe_ + EH$_ + =

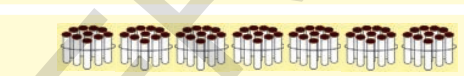

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

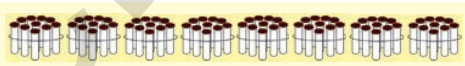

8 Xe_ + 10 EH$_ + =

9 Xe_ + 0 EH$_ 90 + 0 = 90

{dÚnÏ`nZn Xe_ d EH$_ _nO Ún. `n½` g»`n [aH$må`n aH$mÝ`nV {bh Ún.

11. 91 V 100 n`VÀ`m g»`m

9 Xe_ + 1 EH$_ 90 + 1 = 91

Xe_ + EH$_ + =

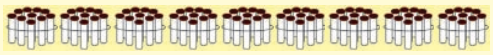

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

Xe_ + EH$_ + =

9 Xe_ + 10 EH$_ 90 + 10 = ?

{dÚmÏ`mZm Xe_ d EH$_ _mO Úm. `m½` g»`m [aH$må`m aH$mÝ`mV {bh Úm.

12. g»`m MTËm d CVaËm H$_mZ H$ím {b{hëm AmhV `mM {Zarj U H$am.

amYmZ adrbm H$mhr g»`m gm{JVëm Ëm åhUO 20, 60, 50, Am{U 70. [VZ Ëmbm øm g»`m bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`mH$S> {b{hÊ`mg gm{JVëm.

adrZ Imbrbà_mU {dMma H$bm.

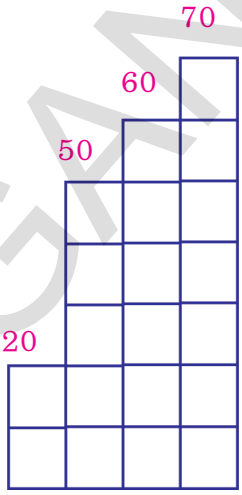

gJù`mV bhmZ	20, 60, 50, 70	20
gJù`mV bhmZ	60, 50, 70	50
XmKmnH$s bhmZ	60, 70	60
Cabbr bhmZ		70

adrZ 20, 50, 60, 70 ømà_mU g»`m {b{hëm.

Aem nÕVrZ bhmZg I H$S>Z _mÊ`m g»`m {bhrV OmÊ`mÀ`m nÕVrbm MTËm H$_mZ g»`m {bhU åhUVmV.

Ëm`ZVa amYmZ adrbm Ëm`mM g»`mM gM _mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S> {bhÊ`mg gm{JVb.

adrZ Imbrb à_mU {bhb

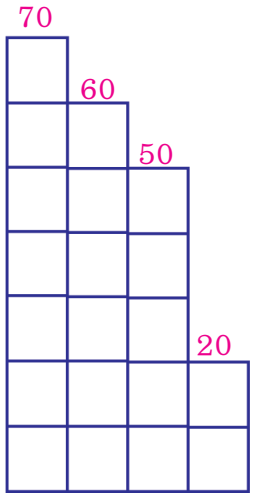

gdmV _mR>r	20, 60, 50, 70	70
gdmV _mR>r	20, 60, 50	60
XmKmnsH$hs _mR>r	20, 50	50
Cabbr g»`m		20

20, 60, 50, 70 øm g»`mZm _mR>çm g»`H$S>Z bhmZ g»`H$S> {bhb AgVm g»`m 70, 60, 50, 20 ømà_mU `Vrb.

Aí`m nÕVrZ _mÊ`m g»`H$S>Z bhmZ g»`m {bhrV OmÊ`mÀ`m nÕVrbm CVaËm H$_mZ g»`m {bhU åhUVmV.

{dÚmÏ`mZm {Xbë`m g»`m XmZ nÕVrZ {bh Úm.

àíZgJh

1. {MÌ d g»`m `mÀ`m `m½` OmSÇm O i dm. EH$ CXmhaU {Xbb Amh

{dÚmÏ`mZm gJh 1 V 15 gmR>r {Xbë`m gMZm g_Ondm. Ë`mZm ñdV¡bm H$aÊ`mgmR>r _XV H$am.

2. a) Imbrb g»`m nhm. Ë`m_Ü` {H$Vr Xe_ AmhV V {bhm.

CXm:-

g»`m	Xe_
80	8
30	
50	
90	
20	
70	
10	

b) `m½` g»`Z [aH$må`m OmJm ^am.

CXm:-

g»`m	Xe_
50	5
	6
	7
40	
	2
	3
10	

3. Xe_ d EH$_ Vrb {MÌ _mOm. aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bhm.

A)

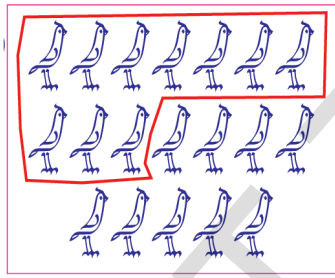

Xe_ = 1

EH$_ = 9

g»`m = 19

B)

Xe_ =

EH$_ =

g»`m =

Am)

Xe_ =

EH$_ =

g»`m =

C)

Xe_ =

EH$_ =

g»`m =

B)

Xe_ =

EH$_ =

g»`m =

D$)

Xe_ =

EH$_ =

g»`m =

{dÚmÏ`mZm gMZm g_Odm. J{UV Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

4) [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bhm.

CXm:	4	Xe_	+	1	EH$_	=	40	+	1	=	41
A)	3	Xe_	+	4	EH$_	=		+	4	=	
Am)	7	Xe_	+		EH$_	=		+	6	=	
B)	8	Xe_	+	7	EH$_	=		+		=	87
B)	6	Xe_	+		EH$_	=		+	8	=	68
C)	9	Xe_	+	9	EH$_	=		+		=	

5) [aH$må`m aH$mÝ`mV `m½` g»`m {bhm.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12		14			17			20
				25					
31		33					38		40
	42				46			49	
51				55			58		60
61		63				67			
	72				76			79	80
81			84				88		90
91									

{dÚmÏ `mZm gMZm g_Odm. J{UV Ë`mZm ñdV..bm H$é Úm.

6) bhmZ g»`^mdVr ○ H$am. CXmhaU nhm.

CXm:-

(30)	60
75	55
43	44
39	59
40	44

22	32
42	22
54	64
95	75
66	64

91	99
84	82
79	69
59	34
47	27

7) _mR›çm g»`bm ✓ H$am.

CXm:				
	30	40	50	✓ 60
A)	62	52	32	42
Am)	44	34	64	54
B)	56	66	46	36
B)	38	48	68	58

8) bhmZ g»`^mdVr ○ H$mT›m.

CXm:				
	(31)	61	51	41
A)	53	63	33	43
Am)	65	35	55	45
B)	47	57	67	37
B)	59	49	39	69

9) {Xbbr g»`m H$mUË`m g»`À`m _Ü`| `V Ë`mbm ✓ H$am.

CXm:				
	42	✓ 40–50	50–60	30–40
A)	62	50–60	60–70	70–80
Am)	54	40–50	50–60	60–70
B)	36	30–40	40–50	50–60
B)	12	10–20	0–10	20–30

{dÚmï`mZm gMZm g_Odm. CXmhaU Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

10) I nbrb CXmhaU gmSdm.

A) a_eH$S 50 én` AmhV. {gVmH$S 30 én` AmhV H$mUmH$S OmñV ng AmhV ? CÎma VmSr (_m{ I H$) Úm.

.....

.....

Am) J{UVm_Ü` ndZbm 45 _mH$, OmZH$sbm 75, a{P`mbm 65 Am{U dmUrbm 59 _mH$ {_ i nbb AmhV. øm Mmahr g»`mZm MT>Ë`m H$_mZ {bhm.

.....

.....

B) 7 Xe_ Am{U 5 EH$_ AgUmè`m g»`m {bhm.

.....

.....

B) 20 + 5 = 25 øm g_rH$aUmbm dmnéZ EH$ CXmhaU {bhm.

.....

.....

10) 4, 5, 7 øm g»`mZm dmnéZ XmZ AH$s 5 g»`m {bhm. CXmhaUmV Xe{dë`mà_mU {bhm.

g»`m	Xe_ + EHH
CXm: 57	50 + 7

12 I nbrb g»`m nhm. 20 Am{U 30 À`m _Ü` `Umè`m g»`mZm ◯ H$am.

CXm

64	24	17	20	31
26	37	22	58	93
76	21	50	64	27
19	30	29	83	18

{dÚmÏ`mZm gMZm g_Odm Am{U CXmhaU Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

13. EH$_ À`m ñWmZr 4 AgUmè`m g»`mZm ◯ H$am.

		Ex:-		
53	87	94	68	42
43	79	84	53	59
54	32	83	74	64
81	58	34	57	40

14. CXamÀ`m enQ>rMm I i I im.

Imbrb {XbË`m g»`m_Ü` CXamMr enQ>r bhmZ g»`H$S>Z _mÊ`m g»`H$S> Ý`m.

59	48	32	24
61	45	39	99
63	74	78	92
68	70	80	85

15. Q>H$S>rÀ`m _mÏ`mMm añVm Xm I dm.

- gdmV ImbÀ`m Am i rnngZ gédmV H$am.
- bhmZ g»`H$S>Z _mR>çm g»`H$S> Om.
- da qH$dm ~mOH$S> Om nU Imbr `D$ ZH$m.
- 99 daVr nmhMm.
- OmñVr OmñV añV Xm I dm

CXm: 11, 20, 24, 39, 47, 54, 87, 94, 99

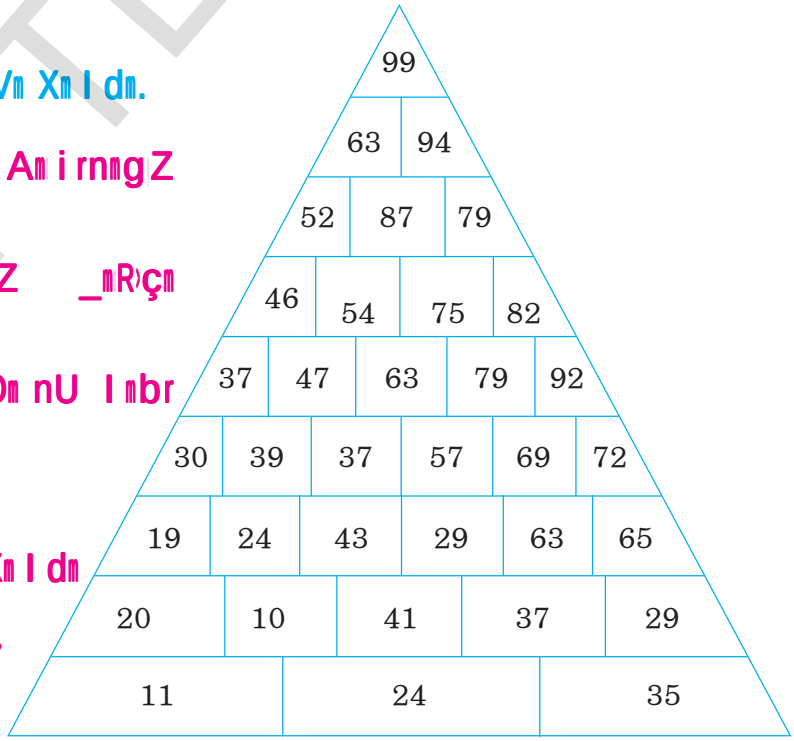

{dÚmÏ`mZm gMZm g_Odm Am{U CXmhaU Ë`mZm ñdV…bm H$é Úm.

3 VrZ AH$s g»`m

1. H$mS>`mMm OS>Jm d gQ>çm H$mS>`m ~Km. 99 +1 {H$Vr ?

99 + 1 = ?

1 H$mSr {_i{dbr AgVm

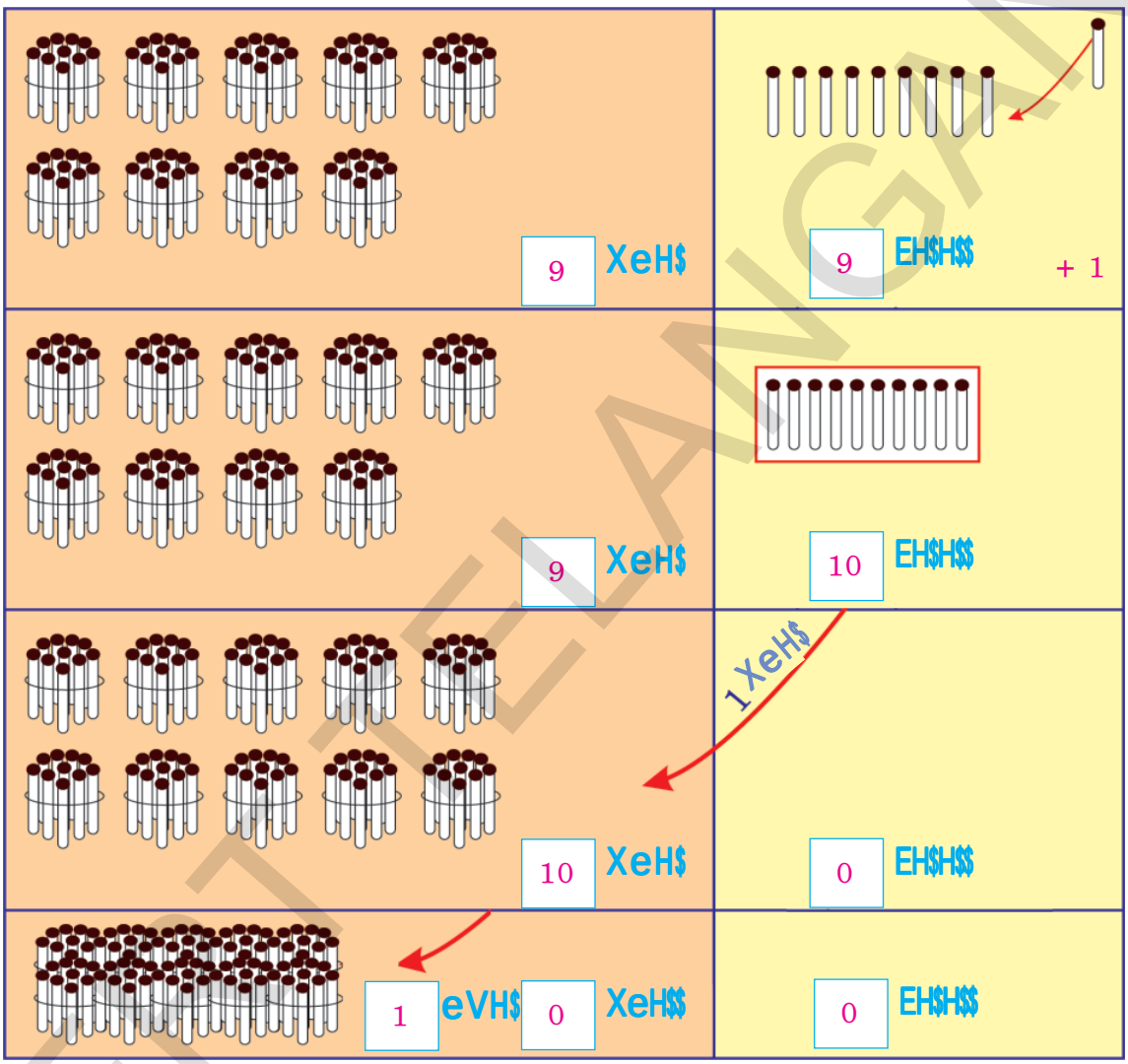

99 `m g»`Z 1 hr g»`m {_i{dbr AgVm ~arO 100 `V

99 ZVa `Umar g»`m åhUO 100 hm`

100 `m g»`Z {H$Vr XeH$ AmhV ? 100 `m g»`Z {H$Vr EH$H$ AmhV ?

100 = 10 XeH$ 100 = 100 EHH

99 hr XmZ AH$s g»`m g~mV edQ>r `V - åhUOM gdmV _mR>r XmZ AH$s g»`m 99 Amh.

gJù`mV n{hbr VrZ AH$s g»`m 100 hr Amh. åhUOM 100 hr gdmV bhmZ VrZ AH$s g»`m Amh.

XmZ AH$s gdmV _mR>çm g»`V 1 hr g»`m {_i{dbr AgVm gdmV bhmZ VrZ AH$s g»`m `V.

{dÚmï`mZm H$mS>`mMm OS>Jm Am{U EH$ EH$ H$mSr Xm I dZ e^a `m g»`mMr Ami I H$éZ X`mdr.

2. e^a (eVH$) `m g»`V _mOm Am{U [aH$må`m MmH$QrV ~am~a {bhm.

1	eVH$	+	1	eVH$	100	+	100	=	200
	eVH$	+		eVH$	200	+	100	=	300
	eVH$	+		eVH$	300	+		=	400
	eVH$	+		eVH$		+	100	=	500
	eVH$	+		eVH$		+		=	600
	eVH$	+		eVH$		+		=	
	eVH$	+		eVH$	700	+	100	=	
	eVH$	+		eVH$	800	+	100	=	900

{dÚmÏ`mZm e^a g»`m _mOm`bm gmJm. Ë`mZm g»`m {bhZ 100, 200, ... 900 g_OmdU.

3. I nbrb H$mS>`mMm OS>Jm Am{U _mH$ù`m H$mS>`m ~Km Am{U g»`m dmMm.

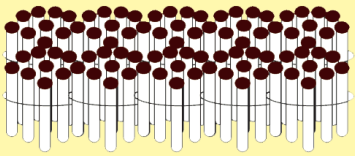 1 eVH$		 1 EHH	100 + 0 + 1 = 101
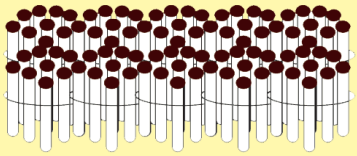 1 eVH$		 2 EHH	100 + 0 + 2 = 102
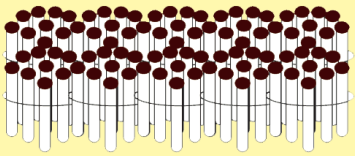 1 eVH$		 9 EHH	100 + 0 + 9 = 109
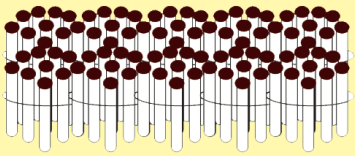 1 eVH$	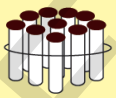 1 XeH$		100 + 10 + 0 = 110
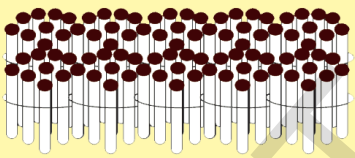 1 eVH$	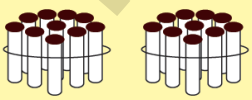 2 XeH$		100 + 20 + 0 = 120
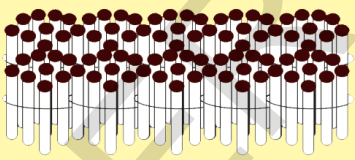 1 eVH$	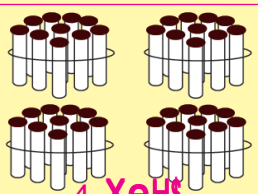 4 XeH$		100 + 40 + 0 = 140
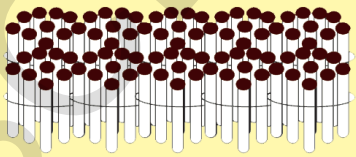 1 eVH$	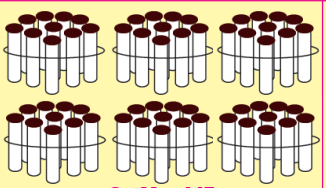 6 XeH$	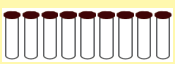 9 EHH	100 + 60 + 9 = 169

{dÚmÏ`mZm H$mS>`mMm OS>Jm Am{U _mH$ù`m H$mS>`m KdZ 101 V 999 hr g»`m H$er {bhm`Mr Vr g_OmdZ gmJm.

4. I nbrb H$nS>`nMm OS>Jm d _nH$ù`n H$nS>`n nmhm. Am{U [aH$må`n Sã`nV `n½` Vr g»`n {bhm.

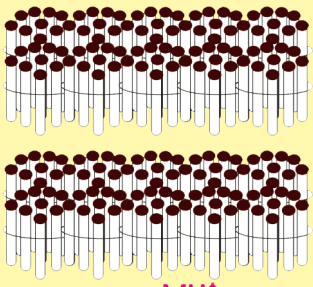 2 eVH$	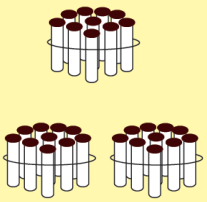 3 XeH$	 6 EH$H$$	200 + 30 + 6 = 236
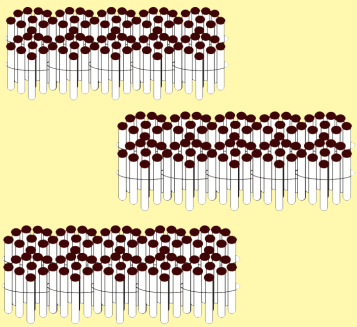 3 eVH$	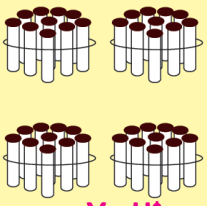 4 XeH$	 9 EHH	300 + 40 + 9 =
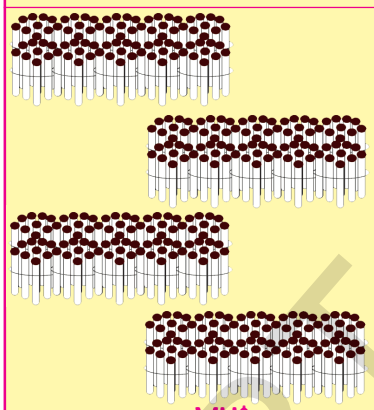 4 eVH$		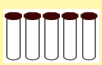 5 EHH	300 + 40 + 9 = 405
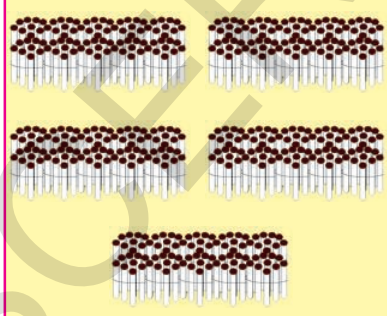 5 eVH$	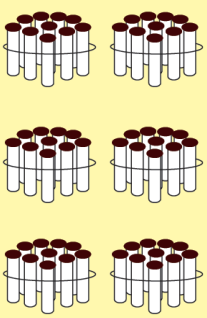 6 XeH$		300 + 40 + 9 =

{dÚmÏ `mZm H$nS>`nMm OS>Jm Am{U _nH$ù`n H$nS>`n dmnéZ eVH$, XeH$ Am{U EHH `mMr Am i I H$éZ Úm ZVa V 101 V 999 hr g»`n {bhmd`ng {eH$brb.

5. {dÚmÏ`mZm XeH$, eVH$ Am{U EH$H$ `mMr Am i I H$moS`mMm OSJm Am{U _mH$ù`m H$moS`m `mÀ`m Ûma g_OmdU ZVa Ë`mZm 101 V 999 g»`m {bhrÊ`mMm gamd ¿`mdm.

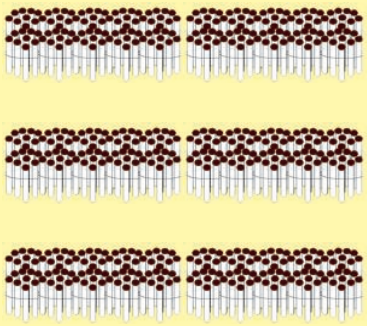 6 eVH$	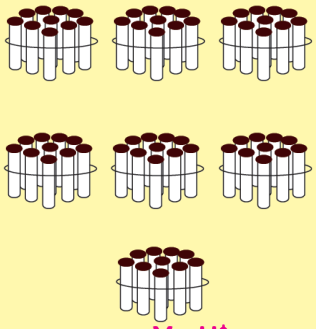 7 XeH$	 1 EHH	300 + 40 + 9 =
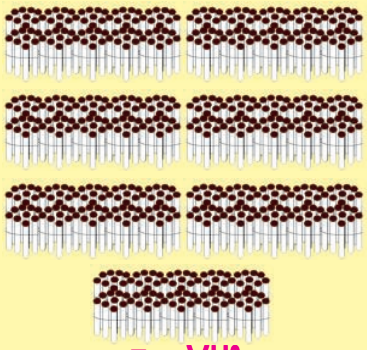 7 eVH$	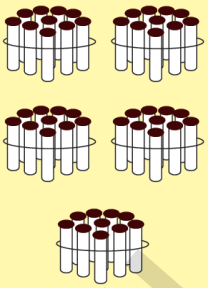 5 XeH$	 5 EHH	300 + 40 + 9 =
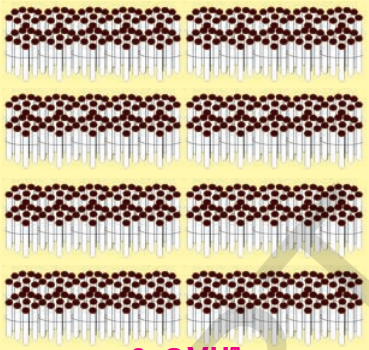 8 eVH$	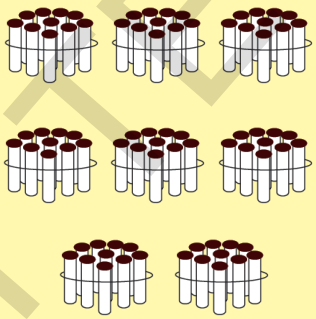 8 XeH$	 2 EHH	300 + 40 + 9 =
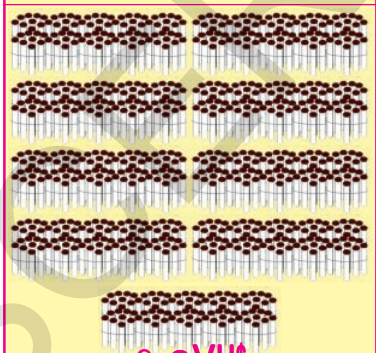 9 eVH$	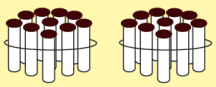 2 XeH$	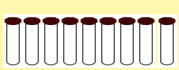 2 EHH	300 + 40 + 9 =

{dÚmÏ`mZm XeH$, eVH$ Am{U EH$H$ `mMr Am i I H$moS`mMm OSJm Am{U _mH$ù`m H$moS`m `mÀ`m Ûma g_OmdU ZVa Ë`mZm 101 V 999 g»`m {bhrÊ`mMm gamd ¿`mdm.

6. Imbrb VŠË`mM {Zarj U H$am. `m_Ü`{Xbë`m g»`À`m AH$mMr ñWm{ZH$ qH$_V, _i qH$_V, Xm I{dV Amh.

746 `m g»`_Ü`Ë`mÀ`m AH$mMr ñWm{ZH$ qH$_V Am{U _i qH$_V nhm.

CXm:

g»`m	7	4	6
ñWmZ	eVH$	XeH$	EHH
ñWm{ZH$ qH$_V	7 × 100 = 700	4 × 10 = 40	6 × 1 = 6
_i qH$_V	7	4	6

805 `m g»`_Yrb AH$mMr ñWmZrH$ qH$_V Am{U _i qH$_V nhm.

CXm:

g»`m	8	0	5
ñWmZ	eVH$	XeH$	EHH
ñWm{ZH$ qH$_V	8 × 100 = 800	0 × 10 = 0	5 × 1 = 5
_i qH$_V	8	0	5

AmVm 504 `m g»`Vrb AH$mM ñWmZ, ñWm{ZH$ qH$_V Am{U _i qH$_V {bhm.

CXm:

g»`m	5	0	4
ñWmZ	eVH$	XeH$	EHH
ñWm{ZH$ qH$_V	× =	× =	× =
_i qH$_V			

Imbrb Vo$m nhm g»`M ñWmZ Am{U ñWm{ZH$ qH$_V {bhm.

g»`m	0 M ñWmZ H$m`?	ñWmZmMr qH$_V {H$Vr?
420		
504		

Oìhm H$ìhm E I mÚm g»`_Ü`0 AgV Vìhm Ë`mMr ñWm{ZH$ qH$_V 0 AgV.

V_À`m {dÚmÏ`mZm g»`mÀ`m AH$mMr ñWm{ZH$ qH$_V _i qH$_V g_OÊ`mgmR>r _XV H$am. Ë`mMà_mU Ë`mZm 0 Mr ñWm{ZH$ qH$_V g_OmdZ gmJm.

I nbrb ZnQ> An{U ZnUtM {Zarj U H$am.

7. ZnUr, ZnQ> _mOn 100é. 10é. M ZnQm _mOn.
a_nZ XH$mZnV OndZ H$nhr dh`n KVë`n {VZ XH$mZXnanbn 123é. {Xb {VÀ`n Od i ¡& e^amMr ZnQ> 3 EH$ én`nMr ZnQ>, 2 Xhn én`nÀ`n ZnQm An{U 10 EH$ én`nMr ZnUr hmVr. Va {VZ XH$mZXnang {H$Vr ZnQm An{U ZnUr {Xb AgVrb ?

123 é. X`nd`nM AnhV Va {H$Vr ZnQm An{U ZnUr XH$mZXnang Xd ?

123 én`
1 e^amMr ZnQ>
2 Xhn én`nÀ`n ZnQm
3 EH$ én`nMr ZnUr

345 é. X`nd`nM AgVrb Va {H$Vr ZnQm An{U ZnUr X`ndr ?

345 én`n AgVrb Va
3 e^anÀ`n ZnQm
4 Xhn én`nÀ`n ZnQm
5 EH$ én`nMr EH$ ZnUr

{dÚnï`nZn darb g»`nM g{já An{U {dñVnarV én {eH$fdU.

8. {dñVmarV énmV {bhm. CXmhaU ~Km.

CXm: 256 = 200+50+6

2 Mr ñWmZrH$ qH$ = 200

5 Mr ñWmZrH$ qH$ = 50

6 Mr ñWmZrH$ qH$ = 6

(1) 384 M {dñVmarV én.....

3 Mr ñWmZrH$ qH$ =

8 Mr ñWmZrH$ qH$ =

4 Mr ñWmZrH$ qH$ =

(2) 709 M {dñVmarV én.....

7 Mr ñWmZrH$ qH$ =

0 Mr ñWmZrH$ qH$ =

9 Mr ñWmZrH$ qH$ =

(3) 650 M {dñVmarV én.....

6 Mr ñWmZrH$ qH$ =

5 Mr ñWmZrH$ qH$ =

0 Mr ñWmZrH$ qH$ =

9. Imbrb g»`mM g{já én {bhm.

CXm:- 400 + 60 + 5 = 465

4	0	0
+	6	0
	+	5
4	6	5

CXm:- 800 + 0 + 5 = 805

8	0	0
+	0	0
	+	5
8	0	5

(1) 900 + 50 + 6 = ...

+		
	+	

(2) 600 + 30 + 0 = ...

+		
	+	

{dÚmÏ`m H$S>Z darb à_mU g{já én Am{U {dñVmarV én `mMm gamd H$éZ Ü`mdm.

10. ZmQ> Am{U ZmÊ`mH$S> ~Km. Oa 999 _Ü`| EH$ {_gib Va Våhmbm {H$Vr {_ibV gmJm.

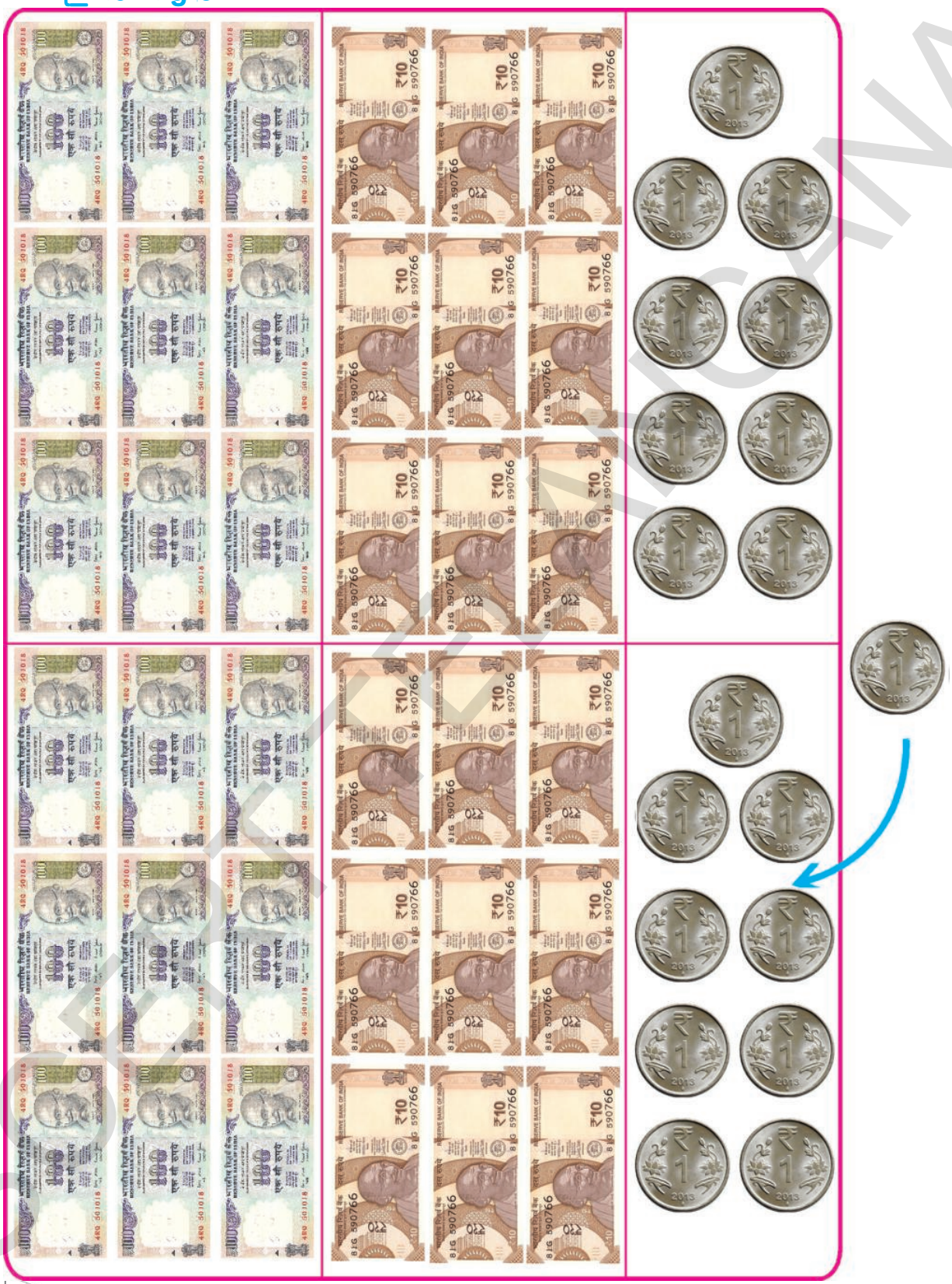

V_À`m {dÚmï`mZm ZmQ> Am{U ZmÊ`mM {ZarjU H$aÊ`mg gmJm. 1000 n`VÀ`m g»`mMr Ë`mZm Ami I H$éZ Úm

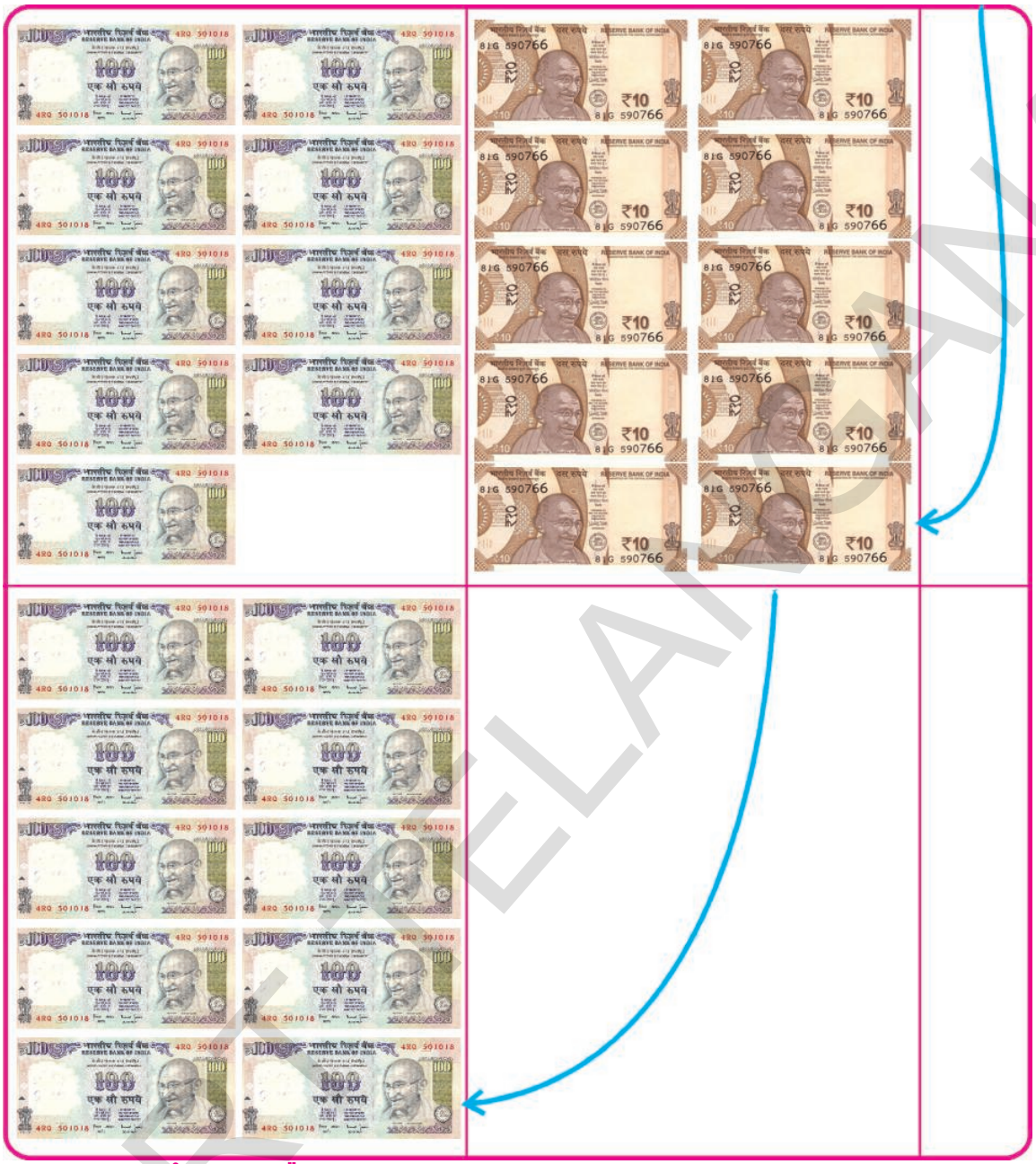

Oa Våhr 1 _Ü` 999 {_g i b Va 1000 {_ i V

999 + 1 = 1000

EH$ hOma_Ü` {H$Vr e^a AmhV ? {H$Vr 10 AmhV ? {H$Vr EH$_ AmhV ?

1000 = 10 e^a, 1000 = 100 Xe_, 1000 = 1000 EH$_

hOma hr Mma AH$s g»`m Amh.

{VZ AH$s g»`m_Ü` 999 hr edQMr g»`m Amh.

{VZ AH$s g»`m_Ü` 999 hr gdmV _mRr g»`m Amh.

Mma AH$s g»`m_Ü` 1000 hr nmhrbr g»`m Amh.

Mma AH$s g»`m_Ü` 1000 hr gdmV bhmZ g»`m Amh.

V_À`m {dÚmÏ`mZm ZmQ Am{U ZmÊ`mM {Zarj U H$aÊ`mg gmJm. 1000 n`VÀ`m g»`mMr Ë`mZm Am i I H$éZ Úm.

àíZg Jh

1. I mbrb [aH$må`m MmH$QrV AMH$ g»`m {bhm.

A)

101	102	103	104	105	106	107	108	109	110
111			114		116	117		119	120
121		123		125	126		128		
131	132			135		137	138		140
141			144			147		149	
151		153			156		158	159	
161			164			167		169	170
171		173			176				
181	182				186				
191				195		197			200

Am)

201		203		205		207		209	210
211			214			217			220
221				225			228		
231			234		236			239	
		243		245					250
251									260
		263			266				
271			274				278		
	282			285					290
291						297			

V_À`m {dÚmÏ`mZm gMZm g_OmdZ Úm A{U Onir nU H$é Úm.

B)

301	302	303	304	305	306	307	308	309	310
311									320
321									330
									340
									350
									360
									370
									380
									390
									400

B)

401	402	403	404	405	406	407	408	409	410
411									420
421									430
									440
									450
									460
									470
									480
									490
									500

{dÚmÏ `mZm _m{hVr {Xë`m à_mU ì`dpñWV CÎma {bhmd`mg gmJU.

C)

501	502	503	504	505	506	507	508	509	510
511									520
521									530
									540
									550
									560
									570
									580
									590
									600

D$)

601	602	603	604	605	606	607	608	609	610
611									620
621									630
									640
									650
									660
									670
									680
									690
									700

{Xbë`m _m{hVr à_mU `m½` Vr g»`m MmH$QrV {bhmd`ng gmJU.

F$)

701	702	703	704	705	706	707	708	709	710
711									720
721									730
									740
									750
									760
									770
									780
									790
									800

E)

801	802	803	804	805	806	807	808	809	810
811									820
821									830
									840
									850
									860
									870
									880
									890
									900

{Xbë`m _m{hVr à_mU `m½` Vr g»`m MmH$QrV {bhmd`mg gmJU.

E)

901	902	903	904	905	906	907	908	909	910
911									920
921									930
									940
									950
									960
									970
									980
									990

(3) I nbrb {Xbë`n ZnQn An{U ZnUtM {Zarj U H$an. [aH$nå`n Sã`nV AMH$ g»`n {bhn.

CXn:

300 + 20 + 5 = 325

[ ] + [ ] + [ ] = [ ]

V_À`n {dÚnÏ`nZn da {Xbbr CXnhaU gMZà_nU gnS{dÊ`ngnR>r _XV H$an.

(4) aK AmT)bë`m g»`mMr ñWmZ Am{U ñWm{ZH$ qH$_V {bhm.

g»`m	aK AmT)bbr g»`mMr qH$	ñWm{ZH$ qH$_V
CXm:- 2 4 9	eVH$	200
3 9 6		
4 8 7		
5 5 5		
7 9 0		
9 0 9		

(2) Imbrb g»`M {dñVmarV én {bhm.

CXm:- 617 = 600 + 10 + 7

A) 918 = ☐ + ☐ + ☐

Am) 807 = ☐ + ☐ + ☐

B) 794 = ☐ + ☐ + ☐

B) 543 = ☐ + ☐ + ☐

C) 496 = ☐ + ☐ + ☐

D$) 333 = ☐ + ☐ + ☐

(2) Imbrb g»`M g{já én {bhm.

CXm:- 600+40+9 = 649

A) 700+30+6 = ☐

Am) 900+50+4 = ☐

B) 400+40+4 = ☐

B) 900+20+4 = ☐

C) 300+10+4 = ☐

{Xbë`m _m{hVrà_mU AMH$ CÎma MmH$Q>rV {bhmd`mg gmJU.

(7) {dñVmarV én {bhm Am{U Ë`mZm AjamV {bhm.

		{dñVmarV	
CXm:-	175 =	100 + 70 + 5	EH$e n#mmhÎma
A)	782 =	700 + 80 + 2	
Am)	976 =		
B)	999 =		
B)	407 =		
C)	340 =		

(8) AjamV {Xbë`m g»`mZm AH$mV {bhm

CXm:-	EH$e ÌMmirg	=	143
A)	XmZe AÇmdÞ	=	
Am)	{VZe nmM	=	
B)	Mmae eøEer	=	
B)	ZD$e gmV	=	
C)	nmMe AÇmdrg	=	
D$)	EH$e AH$am	=	
F$)	AmR>e AR>çmÊUd	=	

{dÚmÏ`mZm {Xbë`m CXmhaUmdéZ g_OZ ~mH$sMr CÎma {bhmd`mg gmJU.

(9) I mbrb CXmhaU gmSdm

1. 4, 6 Am{U 9 Mm g»`m dmnéZ VrZ AH$s g»`m {bhm.

   469, 694, 496, ..., ..., ...,

2. 5 hr g»`m eVH$ ñWmZr RdZ VrZ g»`m {bhm.

   502, ..., ..., ..., ..., ...,

3. 800 V 900 `m g»`_Yrb 5 g»`m {bhm 5 hr g»`m XeH$ ñWmZr Agmdr.

   856, ..., ..., ..., ..., ...,

4. MmH$QrV {Xbbr g»`m ~mOÀ`m nH$s (VrZ g»`m nH$s) H$mUË`m g»`V `V Ë`ng ✓ I U H$am.

CXm: -

	885	800—850	850—900 ✓	750—800
A)	632	600—650	650—700	700—750
Am)	304	250—300	300—350	350—400
B)	287	200—300	700—800	600—700
B)	654	500—600	400—500	600—700
C)	707	600—700	700—800	800—900

(10) àË`H$ Am i rVrb g»`mM {Zarj U H$am. àË`H$ Am i rVrb ZVaÀ`m 5 g»`m {bhm.

A) 100, 200, 300, ..., ..., ..., ..., ..., ...

Am) 110, 120, 130, ..., ..., ..., ..., ..., ...

B) 350, 400, 450, ..., ..., ..., ..., ..., ...

B) 400, 425, 450, ..., ..., ..., ..., ..., ...

C) 900, 800, 700, ..., ..., ..., ..., ..., ...

{dÚmÏ`mZm {Xbbr _{hVr ZrQ> dmMZ AMH$ CÎma {bhmÊ`ng gmJU.

(11) `m½` OmS`m O i dm

gdmV _mR>r 2 AH$s g»`m	475
gdmV bhmZ 3 AH$s g»`m	424
XeH$ ñWmZr 7 g»`m	99
456 `m g»`V 5 M ñWmZ	XeH$
795 `m g»`V 7 M ñWmZ	367
425 `m g»`À`m n{hbr g»`m	100
821 `m g»`V 8 Mr _i qH$_V	8
300+60+7 `mM g j rá én	50
698 `m g»`V 8 Mr ñWm[ZH$ qH$_V	350
705 `m g»`V 0 Mr ñWm[ZH$ qH$_V	EHH
3 eVH$ 5 XeH$ 0 EHH Agbbr g»`m	0

{Xbë`m _m{hVrdéZ AMH$ CÎma {bhmdmg gmJU.

(12) l i : l i `m-

Qmir - MQ>H$s - RmH$Z AmdmO (~S>dU)

MQ>H$s åhUO XmZ ~mQmZr hi AmdmO H$aU

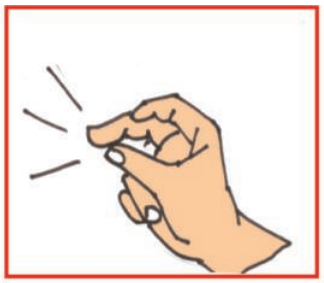

MQ>H$s = EH$H$ (1)

Qmir åhUO XmÝhr hmV EH$_H$mda _maU

Qmir = XeH$ (10)

Tap åhUO E l mÚm dñV~a hmVmZ _maë`mda {ZKmbbm AmdmO (~S>dU)

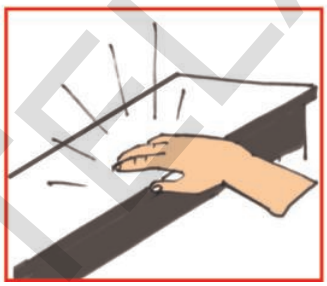

(~S>dU = eVH$

{ejH$mZr {Xbb AmdmO H$éZ Xm l {dU Og MQ>H$s, Qmir Q>~bmda hmVmZ ~S>dU, {dÚmÏ`mZr {ejH$mZr AmdmO H$ë`mda. Ami l U Og EHH, XeH$ qH$dm eVH$.

CXm:-

~S>dU	Qmir	MQ>H$s	ñWm{ZH$ qH$_V			g»`m
2	5	8	200	50	8	258

`m_Ü` {dÚmÏ`mZr {ejH$mZr gm{JVë`mà_mU AMH$ CÎma XdZ hm l i l imdm Á`mZr AmdmO EH$Zhr CÎma MH$sM {Xë`mg Vm {dÚmWu l imV ~mX hmBb. ZVa edQ> n`V AgM l iVOmd edQ>r Om {dÚmWu amhrb Vm qOH$bm.

{dÚmÏ`mZm hm l i {eH$dm {dÚmÏ`mZm XeH$, EH$H$, eVH$ `mMr ñWmZrH$ qH$_V Ami l Ê`mg _XV hmBb.

(13) H$mS>`mMm lii.

1 _mR>r H$mS>r = 100

1 _Ü`_ H$mS>r = 10

1 bhmZ H$mS>r = 1

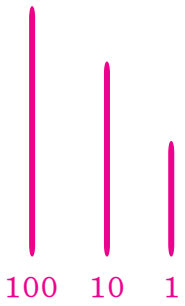

XmZ {dÚmÏ`mZm liÊ`mMm lii. 9 _mR>çm H$mS>`m, 9 _Ü`_ H$mS>`m, 9 bhmZ H$mS>`m. `m gd H$mS>`m hmVmZ OmamV hbdZ O{_Zrda Q>mH$m. H$mS>r Xgè`m H$mS>rb Z hb{dVm CMbm. {Xbë`m qH$_Vrà_mU àË`H$ H$mS>rMr qH$_V _mOm. ZVa EH$U g»`m H$mT>m. H$mS>rb H$mS>r bmJbr AgVm Xgè`m liS>bm lind`ng X`md. `m liV XmZ ì`º$s EH$mZVa EH$ lii eH$VmV. Á`mZr gdmV _mR>r g»`m gmJb Ë`mbm OmñV _mH$.

CXm: H$mS>`m CMbm

_mR>r H$mS>r	_Ü`_ H$mS>r	bhmZ H$mS>r	`Umar EH$U g»`m
4	6	5	400 + 60 + 5 = 465

Aem àH$ma nmM dig lim, Á`mZ OmñV _mH$ {_i{dbVm qOH$bm.

{dÚmÏ`mH$S>Z hm li lidZ ¿`m. Ë`mZm AH$mMr ñWmZrH$ qH$_VrMr _m{hVr {_ib.

4 तीन अंकी संख्यांची तूलना

1. नोट आणि नाण्यांकडे बघा. कोणती किंमत जास्त किंवा कमी आहे ते सांगा.

एके दिवशी रंगाम्मा आणि सिताम्मा आठवड्याच्या बाजारमध्ये भाजी विकण्यासाठी गेल्या. त्यांच्या नावाखाली जे नोट आणि नाणी दाखविले आहे ते त्यांना मिळाले. कोणाचे उत्पन्न जास्त आहे ?

रंगाम्मा

सिताम्मा

रंगाम्माचे उत्पन्न ☐

सिताम्माचे उत्पन्न ☐

तूमच्या विद्यार्थ्यांना नोट आणि नाण्यांचा उपयोग करुन तिन अंकी संख्याचे तूलना करण्यास सांगा. तूलना करण्याची क्रिया समजण्यास त्यांना मदत करा.

452 मध्ये 4 शंभर आहेत. 381 मध्ये 3 शंभर आहेत.

400 रु पेक्षा 300 रु कमी आहेत. ह्याचाच अर्थ रंगम्माचे उत्पन्न जास्त आहे.

381 रु. 452 रुपयापेक्षा कमी आहे. | 381 < 452 | किंवा

452 रु. 381 रुपयापेक्षा जास्त आहे. | 452 > 381

दूसऱ्या दिवशी रंगम्मा आणि सिताम्माने भाजी विकली आणि त्यांना खालील नोट आणि नाणी मिळांले. कोणाचे उत्पन किती आहे ?

रंगाम्माचे उत्पन्न : ☐ सिताम्माचे उत्पन्नः ☐

ह्याचा अर्थ दोघांचे उत्पन्न समान आहे. | 216 = 216

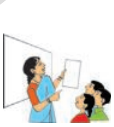

तूमच्या विद्यार्थ्यांना नोट आणि नाण्यांचा तूलना करण्यास सांगा. तूलना करण्याची क्रिया समजण्यास त्यांना मदत करा.

2. I nbr {Xbë`n ZnQ> An{U ZnUH$S> ~Kn. H$nUV OnñV An{U H$nUV H$_r Anh V gnJn.

354			
321			

354 आणि 321 मध्ये शतम समान आहेत.

आता दशम स्थानाचे निरीक्षण करा.

354 मध्ये च्या दशम स्थानात 5 आहे.

321 च्या दशम स्थानामध्ये 2 आहे.

354 चे दशम स्थान 321 च्या दशम स्थानापेक्षा मोठे आहे.

म्हणून 354 ही मोठी आहे.

354 ही संख्या 321 पेक्षा मोठी आहे असे आपण सांगू शकतो.

आपण असे लिहू शकतो 354 > 321

अशाच पदद्धतीने 321 ही 354 पेक्षा लहान आहे.

आपण असे लिहू शकतो 321 < 354

Oa 3 AH$s g»`n_Ü` eV_ ñWnZ g_nZ Agb Va Á`n g»`nM Xe_ ñWnZ _nR> Agb Vr g»`n _nR>r AgV.

तूमच्या विद्याथ्यांना नोट आणि नाण्यांचा उपयोग करुन तीन अंकी संख्या संख्यांची तूलना करण्यास सांगा. तूलना करण्याची क्रिया समजण्यास त्यांना मदत करा.

3. I nbr {Xbë`n ZnQ> An{U ZnÊ`nH$S> ~Kn. H$nUV OnñV An{U H$nUV H$_r Amh V gnJn.

231			
235			

231 आणि 235 ह्या दोन संख्यामध्ये शतम आणि दशम स्थान हे दोन्ही समान आहेत.

आता एकम स्थानाचे निरीक्षण करा.

231 च्या एकम स्थानामध्ये 1 आहे.

235 च्या एकम स्थानामध्ये 5 आहे.

म्हणून 235 ही संख्या मोठी आहे.

ह्याचाच अर्थ 231 पेक्षा 235 मोठी आहे. 235 > 231

231 हे 235 पेक्षा लहान आहे. 231 < 235

VrZ AH$s g»`n_Ü` Oa eV_ An{U Xe_ ñWnZ g_nZ Agb Va Á`n g»`nM EH$_ ñWnZ _nR> Agb Va Vr g»`n _nR>r AgV.

तूमच्या विद्यार्थ्यांना नोट आणि नाण्यांचा उपयोग करुन तीन अंकी संख्या संख्यांची तूलना करण्यास सांगा. तूलना करण्याची क्रिया समजण्यास त्यांना मदत करा.

प्रश्नसंग्रह

1. मोठी संख्येवर '✓' खूण करा

CXm:	294,	✓ 319
A)	756,	432
Am)	670,	679
B)	550,	543
B)	856,	851

2. लहान संख्येवर '◯' खूण करा.

CXm:	(738),	769
A)	463,	154
Am)	537,	645
B)	248,	264
B)	707,	705

3. खाली दिलेल्या चौकटीत योग्य चिन्हांचा >, <, = वापर करा.

CXm:- 304 [>] 201; 475 [<] 616; 254 [=] 254

A)	620		580	A)	520		520
Am)	937		975	Am)	987		965
B)	763		746	B)	736		746
B)	864		953	B)	864		864

4. दिलेल्या संख्येचा चढता क्रम उतरता क्रम लिहा.

	g»`m				MT>Vm H$_				CVaVm H$_			
CXm:-	367,	212,	684,	801	212	367	684	801	801	684	367	212
A)	405,	408,	500,	306								
Am)	684,	648,	635,	653								
B)	339,	333,	337,	335								
B)	569,	575,	557,	596								

पुढील पानांवरील माहिती बघून योग्य ते उत्तरे लिहा. तुमच्या विद्यार्थ्यांना प्रत्येक प्रश्नाची सुचना समजावून देण्यास मदत करा.

5. 7, 8 आणि 9 या संख्या वापरुन तीन अंकी संख्या लिहा.

789

सर्वात लहान संख्या

मोठी संख्या

चढता क्रम लिहा:

उतरता क्रम:

6. 9 ही संख्या दशक स्थानी घेवून कोणत्याही 10 तीन अंकी संख्या लिहा.

वरील संख्येतील सर्वात मोठी संख्या

सर्वात लहान संख्या

7. 7, 4 आणि 6 ही संख्येचा उपयोग करुन 3 दोन अंकी संख्या 3 तीन अंकी संख्या लिहा.

उदा: दोन अंकी संख्या : 74, 67, 46, ...

तीन अंकी संख्या : 476, 467, 674, ...

रिकाम्या चौकटीत चिन्हांचा वापर पाहून योग्य ती संख्या लिहा. > (किंवा) <

उदा: 74 > 46

A) ☐ < ☐

A॥) ☐ > ☐

उदा: 467 < 674

B) ☐ < ☐

B) ☐ > ☐

प्रश्नसंग्रहमध्ये उदाहरण दिलेले आहे त्याला अनुसरुन बाकीची अचूक उत्तरे लिहा.

प्रश्नां च्या सूचना समजावून देण्यास मदत करा.

5 g»`mMr ~arO

मेणबत्या पाहून. त्यांची एकूण संख्या सांगा.

मेणबत्या एकूण किती ?

सितम्मा आणि रामुलम्मा मेणबत्या तयार करतात. एकेदिवशी सितम्माने 34 आणि रामुलम्माने 25 मेणबत्या बनविल्या त्यांनी ते विकायचे ठरविले.
खालील दिल्याप्रमाणे त्यांनी मेणबत्या मोजल्या.

सितम्मा

3 दशक 4 एकक = 30 + 4

रामुलम्मा

2 दशक 5 एकक = 20 + 5

5 दशक

9 एकक = 50 + 9 = 59

वेगवेगळ्या पद्धतीने बेरीज करु शकतो.

XeH$mMr ~arO
3 + 2 = 5

X	E
3	4
+2	5
5	9

EHHmMr ~arO
4 + 5 = 9

विद्यार्थ्यांना अशाप्रकारची बेरीज समजावून सांगा सराव करुन घ्या.

प्रश्नसंग्रह

1. काडयांच्या जुडग्यांचा वापर करुन दिलेली बेरीज करुन घेणे.

A) 52 + 21	Am) 24 + 22	B) 30 + 24	B) 52 + 27
C) 18 + 21	D$) 16 + 33	F$) 37 + 51	E) 13 + 81
E) 71 + 26	Am) 30 + 20	Am) 62 + 25	H$) 34 + 43
I) 12 + 26	J) 14 + 63	K) 35 + 21	L) 25 + 40
M) 55 + 43	N) 43 + 21	O) 40 + 38	P) 60 + 23
Äm) 15 + 12	Q) 12 + 53	R) 66 + 13	S) 56 + 12

विद्यार्थ्यांना व्यवस्थित समजावून देणे. नंतर त्यांना स्वतः उदाहरणे सोडवावयास सांगणे.

2. दिलेल्या उदाहरणाचे निरीक्षण करुन बेरीजा करा.

23 + 32 = {H$Vr ?

CXm: 23 = 2 XeH$ + 3 EH$H$$ = 20 + 3 = 23

32 = 3 XeH$ + 2 EHH = 30 + 2 = 32

\+

= 5 XeH$ + 5 EHH = 50 + 5 = 55

A) 45 + 24 = {H$Vr ?

45 = ☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

24 = ☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

\+

☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

Am) 54 + 24 = {H$Vr ?

54 = ☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

24 = ☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

\+

☐ XeH$ + ☐ EHH = ☐ + ☐ = ☐

3. दिलेल्या जोडयांची बेरीज करा.

A) 46 + 23	Am) 37 + 52	B) 30 + 66	B) 45 + 54
C) 18 + 20	D$) 26 + 32	F) 54 + 25	E) 47 + 12
E) 34 + 32	Am) 68 + 21	Am) 52 + 25	H$) 16 + 71
I) 72 + 10	J) 84 + 12	K) 69 + 20	L) 26 + 62

विद्यार्थ्यांना समजावून देणे नंतर त्यांना स्वतः उदाहरणे सोडावयास सांगणे.

4. डाव्याबाजूला कांही संख्या दिलेल्या आहेत त्यातील अचूक उत्तराभोवती '◯' गोल करा.

CXIII:

42 + 26	62	68	88
75 + 24	99	89	79
22 + 6	28	48	38
51 + 17	78	68	88
43 + 6	49	59	69
25 + 31	66	46	56

5. खालील दाखविलेल्या अंकाची बेरीज करा.

(a) ~arO 10

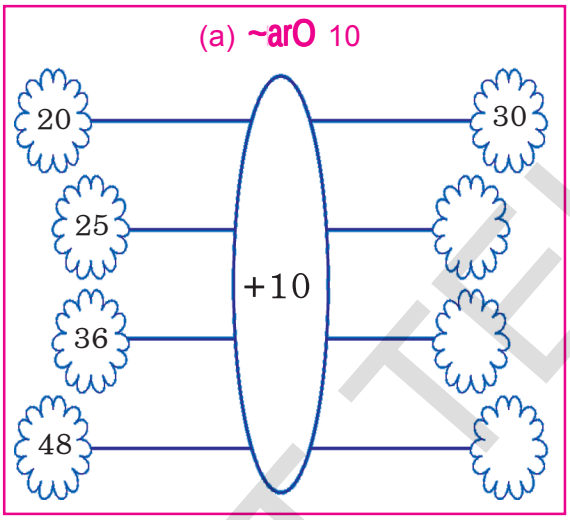

(b) ~arO 14

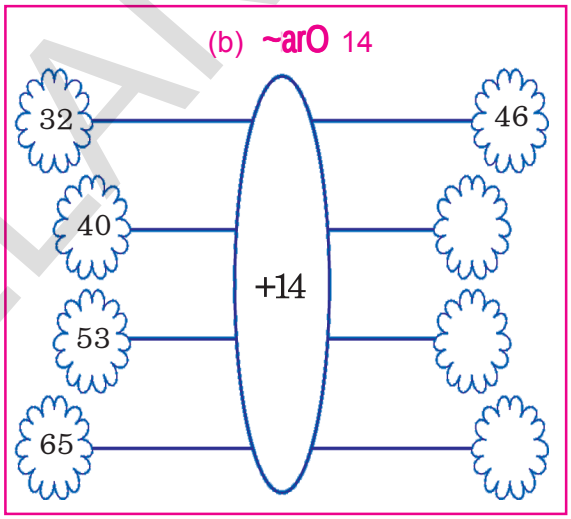

6. उभ्या स्तंभातील अंकाची व आडव्या स्तंभातील अंकाची बेरीज करा उत्तरे दिलेल्या उदाहरणाप्रमाणे लिहा.

+	21	32	24	34
13	34			
14				
15				

CXIII: 13 + 21 = 34

....

....

....

....

....

....

तुमच्या विद्यार्थ्यांना वरील प्रश्न सोडाविण्यासाठी सूचना समजावून सांगा. त्यांना प्रश्नांची उत्तरे सोडवू द्या.

7. उमा आणि सुभाने अंकाची तोंडी बेरीज कशी केली ते पाहू या.

CXm: 25 + 14 = ?

C_m

25 + 14

20 + 5 10 + 4

30 + 9

39

g_m

25 + 14

25 10 + 4

35 + 4

39

खालील दाखविल्या प्रमाणे तुम्ही सुद्धा अंकाची बेरीज करा.

(a) 45 + 12

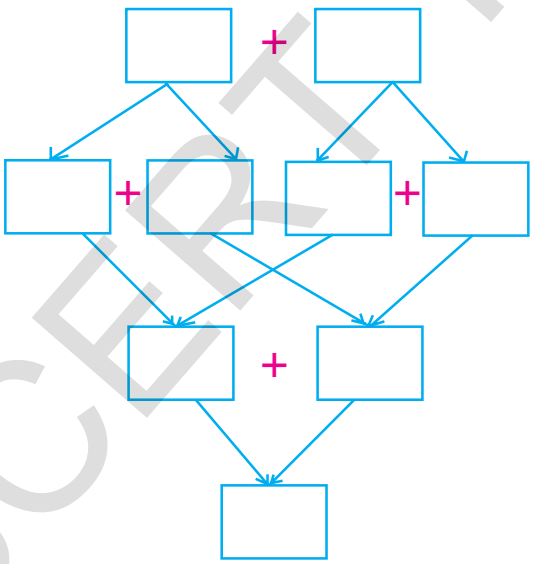

(b) 45 + 12

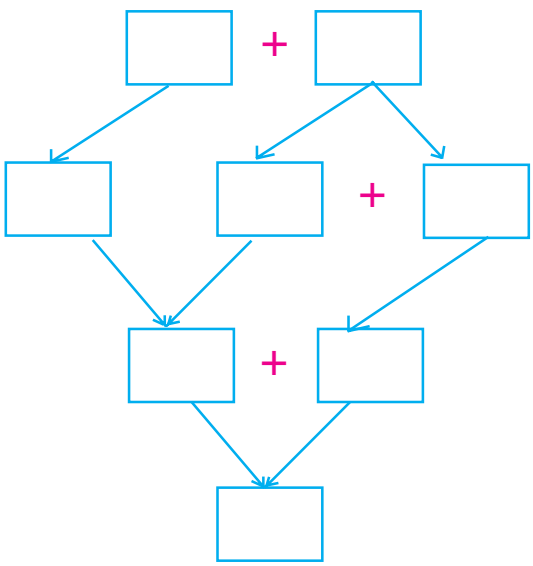

तुमच्या विद्यार्थ्यांना वरील उदाहरणे सोडविण्यासाठी सूचना समजावून सांगा त्यांना सोडविण्यास मदत करा.

8. खालील तक्त्यांचे अवलोकन करा. त्यामध्ये प्रत्येक ओळीमध्ये अंकाच्या 4 जोड्या आहेत त्यातील एका जोडीची बेरीज वेगळी आहे ती ओळखा व त्याभोवती ◯ गोल करा.

CXm:	43 + 3;	33 + 13;	23 + 23;	33 + 14
A)	26 + 12;	21 + 17;	24 + 34;	18 + 20
Am)	52 + 7;	57 + 2;	51 + 6;	50 + 9
B)	50 + 10;	50 + 20;	30 + 30;	40 + 20
B)	16 + 33;	15 + 34;	23 + 36;	17 + 32

9. खेळ खेळूया

* Xhm {dÚmWu hm I i I i eH$Vm
* H$mJXmÀ`m 50 {MRR>çm H$mnm Ë`mda 1 V 50 AH$ {bhm. Ë`m {MR>R>çm EH$m S>ã`mV Q>dm.
* àË`H$ {dÚmï`mZ 2 {MRR>çm CMbZ Ë`mdarb AH$mMr ~arO H$am d Ë`mMr ZmX H$am.
* Á`mMr ~arO H$_r Agb Vm I imVZ ~mX hmBb.
* BVa {dÚmWu àË`H$ 2 {MR>çm CMbVrb d I i Mmb R>dVrb.
* Om {dÚmWu edQ>n`V I i b Vm {dOVm.

सूचनेप्रमाणे तुमच्या विद्यार्थ्यांना खेळ खेळू द्या. त्यांना तोंडी अंकाची बेरीज करावयास समजू द्या त्यांना इतरांनी केलेल्या चूका शोधू द्या.

6 AH$mMr ~arO (hmVÀ`mVr)

1. दोघांजवळ एकूण किती आहे ते सांगा -

रामूजवळ 28 रुपये आहेत. रंगाजवळ 15 रु. आहेत. आता आपण त्यांच्याजवळ एकूण किती रुपये आहेत हे बघू.

काडयांचा जुडगा आणि मोकळया काडया काडया चा उपयोग करुन हा प्रश्न सोडवु या.

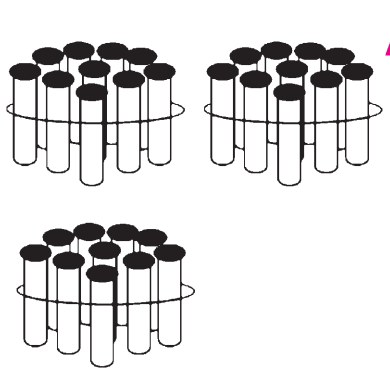

28 =

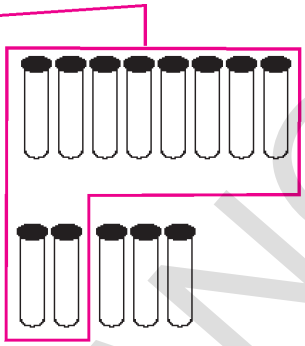

20 + 8

+15 =

10 + 5

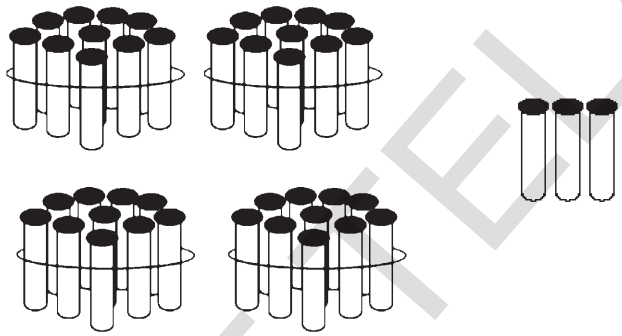

30 + 13

30 + 10 + 3

= 40 + 3 = 43

आपण वरील उदाहरण यापद्धतीने देखील सोडवू शकतो.

28 = 2 XeH$ + 8 EHH

+ 15 = 1 XeH$ + 5 EHH

= 3 XeH$ + 13 EHH

= 3 XeH$ + 10 EHH + 3 EHH

= 3 XeH$ + 1 XeH$ + 3 EHH

= 4 XeH$ + 3 EHH = 40 + 3 = 43

विद्यार्थ्यांना हातच्याची बेरीज कशी करावयाची ते समजावून सांगा सराव करुन घ्या. नोट, नाणी, काडयांचा जुडगा आणि मोकळ्या काडयांचा उपयोग करुन बेरीज करण्यास समजावुन द्या.

2. दोन अंकाची बेरीज कशी केली ते पहा.

X	E$
2	8
+1	5

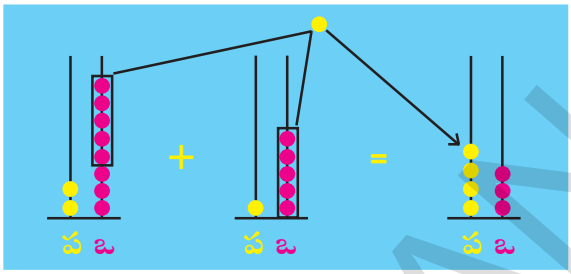

Oìhm AmnU XeH$mMr ~arO H$aV
2 XeH$ + 1 XeH$ = 3 XeH$
3 XeH$ + 1 XeH$ = 4 XeH$

X	E
(1)	
2	8
+ 1	5
4	3

Oìhm AmnU EHHmMr ~arO H$aVm
8 EHH + 5 EHH = 13 EHH
13 EHH = 1 XeH$ + 3 EHH

CXm:-

X	E$
(1)	
3	9
+ 4	3
5	2

CÎma

A)

X	E$
4	5
+ 4	9

Am)

X	E$
2	7
+ 5	6

B)

X	E
7	9
+ 1	8

B)

X	E
6	3
+ 2	8

C)

X	E
5	9
+ 3	2

तुमच्या विद्यार्थ्यांना एककांची बेरीज व दशकांची बेरीज कशी करायची ती समजावून सांगा. सराव करुन घ्या

प्रश्नसंग्रह

1. खालील चौकटीत योग्य उत्तरे लिहा:

A) 48 + 28 = ?

48 = ☐ XeH$ + ☐ EHH

28 = ☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ + ☐ →

X	E
◯	
4	8
+2	8

Am) 24 + 49 = ?

24 = ☐ XeH$ + ☐ EHH

49 = ☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ XeH$ + ☐ EHH

☐ + ☐ →

X	E
◯	
2	4
+4	9

विद्यार्थ्यांना 1 ते 9 या संरचेची माहिती समजावून सांगा त्यांना उत्तरे स्वतः सोडवू द्या.

2. काडयांचा जुडगा व मोकळ्या काडया घेवुन बेरीज करावयास सांगा.

A) 43 + 28 =	Am) 36 + 47 =	B) 56 + 29 =	B) 74 + 9 =
C) 45 + 26 =	D$) 54 + 36 =	F$) 27 + 49 =	E) 53 + 37 =
E) 61 + 29 =	Am) 27 + 53 =	Am) 73 + 19 =	H$) 29 + 45 =

3. खालील संख्यांची बेरीज करा.

A) 37 + 28 =		Am) 58 + 24 =	
B) 24 + 6 =		B) 9 + 76 =	
C) 46 + 27 =		D$) 17 + 73 =	
F$) 56 + 14 =		E) 49 + 26 =	

4. खालील उदाहरण तोंडी सोडवा.

CXm: EH$m ~mJV 68 néMr PmS>r Am{U 24 _mg~rMr PmS>r AmhV, Va EH$U {H$Vr PmS>r ~mJV AmhV ?

néMr PmS> = 68

_mg~rMr PmS> = 24

EH$U PmS> = 92

- {HHQ>À`m gm_Ý`mV bjU Z 47 Ymdm H$ë`m Am{U Ðm{dS> Z 26 Ymdm H$ë`m Va EH$U XmKmZr {_iZ {H$Vr Ymdm H$ë`m ?

bú_UZ H$bë`m Ymdm> = 47

Ð{dS>Z H$bë`m Ymdm> = 26

EH$U = _____

वरील प्रत्येक उदाहरण सोडविण्यासाठी तुमच्या विद्यार्थ्यांना सुचना समजावून सांगा. त्यांना उदाहरणे स्वत: सोडवू द्या.

5. खालील तक्त्याचे निरीक्षण करा. त्यामधील ज्या अंकाची बेरीज 36 येते त्या जोड्या खालील उदाहरणाप्रमाणे लिहा.

22	18	10	(19)
(17)	15	21	32
12	39	18	33
26	14	34	31

CXm: 19 + 17 = 36

....

....

....

....

6. प्रत्येक ओळीतील पहिल्या तीन अंकांचे निरीक्षण करा. आणि पुढील तीन अंक क्रमाने लिहा.

CXm:	2,	4,	6,	8, ...	10, ...	12 .....
A)	5,	10,	15,	.....,	.....,	.....
Am)	3,	5,	7,	.....,	.....,	.....
B)	20,	30,	40,	.....,	.....,	.....

वरील प्रत्येक उदाहरण सोडविण्यासाठी तुमच्या विद्यार्थ्यांना सूचना समजावून सांगा. त्यांना उदाहरणे स्वतः सोडवू द्या.

7. प्रत्येक ओळीतील अंकाच्या जोडीचे निरीक्षण करा. त्यापैकी एक जोडी वेगळी आहे. ती शोधून काढा त्याभोवती ◯ गोल करा. एक उदाहरण दिलेले आहे.

CXm:	27 + 46	16 + 67	26 + 57	36 + 47
A)	18 + 19	20 + 17	20 + 19	15 + 22
Am)	27 + 35	30 + 12	40 + 22	38 + 24
B)	47 + 35	58 + 24	40 + 48	68 + 14

8. पहिल्या स्तंभातील संख्याचे निरीक्षण करा. प्रत्येक जोडीची बेरीज करा. त्यांची बेरीज आडव्या ओळीत दिलेल्या संख्याच्या दरम्यान येईल त्यापुढे ✓अशी खूण करा.

		30 – 40	40 – 50	50 – 60	60 – 70
CXm:	34 + 12		✓		
A)	45 + 20				
A)	27 + 11				
A)	36 + 27				
A)	28 + 25				

9. सोनीने केलेल्या बेरीजेचे निरीक्षण करा. जर कांही चूका असतील तर त्या चूका दुरुस्त करा. अचूक उत्तर ( ) कंसान लिहा.

A) 48 +24 = 612 ( )

Am) 53 +22 = 85 ( )

B) 60 +30 = 80 ( )

B) 39 +17 = 416 ( )

C) 76 +15 = 61 ( )

वरील प्रत्येक उदाहरण सोडविण्यासाठी तुमच्या विद्यार्थ्यांना सूचना समजावून सांगा. त्यांना उदाहरण स्वतः सोडवू द्या.

7 dOm~mH$s

I mbr {XbË`m ZmQ> Am{U ZmUr H$S> ~Km. {H$Vr Cab ?

_mÂ`mH$S>
45 é AmhV.

_bm 23 é
X`md`mM Amh

{H$Vr Cab ?

AmnU hr {H$`m AemàH$ma Xm I d eH$Vm

dOm~mH$sM {MÝh "–'Amh.

XeH$	EHH
4	5
– 2	3
2	2

V_À`m {dÚmÏ`mZm dOm~mH$sMr gH$ënZm g_OmdZ gmJm Ë`mZm ZmQ> Am{U ZmÊ`mMm Cn`mJ H$é Úm. Ë`mZm dOm~mH$sÀ`m {MÝhmMr Am i I H$éZ Úm.

àíZgJh

1. {dñVmarV énmVrb dOm~mH$s:

		XeH$		EHH		
CXm:	45 =	4	+	5	=	40 + 5
−	23 =	2	+	3	=	20 + 3
	22 =	2	+	2	=	20 + 2

h åhUO

X	E
4	5
− 2	3
2	2

qH$dm 45 − 23 = 22

A)

X	E					
6	5	=		+		
− 3	0	=		+		
		=		+		

Am)

X	E					
3	9	=		+		
−	8	=		+		
		=		+		

B)

X	E					
8	5	=		+		
− 4	3	=		+		
		=		+		

B)

X	E					
6	5	=		+		
− 3	5	=		+		
		=		+		

C)

X	E					
9	5	=		+		
− 9	1	=		+		
		=		+		

D$)

X	E					
5	8	=		+		
− 3	2	=		+		
		=		+		

darb àË`H$ CXmhaU gmS{dÊ`mgmR>r V_À`m {dÚmÏ`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. Ë`mZm CXmhaU ñdV… gmSd Úm.

2. H$mS>`mMm OS>Jm Am{U _mH$ù`m H$mS>`mMm dmna H$éZ dOm~mH$s H$aU.

A) 48 − 26 =	Am) 59 − 24 =	B) 68 − 20 =	B) 99 − 69 =	C) 29 − 5 =
D$) 69 − 26 =	F$) 74 − 34 =	E) 85 − 30 =	E) 66 − 23 =	Am) 97 − 41 =
Am) 37 − 15 =	H$) 49 − 4 =	I) 58 − 10 =	J) 79 − 69 =	K) 39 − 3 =

3. I mbrb g»`mMr dOm~mH$s H$am.

CXm: 54 − 31 = 23 B) 35 − 23 = ☐

A) 65 − 24 = ☐ C) 76 − 30 = ☐

Am) 49 − 5 = ☐ F$) 75 − 15 = ☐

B) 83 − 23 = ☐ E) 66 − 61 = ☐

4. Cä`m AmirVrb g»`VZ n{hë`m AmS>ì`m afVrb g»`m dOm H$am.

−	60	50	40	30
90 →	30			
80				
70				

CXm: 90 − 60 = 30

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

darb àË`H$ CXmhaU gmS>{dÊ`mgmR>r V_À`m {dÚmï`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. Ë`mZm CXmhaU ñdV… gmS>d Úm.

5. {Xbë`m AmVrb dV i mVrb 80 `m g»`VZ ~mOÀ`m g»`m dOm H$am.

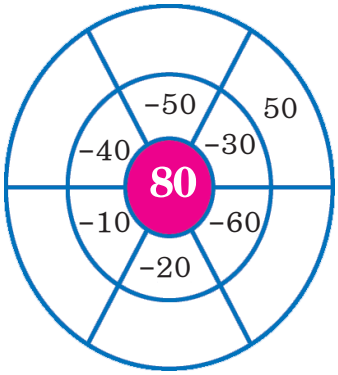

CXm: 80 – 30 = 50 ....

....

....

6. `m½` {MÝhmMm (+ qH$dm -) dmna H$éZ [aH$må`m OmJm ^am.

35		12	=	23
47		13	=	60
88		22	=	66

7. Á`m dOm~mH$sVrb \$aH$ 10 Amh Vr dOm~mH$s {bhm.

CXm: 20 – 10 = 10

A) ..... Am) .....

B) ..... B) .....

8. I mbrb CXmhaUmM {Zar j U H$am. [aH$må`m MmH$QrV Vr g»`m {bhm.

CXm:

60	–	23	=	37
–		–		–
17	–	12	=	5
=		=		=
43	–	11	=	32

(a)

19	–	4	=	
–		–		–
1	–		=	0
=		=		=
	–	3	=	15

àË`H$ CXmhaU gmS{dÊ`mgmRr V_À`m {dÚmï`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. Ë`mZm CXmhaU ñdV.. gmSd Úm.

9. {Xbë`m VŠË`mVrb n{hë`m ñV^mVrb g»`mMr dOm~mH$s H$am. Amb b Cîma H$mUË`m AmSÌ`m g»`V ~gb Ë`mbm ✓ Aer I U H$am.

CXm:

	20 – 30	30 – 40	40 – 50	50 –60
39 – 14	✓			
66 – 33				
98 – 50				
57 – 12				
65 – 14				

10. [aH$må`m MmH$QrV `m½` Vr g»`m {bhm.

A.	30 – 0 = ☐	B.	75 – 75 = ☐
Am.	95 – ☐ = 80	C.	25 – ☐ = 25
B.	12 – 5 = ☐	D$.	60 – 5 = ☐

11. [aH$må`m MmH$QrV `m½` Vr g»`m {bhm.

A)
$$\begin{array}{r} 36 \\ -\ 1\square \\ \hline 23 \\ \hline \end{array}$$

Am)
$$\begin{array}{r} 47 \\ -\ 2\square \\ \hline 25 \\ \hline \end{array}$$

B)
$$\begin{array}{r} 75 \\ -\ 2\square \\ \hline 50 \\ \hline \end{array}$$

B)
$$\begin{array}{r} 68 \\ -\ 3\square \\ \hline \square 0 \\ \hline \end{array}$$

darb àË`H$ CXmhaU gmS{dÊ`mgmR>r V_À`m {dÚmï`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. Ë`mZm CXmhaU ñdV… gmSd Úm.

12. [aH$må`m MmH$QrV `m½` Vr g»`m {bhm.

36	–	20	=	
+		+		+
17	–	12	=	
=		=		=
	–		=	

13. àË`H$ Am irVrb dOm~mH$sÀ`m OmSrM {Zarj U H$am. EH$ `m½` CÎma dJi Amh. V emYZ Ë`m^mdVr ◯ Jmb H$am. EH$ CXmhaU g_OmdZ {Xbi Amh.

CXm:	47 – 30;	37 – 20;	67 – 50;	87 – 40
A)	36 – 21;	67 – 52;	46 – 32;	26 – 11
Am)	59 – 42;	77 – 16;	47 – 30;	38 – 21
B)	48 – 15;	77 – 44;	68 – 35;	76 – 53

14. H$_mZ {Xbë`m g»`mM {Zarj U H$am. àË`H$ Am irVrb g»`mÀ`m nTrb XmZ g»`m {bhm.

CXm: 10, 8, 6 , __4__, __2__,
A) 9, 7, 5, _____, _____
Am) 12, 9, 6, _____, _____
B) 30, 25, 20, _____, _____

àË`H$ CXmhaU gmS{dÊ`mgmR>r V_À`m {dÚmï`mZm gMZm g_OmdZ gmJm. Ë`mZm CXmhaU ñdV… gmSd Úm.

8 संख्याची वजाबाकी (हातच्याची) (दशक मोकळा करुन))

1. ZmUr Am{U ZmQ>m `mM {Zarj U H$am. 45-27 {H$Vr ~mH$s Cab.

bVm 45 é, KdZ XH$mZmV Jbr. {VZ 27 én`mM H$mQ>r dñV {dH$V KVb. {VÀ`mOdiM 45 én` {VZ XH$mZXmamg {Xb. XH$mZXmamZ {Vbm 8 én` naV {Xb. Vr {dMmamVnS>br H$s dhVH$ XH$mZXmamZ AmnUmg H$_r ng naV {Xb. {VZ Imbrb à_mU {hemd H$bm. {hemdmM {Zarj U H$am.

X	E
4	5
− 2	7

5 `m g»`VZ 7 hr g»`m dOm hmV Zmhr _J Vr nÕV H$er H$am`Mr ?

X	E
4	5
− 2	7

h gmn Amh Oa AmnU EH$ XeH$mM 10 EH$H$ H$ê$. EH$ XeH$ = 10 EHH

{dÚmÏ`mZm hmVÀ`mMr dOm~mH$sMr nÕV g_OmdZ Úm. Ë`mZm ZmQ>m Am{U ZmÊ`mMm 3 n`mJ H$éZ XmZ AH$s dOm~mH$s H$amd`mg {eH$dm.

X	E
4	5
− 2	7

EH$ XeH$nbm ~XbZ Ë`nbm EH$H$mZ énmVa H$é. 3 XeH$, Cab AmVm AmnU 10 EH$H$ Am{U 5 EHHMr ~arO H$é.

X	E
4	5
− 2	7

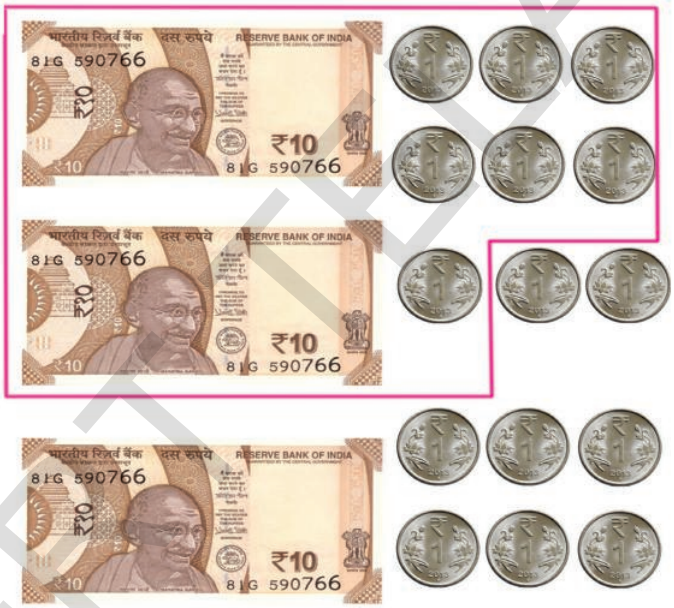

45 `m g»`VZ 27 (2 XeH$ 7 EHH) dOm H$amd`ng Agë`ng.

X	E
4	5
− 2	7
1	8

EH$ XeH$ Am{U 8 EHH CaVrb. åhUOM 18 ~mH$s Cab.

{dÚmÏ`mZm hmVÀ`mMr dOm~mH$sMr nÕV g_OmdZ Úm. Ë`mZm ZmQm Am{U ZmÊ`mMm 3 n`mJ H$éZ XmZ AH$s dOm~mH$s H$amd`ng {eH$dm.

AmnU `mbm dJdJù`m nÕVrZ H$é eH$Vm.

* Oa 4 XeH$mg ~XbZ EH$mH$mV H$é. Vìhm 3 XeH$ `Vr.
* 3 XeH$ - 2 XeH$ = EH$ XeH$

X	E
4	5
- 2	7
1	8

* 5 hr g»`m 7 njm bhmZ
* 4 XeH$mV ~XbZ 1 EH$H$ H$ë`mg Ë`mV 5 {_i{db AgVm 15 g»`m `Bb
* 15 EHH - 7 EHH = 8 EHH

qH$dm

1 XeH$ = 10 EHH

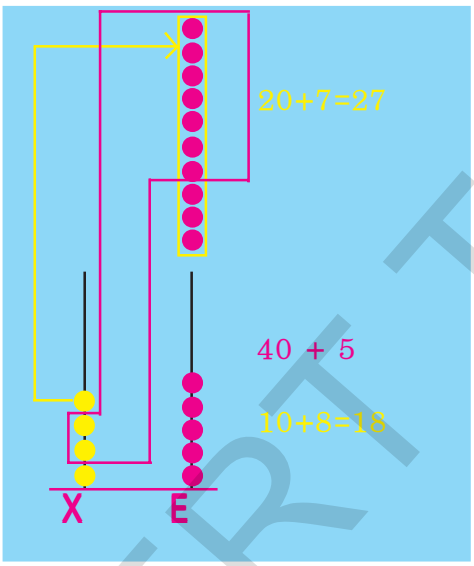

X	E
3	15
4	~~5~~
- 2	7
1	8

{dÚmÏ`mZm gJù`m nÕmVrZ dOm~mH$s H$amd`mg {eH${dU. Ë`mZm ZmUr Am{U ZmQ>m Ûma XmZ AH$s dOm~mH$s {eH${dU.

2. Imbrb g»`mMm H$_ nmhm Våhmbm `mV H$m` g_Ob.

50, 45, 40, _____, _____, _____

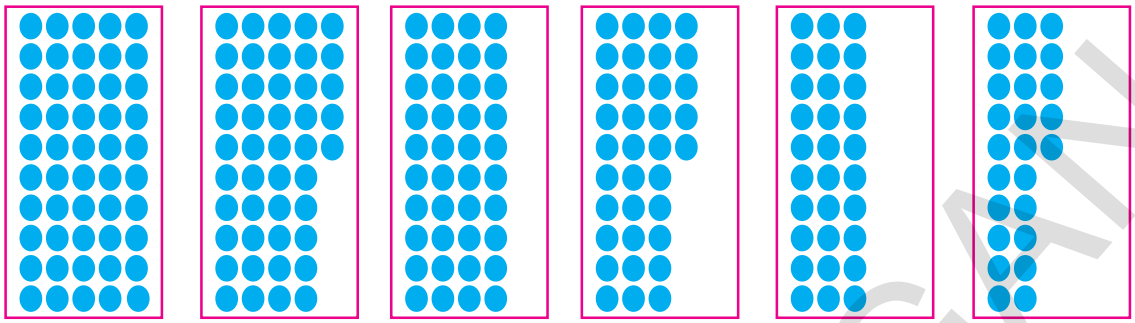

50	45	40			

Oa {RnH$ 5 À`m CVaË`m H$_mZ AmTi b AgVrb `mMm AW `mnTrb VrZ g»`m Ë`mM H$_mZ {bh eH$Vm.

50, 45, 40, 35, 30, 25

`mM à_mU Imbrb g»`mÀ`m nTrb VrZ g»`m H$_mZ {bhm.

50, 48, 46, _____, _____, _____

3. Ii Iij`m: 80, 75, 70, _____, _____, _____

- XmZ {dÚmWu hm Ii Iij eH$VmV.
- 0 V 5 Am{U 4 V 9 `m H$_mH$mÀ`m XmZ gmJQçm V`ma H$am.
- XmÝhr EH$mM dig AmOirV Kmi Z Imbr Q>mH$m.
- gmJQçm darb AmH$S>`mdéZ XmZ AH$s g»`m V`ma hmBb {VMr ZmX H$am. CXm. X AH$ 4 Am{U 5. `mÀ`m AW Vr g»`m 45 Am{U 54.
- _mR>çm g»`VZ bhmZ g»`m dOm H$am.

  CXm: 54 – 45 = 09
- Xgam {dÚmWu X{Ib AgM H$ab.
- Á`m {dÚmÏ`mMr dOm~mH$s OmñV `Bb. Ë`mbm EH$ JU XÊ`mV `mdm.
- Ag 5 dig H$aVrb (IiVrb)
- Á`mMr JUg»`m OmñV Vm {dOVm.

R>am{dH$ H$_mÀ`m g»`_Yrb \$aH$ Ami IÊ`mMr gamd H$éZ ¿`m. nTrb g»`m Ë`mZm {bhm`bm bmdm. darb Ii Ë`mZm Iim`bm bmdm.

àíZgJh

1. I nbrb g»`M dOn~nH$s H$am.

A) 34 − 18 =	An) 82 − 57 =	B) 64 − 39 =	B) 92 − 46 =
C) 48 − 39 =	D$) 65 − 48 =	F$) 76 − 58 =	E) 50 − 28 =
E) 60 − 42 =	An) 70 − 39 =	An) 91 − 23 =	H$) 64 − 25 =

2. dOn~nH$s H$am.

A) 75 − 29 =	An) 87 − 58 =	B) 83 − 59 =	B) 61 − 25 =
C) 84 − 39 =	D$) 73 − 26 =	F$) 62 − 38 =	E) 55 − 27 =

3. I nbrb VŠË`nM {Zarj U H$am. Á`n XmZ g»`Vrb OmS`n _Yrb AH$nMn \$aH$ 25 Agb Ë`n emYn, Ë`nMr dOn~nH$s {Xbë`n afda H$am.

(50)	49	5
40	15	30
24	10	(25)

CXm: 50 − 25 = 25

darb Aä`ng H$_nVrb àË`H$ CXmhaU g_OZ KÊ`ngnRr {dÚmï`nZn g{MV H$am. Ë`nZn 1 V 7 CXmhaU ñdV… H$am`bn bmdm.

4. I nbr {Xbë`n àË`H$ XnZ AH$s OnS>rMr dOn~nH$s H$am. Á`n dOn~nH$sM CÎma dJi Amh Ë`nnT> ✓ Aer I U H$am. EH$ CXmhaU {Xbb Amh.

CXm:-	32 – 18;	30 – 16;	54 – 40;	84 – 54 ✓
A)	76 – 29;	50 – 15;	68 – 33;	71 – 36
An)	55 – 35;	60 – 40;	36 – 16;	68 – 58

5. _nYdrZ H$bë`n dOn~nH$sM {Zarj U H$am Oa Ë`nV MH$ Agb Va ~an~a CÎma H$gnV {bhm ( ).

A) 5 4 − 3 8 = 2 4 ( )

An) 6 8 − 2 9 = 4 9 ( )

B) 3 0 − 1 4 = 2 4 ( )

B) 7 6 − 5 8 = 1 8 ( )

C) 8 4 − 7 9 = 10 5 ( )

6. n{hë`n ñV^nVrb g»`nMr dOn~nH$s H$am. V_M CÎma AnS>ì`n Ani rVrb Á`n g»`À`n Xaå`nZ Agb Ë`nnT> ✓ Aer I U H$am. EH$ CXmhaU {Xbb Amh.

CXm:-	30 — 40	40 — 50	50 — 60	60 — 70
76 — 28		✓		
50 — 19				
82 — 23				
73 — 15				
64 — 17				

7. I nbrb g»`nÀ`n H$_nZ Ë`nnT>rb VrZ g»`n {bhm.

A) 60, 50, 40, _____, _____, _____

An) 85, 80, 75, _____, _____, _____

B) 54, 45, 36, _____, _____, _____

àË`H$ CXmhaU gnS>{dÊ`ngnR>r V_À`n {dÚnï`nZn gMZm g_OndZ gnJm. Ë`nZn CXmhaU ñdV.. gnS>d Úm.

9 g»`mMm JUmH$ma - &

1. Imbrb [MÌ nhm. PmSmÀ`m Am i tM {Zarj U H$am. V EH$U {H$Vr AmhV V gmJm.

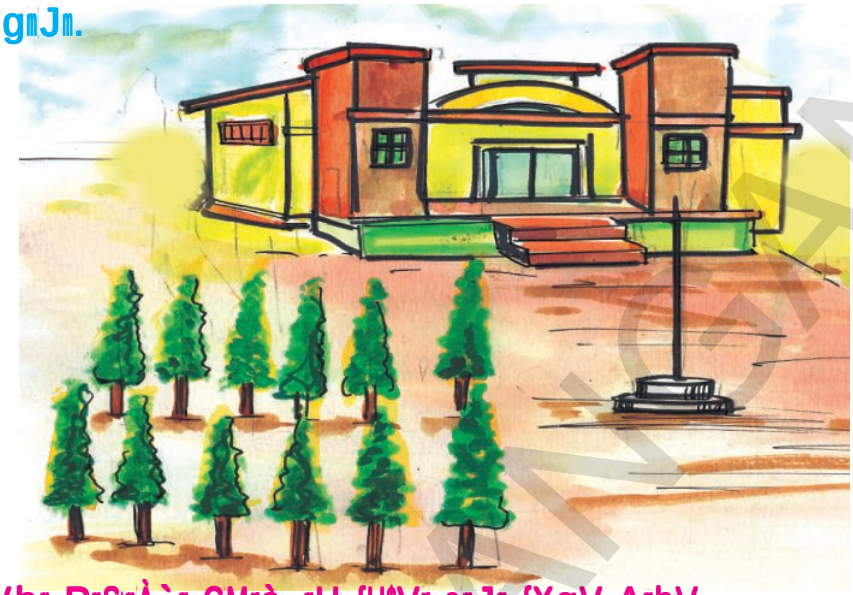

{ej H$: Vbm PmSmÀ`m CMrà_mU {H$Vr amJm {XgV AmhV.
a{d$: XmZ amJm.
{ej H$: àË`H$ amJV {H$Vr PmS AmhV. EH$U g»`m {H$Vr ?
a{d : àË`H$ amJV 6 PmS AmhV. EH$U g»`m 6+6=12 `mMm AW XmZ amJm_Ü`
àË`H$s 6 PmS AmhV. AmnU V Ag {bh eH$Vm 2 × 6 = 12
`mMm AW XmZ d i g 6 {_i{dë`mg.

6 + 6 = 12
2 × 6 = 12

{ej H$: ahr_ PmSmÀ`m OmSrdéZ Vbm {H$Vr PmS {XgV AmhV.
ahr_ : 6 amJm.
{ej H$: àË`H$ amJV {H$Vr PmS AmhV. V {H$Vr AmhV ?
ahr_ : {VW àË`H$ amJ_Ü` XmZ PmS AmhV. Ë`mMr EH$U g»`m 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = 12
`mMm AW 6 amJV 2 PmS AmhV
V AmnU Ag {bh 6 × 2 = 12
`mMm AW 6 d i g 2 Mr ~arO H$aU.

2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = 12
6 × 2 = 12

nÝhm nÝhm g»`m {_i{dU `mbm ~arOMr nZamdÎmr åhUVmV. ~arOMr nZamdÎmr åhUO गुणाकार होय.

2 × 6 = 12 6 × 2 = 12

BW AmnU × Ag {MÝh dmnab Ë`mbm JUmH$mamM {MÝh åhUVmV.
EH$U ~arO/bmJmnmR `Umar ~arO h JUmH$mamM Xga én ?

darb {MÌmVX Xm I{dë`mà_mU V_À`m {dÚmÏ`mZm EH$U PmS, PmSmÀ`m amJm d àË`H$ amJVrb PmS `mMm dmna H$éZ JUmH$mamMm gX^ emYÊ`mg gmJm. Ë`mZm JUmH$mamMm {MÝhmMr Am i I H$éZ Úm.

2. I nbrb n»`nM {MÌ nhn. Ë`nMr nnV _nOn. V {H$Vr AnhV.

g»`nMn JUnH$na:

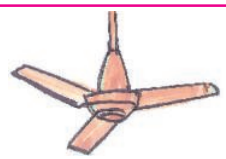

EH$n n»`nbn VrZ nnV AnhV = 1 × 3

XnZ n»`nM 3 + 3 = 6 nnV = 2 × 3

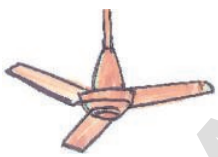

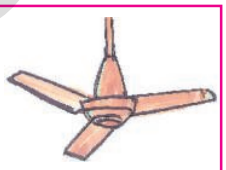

VrZ n»`nM 3 + 3 + 3 = 9 nnV = 3 × 3

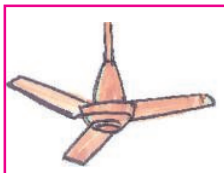

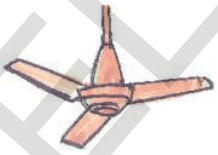
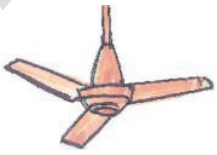

4 n»`nM 3 + 3 + 3 + 3 = 12 nnV = 4 × 3

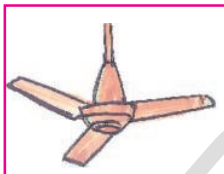
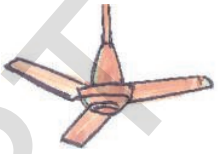
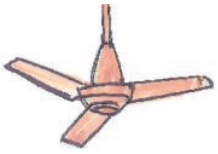
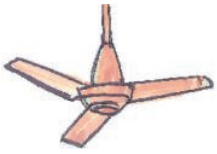
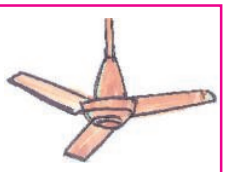

5 n»`nM 3 + 3 + 3 + 3 + 3 = 15 nnV = ...

AnVn Våhr JUnH$manZ nnTn V`na H$an.

1 × 3 = **3**

2 × 3 = **6**

3 × 3 = **9**

4 × 3 = **12**

5 × 3 = **15**

3, 6, 9, 12, 15 hr g»`n Anh.

{dÚnÏ`nZn n»`nÀ`n nnË`nMr An i I H$éZ JUnH$na H$and`ng {eH$dn. CÎna H$enàH$na `Bb `nMn gand H$éZ Ún.

3. Inbr {MÌnV ~S)H$mMr CS)r Xn I {dbr Amh. EH$ d i g 2 \$Q) CS)r Xn I {dbr Amh. InbÀ`n VŠË`nM AdbmH$Z H$éZ [aH$nå`n MmH$Q)rV `m½` g»`n {bhm.

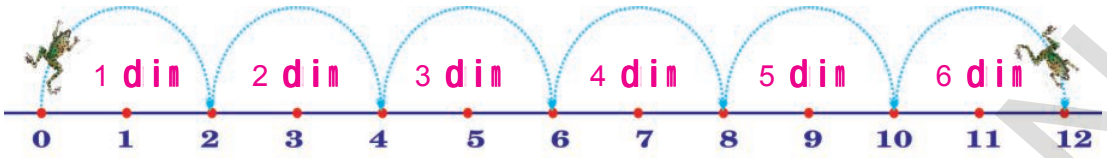

CS)`nMr g»`n	\$Q)mM AVa	g»`n	JUmH$naÀ`n énmV
1	2	2	1 × 2 = 2
2	2 + 2	4	2 × 2 = 4
3	2 + 2 + 2	6	3 × 2 =
4			4 × 2 =
5			
6			
7			
8			
9			
10			

{dÚmÏ`nZn darb VH$Ë`nM {ZarjU H$aÊ`ng gmJU. ~S)H$mZ _mabë`n CS)rMr g»`n _mOn. àË`H$ CS)rMr g»`n JUmH$naÀ`n énmV {bhm.

àíZgJh

3. {Xbë`m ~mQ>mM [MÌ _mOm. [aH$må`m MmH$Q>rV `m½` CÎma {bhm.

EH$m hmVmÀ`m ~mQ>mMr g»`m = 5 = 1 × 5 = 5

XmZ hmVmÀ`m ~mQ>mMr g»`m = 5 + 5 = 2 × 5 = 10

VrZ hmVmÀ`m ~mQ>mMr g»`m = ☐ + ☐ + ☐ = ☐ × ☐ = ☐

Mma hmVmÀ`m ~mQ>mMr g»`m = ☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐ × ☐ = ☐

nmM hmVmÀ`m ~mQ>mMr g»`m = ☐ + ☐ + ☐ + ☐ + ☐ = ☐ × ☐ ☐

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaUmMr gMZm Úm. Ë`m 1 V 10 CXmhaU ñdV… gmS>d Úm.

2. I nbrb ~arOn JUnH$naÀ`n énnV {bhn.

CXn: 4 + 4 + 4 + 4 + 4 = 5 × 4 = 20

A) 7 + 7 + 7 + 7 = ☐ × ☐ = ☐

An) 3 + 3+ 3 + 3 + 3+ 3 + 3 = ☐ × ☐ = ☐

B) 6 + 6 + 6 + 6 + 6 = ☐ × ☐ = ☐

B) 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = ☐ × ☐ = ☐

3. I nbrb JUnH$na ~arOÀ`n nZandÎmr énnV {bhn. EH$ CXnhaU {Xbb Anh.

CXn: 7 × 8 = 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8 + 8

A) 3 × 4 = ☐

An) 6 × 5 = ☐

B) 8 × 3 = ☐

B) 5 × 2 = ☐

C) 4 × 6 = ☐

{dÚnÏ`nZn àË`H$ CXnhaUnMr gMZn g_OndZ Ún. Ë`nZn ñdV… Vr CXnhaU gnSdnd`ng gnJn.

4. ñV^mVrb Am{U Am i rVrb {RnH$ _mOm. I mbrb V°$m ^am. JUmH$maÀ`m énmV {bhm.

{RnH$	ñV^mVrb	Am i rVrb	JUmH$maÀ`m énmV
	5	3	5 × 3 = 15
	3	5	.....
	.....	.....	.....
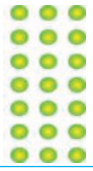	.....	.....	.....

5×3 = 3×5 = 15

__×__ = __×__ = __

5. g»`Mm JUmH$ma {Xbbm Amh.

A) 4 × 5 =

Am) 3 × 4 =

B) 5 × 2 =

B) 8 × 6 =

6. n{hë`m ñV^mVrb g»`bm daÀ`m Am i rVrb g»`mZ JUm. [aH$må`m MmH$QrV ~am~a CÎma {bhm.

×	4	6	7	8	9
2 →	8				
3					
5					

CXm:- 2 × 4 = 8

{dÚmÏ`mZm CXmhaU ì`dpñWV g_OmdZ gmJm. Ë`mZm ñdV…bm CXmhaU gmS>dmd`mg gmJm.

7. àË`H$ Am¡a VrZ JUmH$ma {Xbbm Amh, Ë`mnH$s EH$ dJ© CÎma Amh. Ë`mZm Am¡a I Z Ë`m g»`m^mdVr ◯ Jmb H$am. EH$ CXmhaUmW {Xbb Amh.

CXm:	4 × 3;	6 × 2;	5 × 4
A)	2 × 8;	4 × 4;	3 ×4
Am)	6 × 6;	7 × 6;	9 × 4
B)	8 × 5;	8 × 3;	6 × 4

8. [aH$må`m MmH$Q>rV `m½` CÎma {bhm.

CXm: 3 × 4 = 4 × 3

A) 5 × 6 = 6 × ☐

Am) 2 × 5 = ☐ × ☐

B) ☐ × ☐ = 8 × 7

B) 3 × ☐ = 9 × 3

9. `m½` OmS>Çm bmdm:

2 + 2 + 2 + 2 JUmH$ma nÕV	27
9 × 3	6 × 3
2 × 3	12
3 + 3 + 3 + 3 + 3 + 3	5 + 5 + 5
ghm gm`H$brÀ`m MmH$mMr g»`m	4 × 2
3 × 5	3 × 2

CXmhaUmW

{dÚmï`mZm àË`H$ CXmhaU g_OmdZ Ë`mZm gamd H$éZ ¿`mdm.

10. l i l i`m

1	2	3	4	5	6
7	8	9	10	11	12
13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36

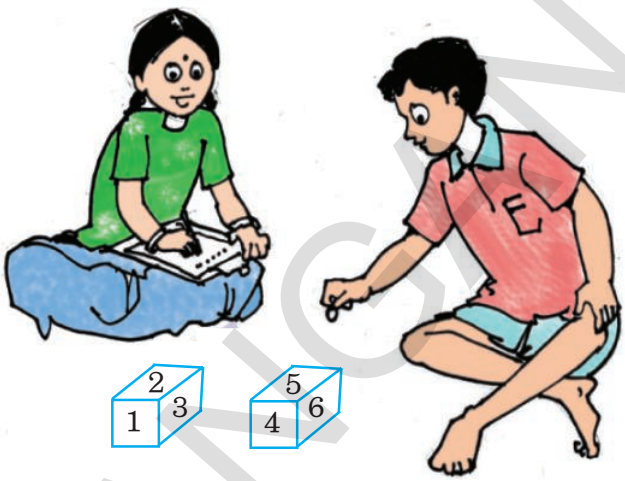

- XmZ {dÚmWu hm l i l i eH$Vm.
- XmZ gmJQ>çm KD$Z Ë`mda 1, 2, 3, 4, 5, Am{U 6 g»`m {bhm.
- XmÝhr gmJQ>çm hmVmV Km idZ O{_Zrda Q>mH$m.
- gmJQ>çmÀ`m XmÝhr ~mOb {XgUmè`m g»`mMm JUmH$ma H$am. darb VŠÎm`mda Anbë`m CÎmamMr g»`mda l U H$am.

  CXm: gmJQ>çmdarb g»`m 2, 5

  2 × 5 = 10

- Xgè`mZ X{ l b naV AgM H$amd. VŠË`mda naV VerM l U H$amdr.
- g_mZ g»`m Amë`mg l U H$é Z`. Xgè`m {dÚmÏ`mbm gYr X`mdr.
- Xhm d i g AgM l i ë`mZVa, Á`mZ VŠÎm`m_Ü` OmñV _mH$mMr l U H$br Agb Vm {dOVm hmBb.

{dÚmÏ`mZm l i Ê`mM {Z`_ g_OmdZ gmJmd. Ë`mZm N>mQ>çm N>mQ>çm g»`mMm JUmH$ma H$amd`mg X`mdm.

10 JUmH$naMm nmTm (1 V 10)

Imbr {XbË`m _mirVrb _Ê`m _mOm. V {H$Vr AmhV V gmJm.

àË`H$ _mirV 10 _Ê`m AmhV. hm H$s Zmhr

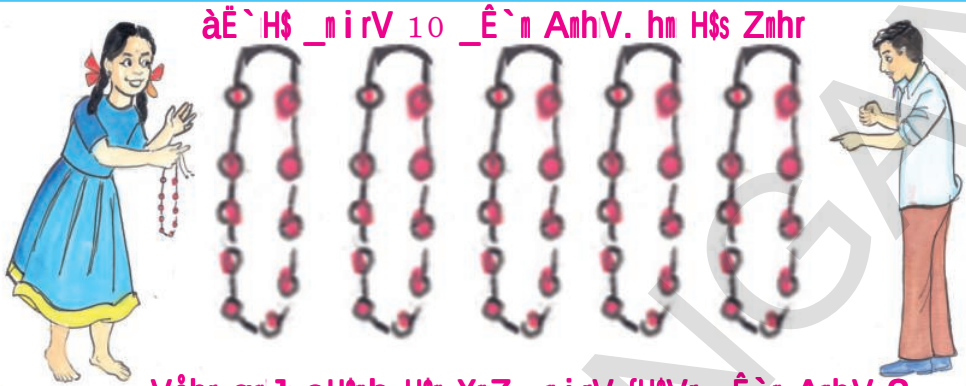

Våhr gmJ eH$mb H$m XmZ _mirV {H$Vr _Ê`m AmhV ?

10+10 = 2×10 = 20

2 XeH$ åhUO 20 _Ê`m

Ë`mMà_mU Våhr gmJ eH$Vmb H$m H$s 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 Am{U 10 g»`À`m _mir_Ü` {H$Vr _Ê`m AmhV.

_mimMr g»`m	gabm _mirVrb _Ê`m _mOZ Imbrbà_mU g»`m {bhrbr.		
1	10	1 XeH$	1 × 10 = 10
2	10 + 10	2 XeH$	2 × 10 = 20
3	10 + 10 + 10	3 XeH$	3 × 10 = 30
4	10 + 10 + 10 + 10	4 XeH$	4 × 10 = 40
5	10 + 10 + 10 + 10 + 10	5 XeH$	5 × 10 = 50
6	10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	6 XeH$	6 × 10 = 60
7	10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	7 XeH$	7 × 10 = 70
8	10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	8 XeH$	8 × 10 = 80
9	10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	9 XeH$	9 × 10 = 90
10	10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10 + 10	10 XeH$	10 × 10 = 100

{dÚmÏ`mZm dJdJù`m dñVMm g_h H$éZ _mOZ Aem JUmH$naMÀ`m VŠË`mà_mU {bhm`bm gmJm.

àíZgJh

1. I nbrb 5 ~arOMr nZamdÎmr nmhm. 5 Mm nmT>m JUmH$ma nÕVrZ {bhm.

EH$ nmM	5	1 × 5 = 5
XmZ nmM	5 + 5	2 × 5 = 10
VrZ nmM	5 + 5 + 5	
Mma nmM	5 + 5 + 5 + 5	
nmM nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5	
ghm nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5	
gmV nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5	
AmR> nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5	
ZD$ nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5	
Xhm nmM	5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5 + 5	

2. 2 Mm nmT>m JUmH$ma nÕVrZ H$gm {bhrbm V nhm. Ë`mMà_mU MmH$mZ a I mH$sV déZ C nm {bhm.

2 Mm nmT>m 3 Mm nmT>m

2 × 1 = 2	3 × 1 = 3
2 × 3 = 6	
2 × 4 = 8	
2 × 5 = 10	
2 × 6 = 12	
2 × 7 = 14	
2 × 8 = 16	
2 × 9 = 18	
2 × 10 = 20	

{dÚmÏ`mZm CXmhaU H$aVmZm g_OmdZ gmJU. Ë`mZm CXmhaU ñdV…bmM H$é Úm. Ë`mZm ñdV… bmM 1 V 11 gJ i nmT> {bhmd`mg gmJm

3. 4 Mm nmT>m JUmH$ma nÕVrZ {bhm.

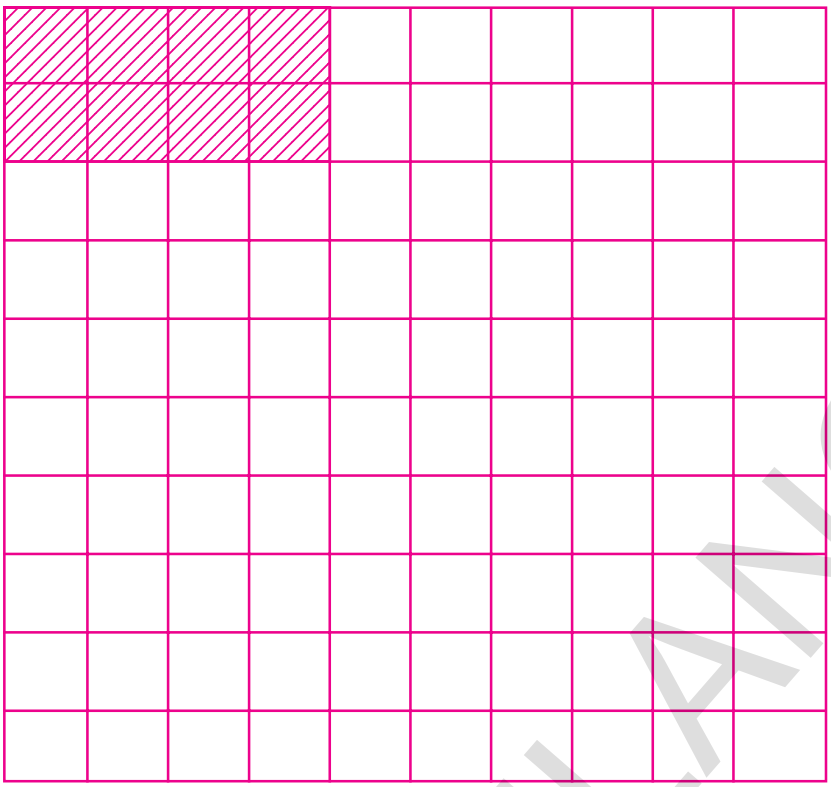

4 × 1 = 4

4 × 2 = 8

4. 6 Mm nmT>m JUmH$maÀ`m nÕVrZ {bhm.

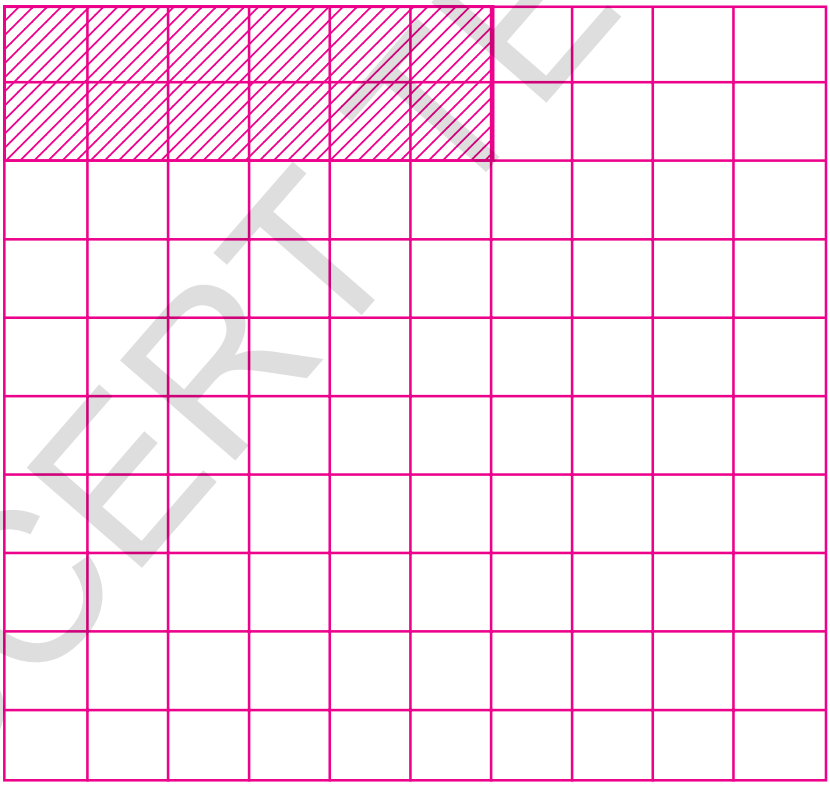

6 × 1 = 6

6 × 2 = 12

{dÚmÏ`mZm CXmhaU g_OmdZ H$mhr gMZm Úm. Ë`mZm CXmhaU ñdV… H$é Úm.

5. 7 Mm nmTm JUmH$ma nÕVrZ {bhm.

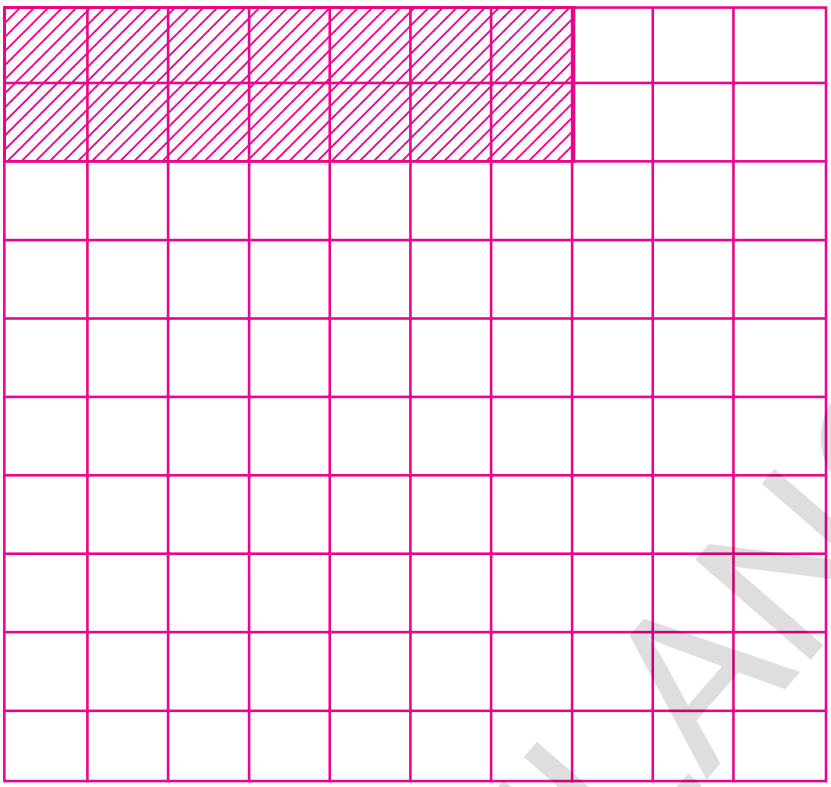

7 × 1 = 7

7 × 2 = 14

6. 9 Mm nmTm JUmH$ma nÕVrZ {bhm.

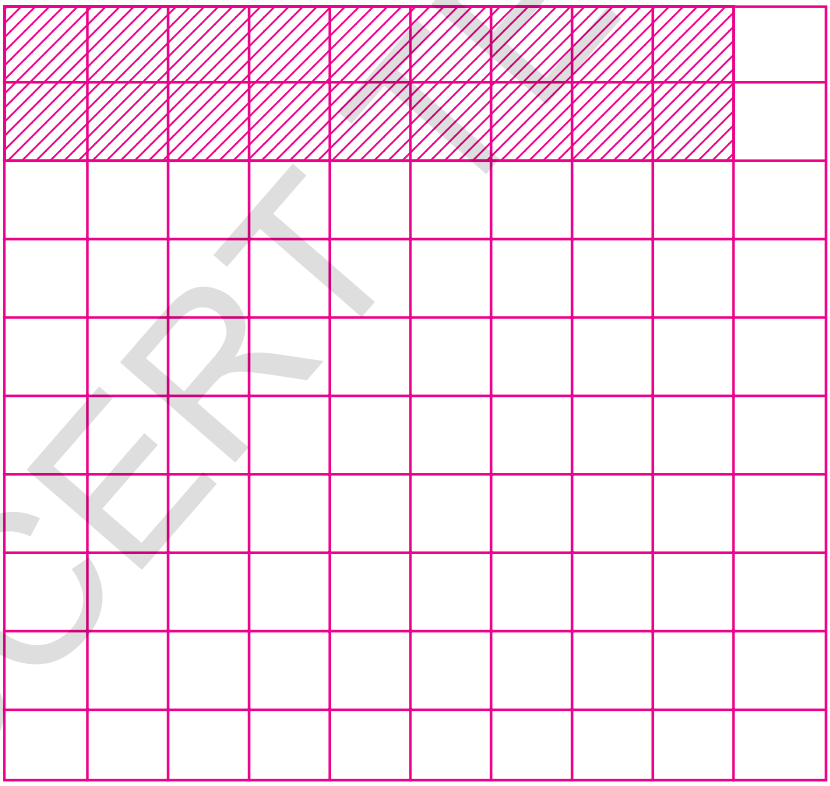

9 × 1 = 9

9 × 2 = 18

{dÚmÏ`mZm CXmhaU _m{hVr g_OmdZ Úm. Ë`mZm CXmhaU ñdV.. gmS>dmd`mg gmJm.

7. I nbrb V°$n nhm. 3 Mn nnT»n H$gm {bhrbm Anh Vn nhm. Ë`nà_nU 6 Mn nnT»n {bhm.

2 Mn nnT»n	2	4	6	8	10	12	14	16	18	20
1 Mn nnT»n +	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3 Mn nnT»n	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30

6 Mn nnT»n {bhm.

5 Mn nnT»n	5	10								
1 Mn nnT»n +	1	2								
6 Mn nnT»n	6	12								

8. I nbr {Xbb \$b _nOm. [aH$må`m MnH$QrV darb H$SrVrb nbnMr g»`m {bhm.

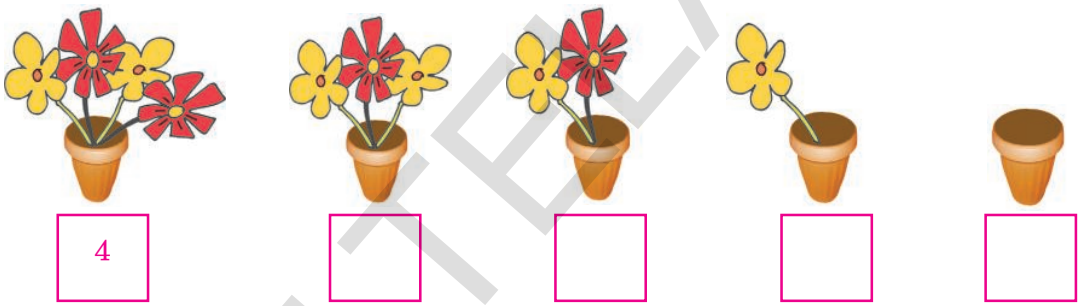

4				

9. 0 (eÊ`nMn) Mn nnT»n {bhm.

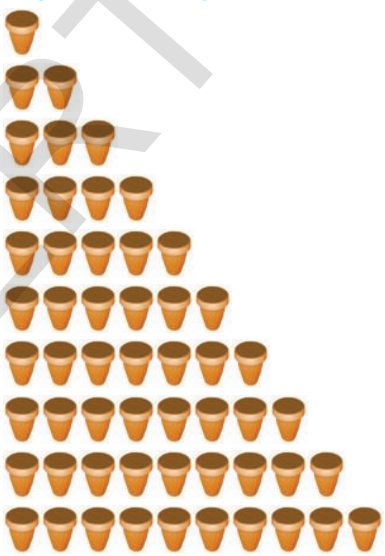

1 eÊ` 1 × 0 = 0

2 eÊ` 2 × 0 = 0

3 eÊ` 3 × 0 = 0

4 eÊ` .....

5 eÊ` .....

6 eÊ` .....

7 eÊ` .....

8 eÊ` .....

9 eÊ` .....

10 eÊ` .....

{dÚnÏ`nZn CXnhaU _n{hVr g_OndZ Úm. Ë`nZn CXnhaU ñdV.. gnSdnd`ng gnJm.

10. I nbrb JUnH$naÀ`n VŠË`nVrb [aH$nå`n MnH$QrV `n½` Vr g»`n {bhn.

×	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	1									
2			6							
3										
4							28			
5		10								
6									54	
7				28						
8										80
9					45					
10								80		

11. n{hë`n Vo$n_Ü` 7 Z An{U Xgè`n VŠË`n_Ü` 9 V ~nH$sÀ`n àË`H$ g»`bn JUnH$na H$éZ Anbb CÎna [aH$nå`n MnH$QrV {bhn.

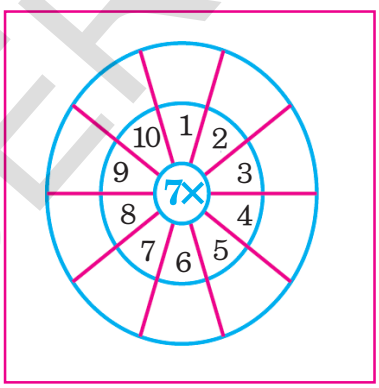

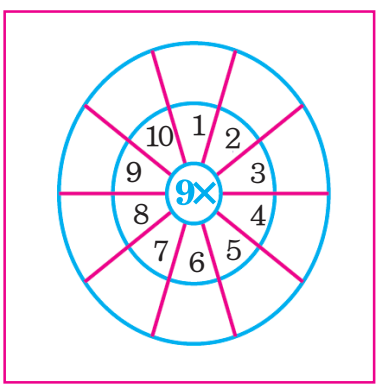

{dÚnÏ `nZn àË`H$ CXnhaU g_OndZ gnJU An{U Ë`nZn ñdV.. CXnhaU gnSydnd`ng gnJU Ë`nÀ`nH$SrZ gand H$éZ ¿`ndn.

11 g»`mMm JUmH$ma - 2

1. Imbrb npÝgbr _mOm. Ë`m {H$Vr AmhV ?

JrVm bVmbm åhUV, ""EH$m nmH$Q>_Ü` 15 npÝgbr AmhV.'' Va 3 nmH$Q>_Ü` {H$Vr npÝgbr AgVrb, bVmZ Imbrbà_mU _mOZ KVb. Våhr {Zarj U H$am. {H$Vr npÝgbr AmhV V _mOm.

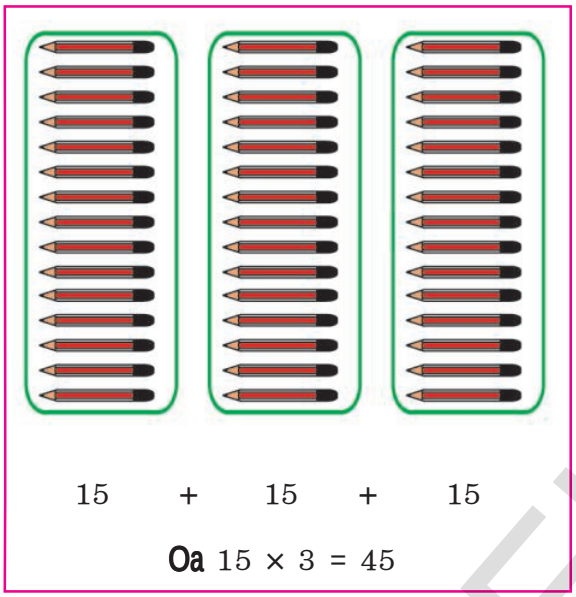

15 + 15 + 15

Oa 15 × 3 = 45

=

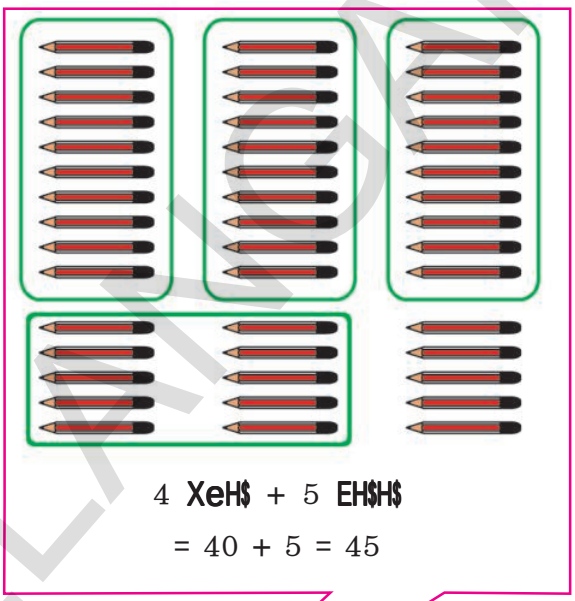

4 XeH$ + 5 EHH

= 40 + 5 = 45

AmnU Xgè`m nÕVrZ X{Ibb H$é eH$Vm

$$\begin{aligned} 15 &= 10 + 5 \\ \times 3 &\quad \times 3 \\ \hline &= 30 + 15 \\ &= 30 + 10 + 5 \\ &= 40 + 5 \\ &= 45 \end{aligned}$$

qH$dm

XeH$mMm JUmH$ma

3 × 1 = 3 XeH$

3 XeH$ + 1 XeH$ = 4 XeH$

X	E
①	
1	5
×	3
4	5

EHHmMm JUmH$ma

5 × 3 = 15 EHH

15 EHH = 1 XeH$ + 5 EHH

{dÚmÏ`mZm JUmH$mamM {Zarj U H$am`bm gmJm. JUmH$mamM CXmhaU g_OZ ¿`m.

2. I nbrb JUmH$manM {Zarj U H$am. Xga CXmhaU `mM nÕVrZ gmS>dm.

X	E
3	6
×	6

= 30 + 6
× 3
= 30×3 + 6 × 3
= 90 + 18
= 90 + 10 + 8
= 100 + 8
= 108

X	E
3	6
×	3
10	8

X	E
3	6
×	3

= 6 EHH × 3 = 18 EHH = 1X + 8 EHH
= 3 XeH$ × 3 = 9X
+
= 10X + 8 EHH
= 100 + 8
= 108

[aH$må`m MmH$QrV `m½` Vr g»`m {bhm.

A) 47 × 2

= 40 + 7
× 2
= □ + □
= □ + □ + □
= □ + □
= □

Am) 24 × 4

= 20 + □
× 4
= 80 + 16
= □ + □ + □
= □ + □
= □

{dÚmÏ`mZm JUmH$manÀ`m nÕVrM {Zarj U H$and`mg gmJU. Ë`mZm [aH$må`m MmH$QrV `m½` g»`m {bhnd`mg bmdU.

àíZgJh

1. Imbrb g»`mMm JUmH$ma H$am.

A)
X	E
1	9
×	5

Am)
X	E
2	8
×	2

B)
X	E
2	4
×	3

B)
X	E
1	5
×	6

C)
X	E
3	3
×	4

D$)
X	E
1	9
×	2

F$)
X	E
2	6
×	3

E)
X	E
1	8
×	7

2. {Xbë`m g»`bm 2 Z JUmH$ma H$éZ Anbb CÎma [aH$må`m MmH$QrV {bhm.

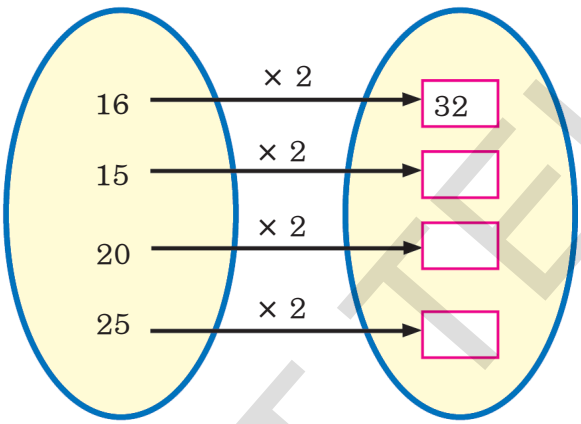

3. n{hë`m ñV^mVrb g»`bm AmSÌ`m Am irVrb g»`Z JUm Imbrb CÎma CXmhaUmà_mU {bhm.

×	5	6	7	8
12	60			
14				
16				
18				

CXm: 12 × 5 = 60

....

....

....

....

....

....

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaUmÀ`m gMZm Úm. Ë`mZm ñdV¡ bmM 1 V 6 CXmhaU H$é Úm.

4. {Xbë`m AmirVrb n{hë`m VrZ g»`mM {Zarj U H$am. ZVaÀ`m 3 g»`m H$_mZ {bhm.

A) 2, 4, 6, _____, _____, _____
Am) 5, 10, 15, _____, _____, _____
B) 7, 14, 21, _____, _____, _____
B) 9, 18, 27, _____, _____, _____

5. Imbr {Xbë`m g»`_Ü` dJir g»`m emYm. Ë`mbm ◯ Jmb H$am. CXmhaU {Xbb Amh.

CXm: 3, 6, 9, 11, 15, 18
A) 5, 10, 15, 21, 25, 30
Am) 8, 16, 24, 32, 38, 48
B) 6, 12, 18, 24, 30, 32
B) 7, 14, 21, 25, 35

6. {Xbë`m ~mUmà_mU g»`Mm JUmH$ma H$am. CÎma [aH$må`m dVimV (JmbmV) {bhm.

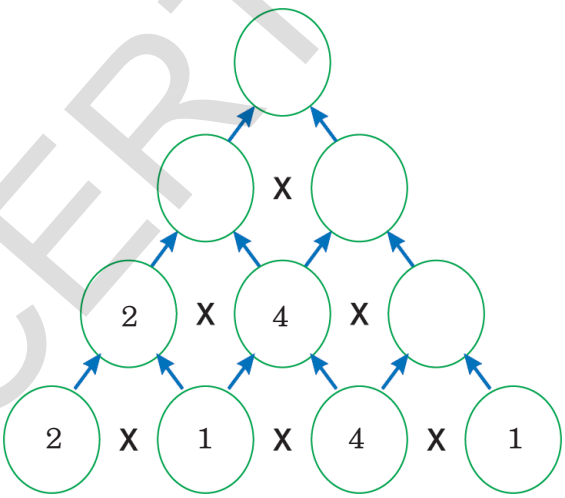

{dÚmÏ`mZm {Xbë`m gMZà_mU CXmhaU gmSdÊ`mMm gamd H$éZ Úm.

12 EH$m g»`Z Xgè`m g»`bm ^mJ XU

1. Amã`mMr g»`m _mOm, {H$Vr g_mZ TrJ AmhV ?

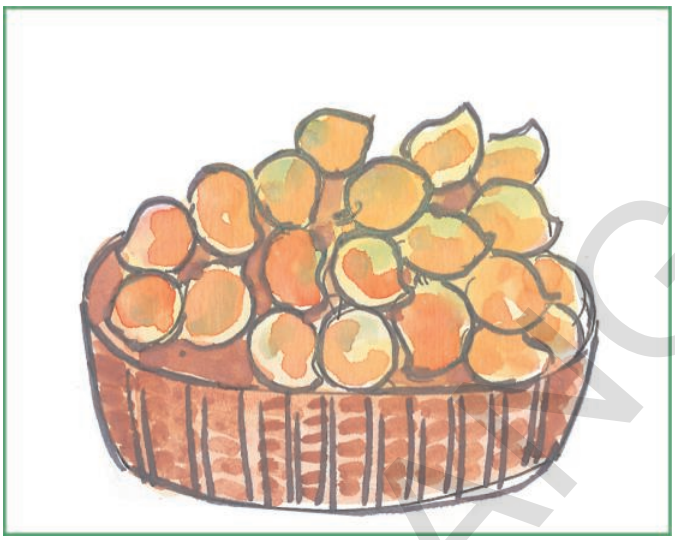

darb Qmnbr V EH$U {H$Vr Am~ = ☐

àË`H$ Qmnbr V Agbë`m Amã`mMr g»`m

☐ ☐ ☐ ☐

20 Amã`m_YZ 5 Amã`mMm EH$U {H$Vr TrJ aMbm ?

Oìhm 20 Amã`m_YZ 5 Amã`mMm TrJ aMbm, Vìhm 4 TrJ V`ma hmVmV.

åhUOO AmnU Oìhm 20 g»`bm 5 Z ^mJ XVm Vìhm 4 AÎma `V.

AmnU Ag {bh `m 20 ÷ 5 = 4

EH$U Amã`m_YZ _mOZ g_à_mUmV aMë`mda ZVa Ë`mMm {H$Vr TrJ V`ma hmVrb h H$mTr eH$Vm

^mJmH$maM {MÝh ÷

{dÚmÏ`mZm {ZarjU H$éZ ~Kmd`mg gmJU {H$ àË`H$ TrJ _Ü`m g_mZ \$i AmhV. EH$U {H$Vr TrJ Pmb V {dMmam. ^mJmH$maM {MÝh d nÕVr g_OZ XÊ`mg _XV H$aU.

2. 15 JmQ>çm 5 _bmZm g_à_mUmV dmQ>m`M.

EH$U JmQ>çm = 15

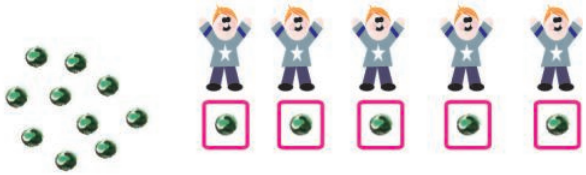

n{hë`m dig ~mQ>ë`m =

~mH$s Cabë`m JmQ>çm =

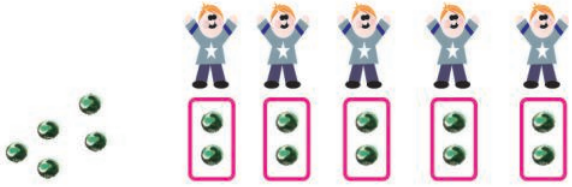

Xgè`m ~ig dmQ>ë`m =

~mH$s Cabë`m JmQ>çm =

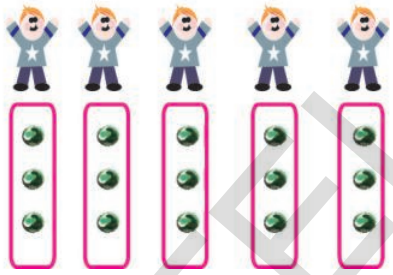

Xgè`m ~ig dmQ>ë`m =

~mH$s Cabë`m JmQ>çm =

15 ÷ 5 = 3 åhUOM EH$U JmQ>`mg 5 Z ^mJ {Xë`mg Ambb CÎma 3 åhUO àË`H$ 3 JmQ>çm `Vrb.

EH$U JmQ>çm =

{H$Vr _bmV JmQ>çm dmQ>ë`m =

{H$Vr dig g_à_mUmV dmQ>ë`m =

àË`H$mg {H$Vr {_inb =

15 JmQ>çmM dmQ>n H$ë`mg

g_mZ, àË`H$mg {_iUmè`m JmQ>çm

`m à_mU ^mJmH$ma H$am. 15 ÷ 5 =

{dÚmï`mZm Aem àH$ma JmQ>çm KMZ g_à_mUmV H$gm dmQ>m`M `mMr _{hVr Úm. Ë`mZm `m½` CÎma MmH$Q>rV {bhmd`mg gmJm - Ë`mZm ^mJmH$mamMr nÕVrMr _{hVr Úm.

àíZgJh

1. I nbr H$mhr {MÌ {Xbbr AmhV Vr _mOm. ^mJmH$ma nÕVrZ H$am. CXmhaU {Xbb Amh. [aH$må`m MmH$QrV Am{U ○ JmbmV g»`m {bhm.

CXm:

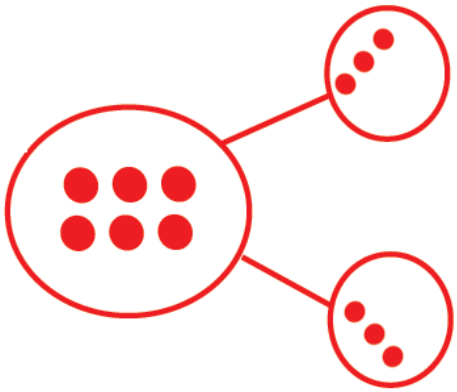

6 ÷ 2 = 3

A)

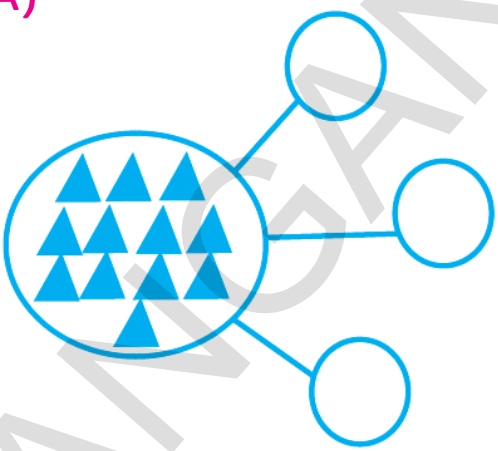

___ ÷ ___ = ___

Am)

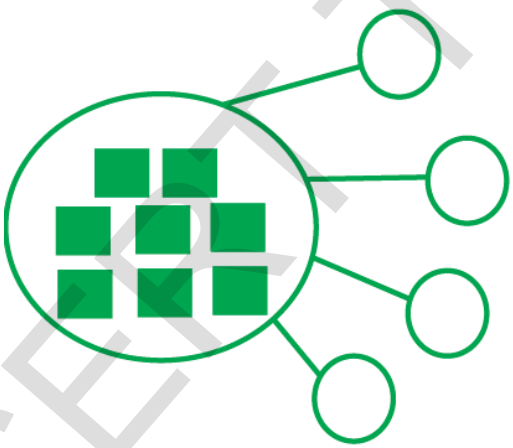

___ ÷ ___ = ___

B)

___ ÷ ___ = ___

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaU g_OmdZ gmJm Am{U Ë`mZm 1 V 5 CXmhaU ñdV… gmSd Úm.

2. I nbrb dñVM g_à_nUnV H$bë`n dnQUrM ^nJnH$naV énnVa H$éZ {bhn.

A) 18 An~ 6 OUnZn g_nZ dnQn.

EH$U An~ = 18

n{hë`n dig 6 OUnZn = −6

~nH$s Cabb An~ = 12

Xgè`n dig 6 OUnZn =

~nH$s Cabb An~ =

{Vgè`n dig 6 OUnZn =

~nH$s Cabb An~ =

^nJnH$naM CÎna =

àË`H$nZn g_à_nUnV =

^nJnH$na nÕVrZ ÷ =

An) 20 JnQçn 5 OUn_Ü`n g_à_nUnV dnQn. (^nJnH$na åhUO dOn~nH$sMr nZandÎnr)

EH$U JnQçn =

n{hë`n dig JnQçn dnQë`n =

~nH$s Cabë`n JnQçn =

Xgè`n dig JnQçn dnQë`n =

~nH$s Cabë`n JnQçn =

{Vgè`n dig JnQçn dnQë`n =

~nH$s Cabë`n JnQçn =

Mnï`n dig JnQçn dnQë`n =

~nH$s Cabë`n JnQçn =

àË`H$nZn g_à_nUnV dnQë`n =

^nJnH$na (CÎna) =

^nJnH$na nÕVrZ ÷ =

{dÚnï`nZn àË`H$ CXnhaU g_OndZ Úm. Ë`nZn ñdV… CXnhaU gnSd Úm.

3. JQ©m_Ü`| dmQ©Ur H$éZ ^mJmH$ma énmV {bhm.

CXm: aOZrÀ`m VrZ _{ÌUr hmË`m. {VZ àË`H$mZm {H$Vr MmH$bQ© Úmd. {VÀ`m Odi EH$U 15 MmH$bQ© hmV.

EH$U MmH$bQ© = 15

{H$Vr OUmZm MmH$bQ© XÊ`mV `Vrb = 3

àË`H$ _{ÌUrg dmQ©Ê`mV `Vrb = 5

^mJmH$ma nÕV = 15 ÷ 3 = 5

H$bë`m ^mJmH$mamM Cîma

A) EH$m ~mH$mda 3 {dÚmWu ~gVmV. Va 21 {dÚmÏ`mZm ~gÊ`ng {H$Vr ~mH$ bmJVrb.

EH$U {dÚmWu =

àË`H$ ~mH$mda ~gUma =

bmJUmè`m ~mH$mMr g»`m =

^mJmH$ma nÕV© = ÷ =

^mJmH$ma nÕVrZ `Uma Cîma?

Am) am_æ`mOdi 48 _T`m hmË`m. Ë`mZ Amnë`m 4 _bmg g_mZ dmQ©n H$aÊ`ng R©a{db. Va àË`H$ _bmg {H$Vr _TçmV {_ivrb ?

EH$U _TçmMr g»`m =

_bmMr g»`m =

àË`H$ _bmg = _TçmV {_ivrb

^mJmH$ma nÕV = ÷ =

^mJmH$ma nÕVrZ Cîma

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaU H$aVmZm gMZm Úm Am{U Ë`mZm ñdV… CXmhaU gmS©Ê`mgmR©r gmJm.

4. I nbrb V°$n nhn. [aH$må`n MnH$QrV `n½` g»`n {bhnd`ng gnJn. àË`H$nMr ^nJnH$na nÜXV {bhn.

dnQ>Unè`n dh`nMr g»`n	døn KÊ`nè`n {dÚnï`nMr g»`n	àË`H$ {dÚnWubn {_ inbë`n dønMr g»`n	^nJnH$na nÕV
CXn: 8	2	4	8 ÷ 2 = 4
12			
15			
18			
42			

5. I nbrb ^nJnH$namÀ`n OnS>çn O i dn

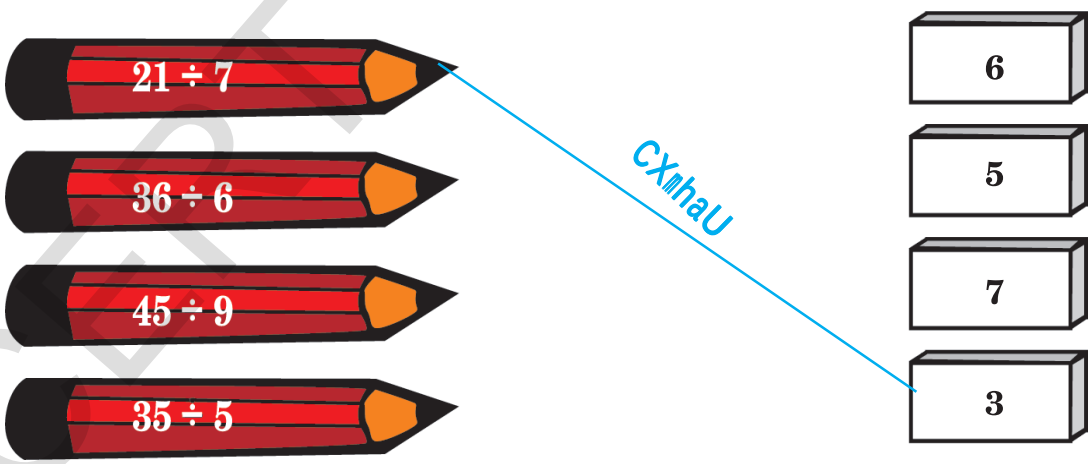

{dÚnï`nZn àË`H$ CXnhaU g{MV H$an. Ë`nZn ñdV… gnS>nd`ng gnJn.

13 dñVMr bm~r

1. I mbrb {MÌ nhm. \$bmM hma H$g _mOVmV V gmJm.

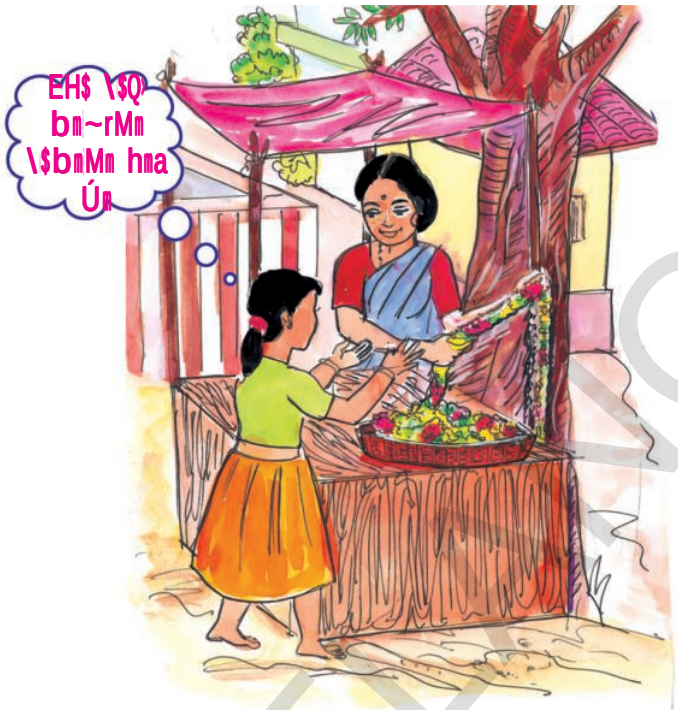

☆ \$bmMm hma H$emnÕVrZ _mOV hmV ?

☆ àË`H$mMm _mOVmZm \$aH$ H$m `V hmVm ?

☆ {VYmnH$s H$mUmM \$Q> OmñV Amh ?

☆ {VYmnH$s H$mUmM \$Q> H$_r Amh ?

☆ Våhr I i VmZm H$mUË`m bm~rÀ`m _mnZmMm Cn`mJ H$aVm.

{dÚmÏ`mZm darb {MÌmM {Zarj U H$amd`mg gmJm. Ë`mZm H$i Úm H$s A`m½` _mnZmZ H$m` n[aUm_ hmVmV. Ë`mZm g_OmdZ gmJm H$s àË`H$ bmH$mÀ`m bm~rM _mnZ dJdJ i H$m `V.

2. I nbrb {MÌ nhn. I nbrb àíZnMr CÎna Ún:

1

2

3

4

5

6

1. Q~b H$nUË`n _nnZnZ _nOV AnhV ?
2. JnQçn_Yrb AVa H$enZ _nOV AnhV?
3. \ bnMn hna H$nUË`n _nnZnZ _nOV AnhV?
4. {dQ>r XnS>À`n I inV H$enZ _nOV AnhV ?
5. Xnarbn H$nUË`n _nnZnZ _nOV AnhV ?
6. adnbrMr bndr H$enÀ`n ghnæ`nZ _nOV AnhV ?

_bnZn {MÌnM {Zarj U H$é Ún Ë`nZn AnnnngnV MMn H$é Ún H$s A`n½`
_nnZ Agë`nda H$n` MH$ hnV. bn~r _nOÊ`ngnR>r H$nUV A`n½` _nnZ
Cn`nJnV AnUb OnV - ¿`n da Ë`nZn MMn H$é Ún.

àíZgJh

1. _mOm Am{U {bhm:

AZH$_{UH$m	{dÚmÏ`mM Zmd	dmnaUmè`m H$mR>rM AXmO _mnZ		
		Mma ~mQ>mMm _mn	{dVrM _mn	H$mR>rM _mn
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

2. n{hb AXmO H$éZ _mn {bhm: -

AZH$_{UH$m	dñV	H$mR>rM _mOb b _mn	àË`j H$mR>rZ _mOb b _mn
1.	\$ i m		
2.	Q>~b		
3.	dJmMr bm~r		
4.			
5.			

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaUmVrb CnH$aUmMr _m{hVr Úm. Ë`mZm ñdV… CXmhaU gmSmd`mg gmJm Ë`mÀ`mH$S>Z gamd H$éZ ¿`m.

14 dñVM dOZ

चित्रांकडे बघा. गोष्टीचे कथन करा.

रोज मीठाचे ओझे वाहत मी मरत आहे

पाऊस खूप पडत आहे. नदी पाण्याने भरुन वाहत आहे.

ओह ! आता माझे वजन हलके वाटत आहे. रोज मी असाच पाण्यामधून जाईल.

हा, हा, हा !

हे काय ? हा गाढव रोज पाण्यामधून जात आहे. कापसाची पोती पून्हा ह्याच्या पाठीवर ठेवून मी ह्याला धडा शिकवेन.

अरे देवा ! आज माझे वजन का वाढलेले आहे ? उद्यापासून मी पून्हा पाण्यामधून जाणार नाही.

धडा मिळाला

तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील गोष्टीवरुन वजनाची संकल्पना समजवा.

प्रश्नसंग्रह

1. प्रत्येक चौकटीमधील दोन वस्तूंच्या वजनाचे अनुमान करा. जड वस्तूजवळ रिकाम्या चैकटीमध्ये '✓' करा.

अ)

आ)

इ)

2. एकत्रीत दिलेल्या दोन वस्तूंच्या वजनाचे अनुमान करा. हलक्या वस्तूच्या रिकाम्या चौकटीमध्ये '✓' करा.

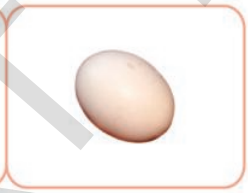

तूमच्या विद्यार्थ्यांना प्रत्येक प्रश्नाचे सुचना समजवा. प्रश्नसंग्रह 1 ते 3 त्यांना सोडवू द्या.

3. खाली दिलेल्या वस्तूंना त्यांच्या वाढत्या वजनानूसार 1 ते 4 क्रमांक द्या. खाली एक उदाहरण दिलेले आहे.

उदा:

2		3	4

अ)

आ)

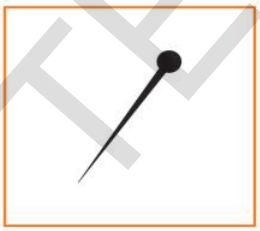
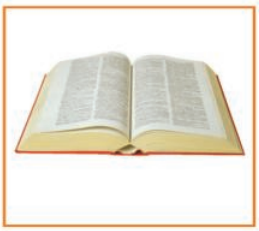

4. जास्त वजन असलेल्या मूलीच्या रिकाम्या चौकटीमध्ये '✓' करा.

तूमच्या विद्यार्थ्यांना प्रत्येक प्रश्नाचे सुचना समजवा त्यांना उदाहरणे सोडवू द्या.

15 Ðd nXmWmM _mnZ

1. खाली दिलेल्या चित्राकडे बघा. कोणत्या भांड्याचा उपयोग दूध मोजण्यासाठी करतात ते सांग.

रोज रवी, राजू आणि रमाला 3 निरनिराळ्या लोकांपासून 2 लिटर दूध मिळते.

रवीच्या घरामध्ये रंगम्मा 4 ग्लास भरुन दूध घालते.

राजूच्या घरामध्ये वनजाम्मा गवळीन 2 मगभरुन दूध घालते.

रमाच्या घरामध्ये हूसेन गवळी 8 छोटे ग्लासभरुन दूध घालतो

तिन्ही मूलांना त्यांना मिळत असलेल्या दूधाबद्दल शंका आहे. कोण अचूक दूध घालत आहे ?

तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील चित्राचे निरीक्षण करण्यास सांगा. परिमाण नसलेले मापन जसे ग्लास, मग इ. चा उपयोग दूध मोजण्यासाठी कसा करतात ह्याची चर्चा त्यांच्याबरोबर करा.

2. हा खेळ खेळा.

- ☆ हा खेळ दोन विद्यार्थी खेळूं शकतात.
- ☆ पाण्याने भरलेली मोठी बादली घ्या. छोटी बादली, जग आणि मग सुद्धा घ्या.
- ☆ प्रथम एक विद्यार्थी जग घेऊन. त्यामध्ये मोठ्या बादलीमधून पाणी घेऊन ते पाणी छोट्या बादलीमध्ये टाका.
- ☆ दूसरा विद्यार्थी सुद्धा पाणी मगच्या सहाय्याने घेऊन ते पाणी छोट्या बादलीमध्ये टाकेल.
- ☆ अशाप्रकारे एकामागे एक विद्यार्थी पाणी टाकतील.
- ☆ लहान बादली भरेपर्यंत हा खेळ चालू ठेवा.
- ☆ ज्या विद्यार्थ्यांच्या जगच्या / मगच्या पाण्याच्या सहाय्याने लहान बादली भरेल तो जिंकेल.

तूमच्या विद्यार्थ्यांना खेळासाठी दिलेल्या सुचनेनूसार खेळ खेळण्यास सांगा. बादली भरण्यासाठी मोजण्याच्या भांडयाचे त्यांना अनुमान करु द्या. चर्चा करण्यासाठी त्यांना मदत करा.

प्रश्नसंग्रह

1. खाली दिलेल्या बादलीपेक्षा कमी पाण्याच्या क्षमतेच्या बादलीचे चित्र रिकाम्या चौकटीमध्ये काढा.

2. खाली दिलेल्या ग्लासपेक्षा जास्त पाण्याची क्षमता असलेल्या ग्लासचे चित्र काढा.

3. खाली दिलेल्या प्रत्येक भांडयाला त्यांच्यामध्ये असलेल्या पाण्याच्या क्षमतेनूसार क्रमांक द्या.

बादली ☐

घागर ☐

जग ☐

मग ☐

ग्लास ☐

प्रत्येक उदाहरणासाठी दिलेल्या सुचना तूमच्या विद्यार्थ्यांना समजवा. त्यांना उदाहरणे सोडवू द्या.

1. प्रत्येक भांड्यामध्ये किती पाणी आहे ते सांगा. मोजून शोधण्याचा प्रयत्न करा.

 मध्ये किती पाणी ओतावे लागेल ? अनुमान करा. मोजा आणि शोधण्याचा प्रयत्न करा.

 मध्ये किती पाणी ओतावे लागेल ? अनुमान करा. मोजा आणि शोधण्याचा प्रयत्न करा.

 मध्ये किती पाणी ओतावे लागेल ? अनुमान करा. मोजा आणि शोधण्याचा प्रयत्न करा.

वर दिलेल्या कृतीच्या आधारे खाली दिलेला रिकामा तक्ता भरा.
कोणाचे अनुमान अचुक आहे ते सांगा.

अनुक्रमांक	वरील कृती करणाऱ्या तूमच्या मित्राचे नाव	अनुमान केलेले मापन	खरे मापन	अनुमान केलेले अचुक आहे/चुक आहे
1.				
2.				
3.				
4.				

 तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील प्रत्येक उदाहरणासाठी दिलेल्या सुचना समजावून सांगा. त्यांना उदाहरणे सोडवू द्या.

16 di

1. चित्राकडे बघा - कोणत्या वेळेस तूम्ही कोणती क्रिया करतात ते सांगा.

☆ तुम्ही सकाळी कोणाती क्रिया करतात ?
☆ तुम्ही दूपारी कोणती क्रिया करतात ?
☆ तुम्ही संध्याकाळी कोणती क्रिया करतात ?

तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील चित्राचे निरीक्षण करण्यास सांगा. सकाळपासून संध्याकाळपर्यंत ते काय करतात ह्याची त्यांना चर्चा करु द्या. त्यांना वेळेची संकल्पना समजण्यासाठी तूम्ही मदत करा.

2. खाली चित्रामध्ये दिलेल्या आठवड्याच्या दिवसांच्या नावांकडे बघा.

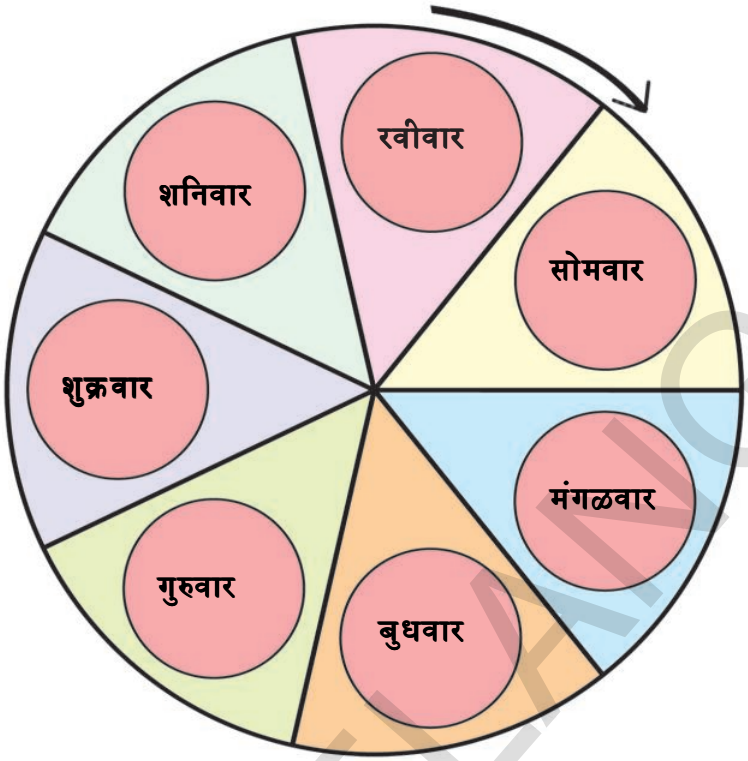

अ) रवीवार नंतर कोणता दिवस आहे ?

आ) सोमवार आणि बूधवार मध्ये कोणता दिवस आहे ?

इ) शनिवार नंतर कोणता दिवस आहे ?

ई) रवीवार नंतर शुक्रवार कधी येतो ?

उ) सोमवार ते रवीवार पर्यंत किती दिवस आहे ?

ऊ) आठवड्यामद्धे किती दिवस आहेत ?

तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील चित्राचे निरीक्षण करण्यास सांगा. आठवड्यामधील दिवसाच्या संख्यांची त्यांना चर्चा करु द्या.

3. खाली दिलेल्या चित्रांमधील महिन्यांकडे बघा.

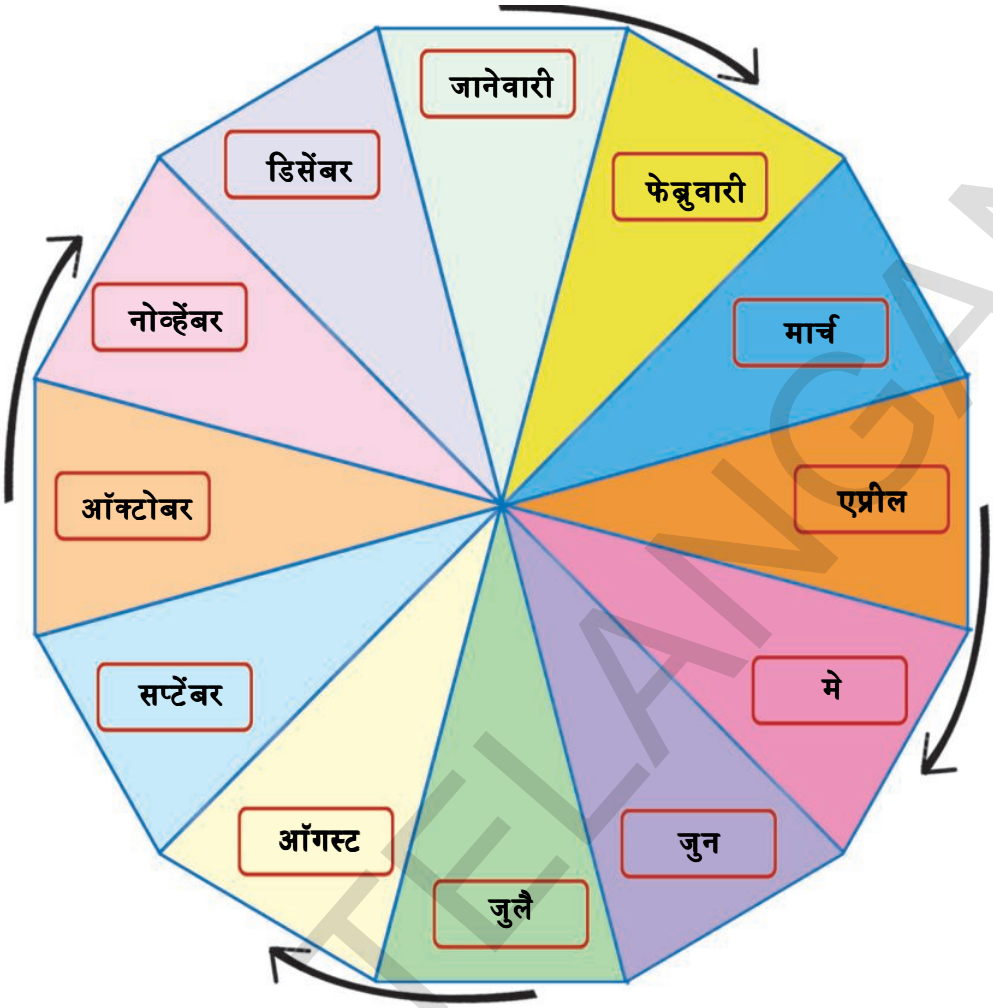

आता खाली दिलेल्या प्रश्नांची उत्तर लिहा.

अ) जानेवारीनंतर कोणता महिना येतो ?

आ) एप्रील आणि जून मध्ये कोणता महिना आहे ?

इ) जुलै नंतर कोणता महिना येतो ?

ई) सप्टेंबर नंतर किती महिन्यानंतर डिसेंबर येतो ?

उ) चित्रामध्ये एकूण किती महिने आहेत ?

तूमच्या विद्यार्थ्यांना वरील चित्राचे निरीक्षण करण्यास सांगा. वर्षामधील महिन्यांच्या संख्यांची त्यांना चर्चा करु द्या.

प्रश्नसंग्रह

1. सुट्टीच्या दिवशी तूम्ही कोणत्या क्रियेमध्ये जास्त वेळ घालावितात ? त्या क्रियेला '✓' करा.

2. कोणत्या वेळेस तूम्ही काय करतात हे खाली दिलेल्या कृतीनूसार क्रमामध्ये लिहा.

3. कोणत्या क्रियेला जास्त वेळ लागतो ? ज्या क्रियाला जास्त वेळ लागतो त्या क्रियेला '✓' करा.

4. जे वाहन जलद जाते त्या वाहनाला '✓' करा.

तूमच्या विद्यार्थ्यांना प्रत्येक उदाहरणाच्या सुचना समजण्यास मदत करा. त्यांना उदाहरणे सोडवू द्या.

17 ng

1. I nbr {Xbë`n ZnQ> An{U ZnÊ`nH$S> ~Kn. àË`H$nMr qH$_V gnJn.

तूमच्या विद्याथ्यांना नोट आणि नाण्यांचे निरीक्षण करण्यास सांगा. ते त्यांना ओळखू द्या. त्यांना प्रत्येकाची किंमत ओळखण्यास सांगा.

2. I nbr {Xbë`n ZnÊ`nH$S> ~Km. {H$Vr àH$ma _nS> XD$ eH$Vm V gnJn.

V_À`n {dÚnÏ`nZn da {Xbë`n ZnÊ`nM {Zarj U H$aÊ`ng gnJn. _nR>r qH$_V Agbë`n ZnÊ`nM AnnU {H$Vr àH$ma _nS> XD$ eH$Vm ønMr Ë`nÀ`n~an~a MMn H$an.

3. I nbr {Xbë`n ZnUr An{U ZnQ>H$S> ~Kn. {H$Vr àH$na AnnU _nS> XD$ eH$Vn V gnJn.

V_À`n {dÚmÏ`nZn ZnQ> An{U OnÊ`nM {Zarj U H$aÊ`ng gnJn. _nR>r qH$_V Agbë`n ZnQ>M AnnU {H$Vr àH$na _nS> XD$ eH$Vn ømM Ë`nÀ`n~an~a MMn H$an.

H$Vr

1. I mbrb ZmÊ`mH$S> ~Km Am{U Ë`mMr {H$_V {Xbë`m [aH$må`m MmH$Q>r_Ü`m {bhm.

A) + = ____ én`m

Am) + = ____ én`m

B) + = ____ én`m

B) + = ____ én`m

2. I mbr [Xbë`m dñVM qH$_V ~Km. qH$_Vbm AZgéZ ZmÊ`mM qH$_V {bhm.

CXmhaU nhm

CXm: = +

é.6

A) = ◯ + ◯ + ◯

é.8

Am) = ◯ + ◯ + ◯

é.9

B) = ◯ + ◯

é.10

V_À`m {dÚmÏ`mZm darb H$Vr H$aÊ`mgmR>r {Xbë`m gMZm g_OmdZ gmJm. H$Vr Ë`mZm H$é Úm.

18 AmH$ma

1. Imbrb {MÌ nhm.

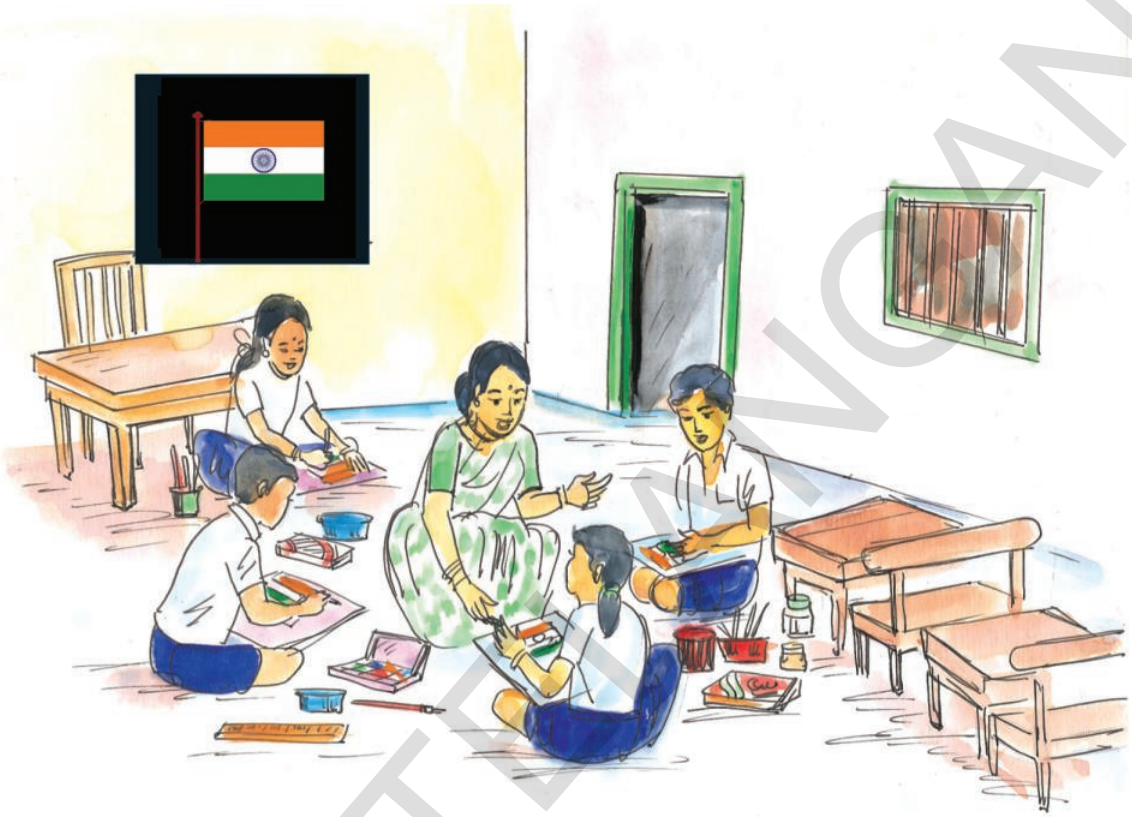

Imbrb àíZmM VmS>r CËda Úm :

A) PS>çmMm d \$bH$mMm AmH$ma gma Im Amh H$m?

Am) h`mgma Im AmH$ma AgUmè`m Xgè`m dñVMr (emi Vrb d emi ~mharb) Zmd gmJm.

{dÚmÏ`mZm darb {MÌmM {ZarjU H$é Úm. Ë`mZm dñVÀ`m AmH$mam~Ôb MMm H$é Úm.

àíZgJh

1. gma l m AmH$ma AgUmè`m AmH$Ë`mÀ`m OmS>çm O i dm CXmhaU nhm.

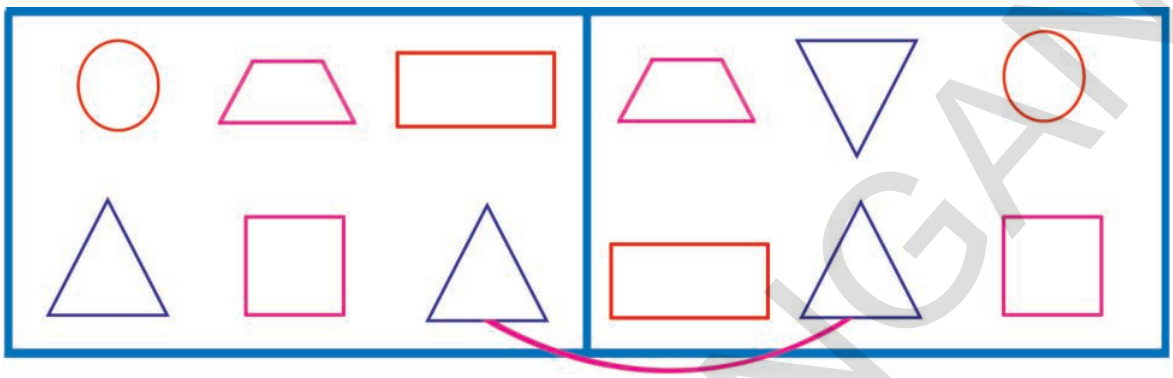

CXmhaU

2. S>mdrH$S>rb dñVÀ`m COdrH$S>rb Ë`mÀ`m AmH$mam ~am~a OmS>çm O i dm.

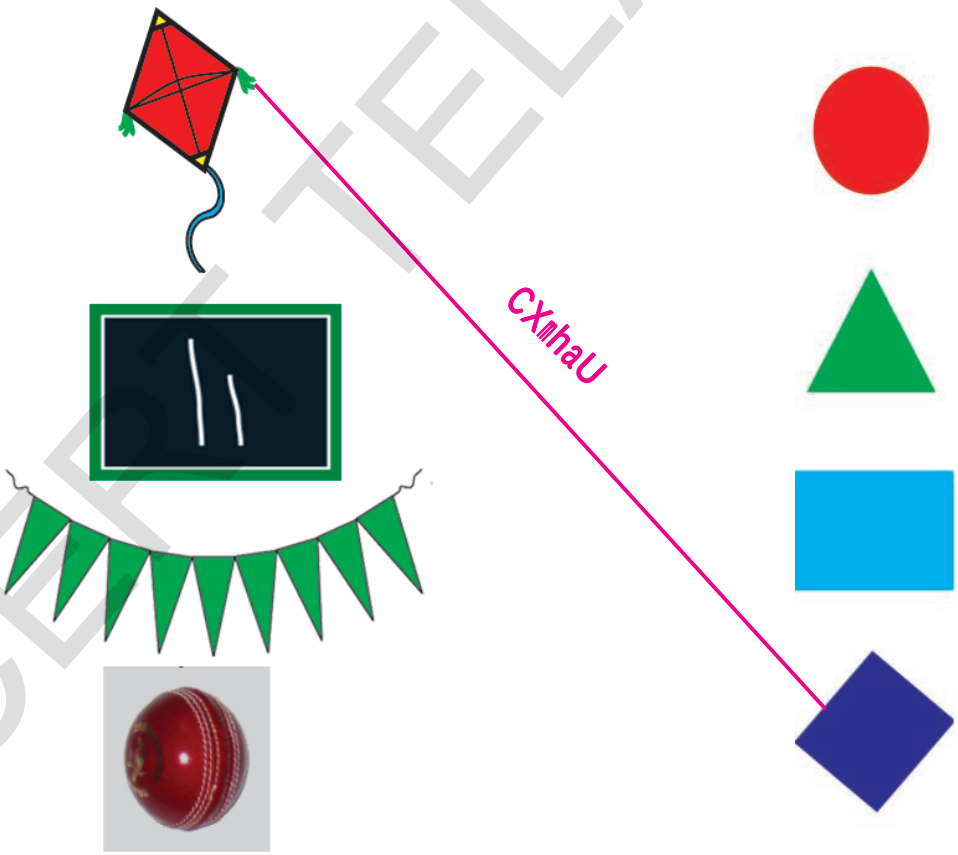

{dÚmÏ`mZm àË`H$ CXmhaUmgmR>r Agbë`m gMZm g_Odm 1 V 7 CXmhaU Ë`mZm ñdV…bm gmS>{dÊ`mg gmJm.

àË`H$ Am i rVrb VrZ dñVM {Zarj U H$am.

3. I mbr {Xbë`m {MÌm_Yrb dJ i m AmH$ma Agbë`m {MÌmbm Am i I m.

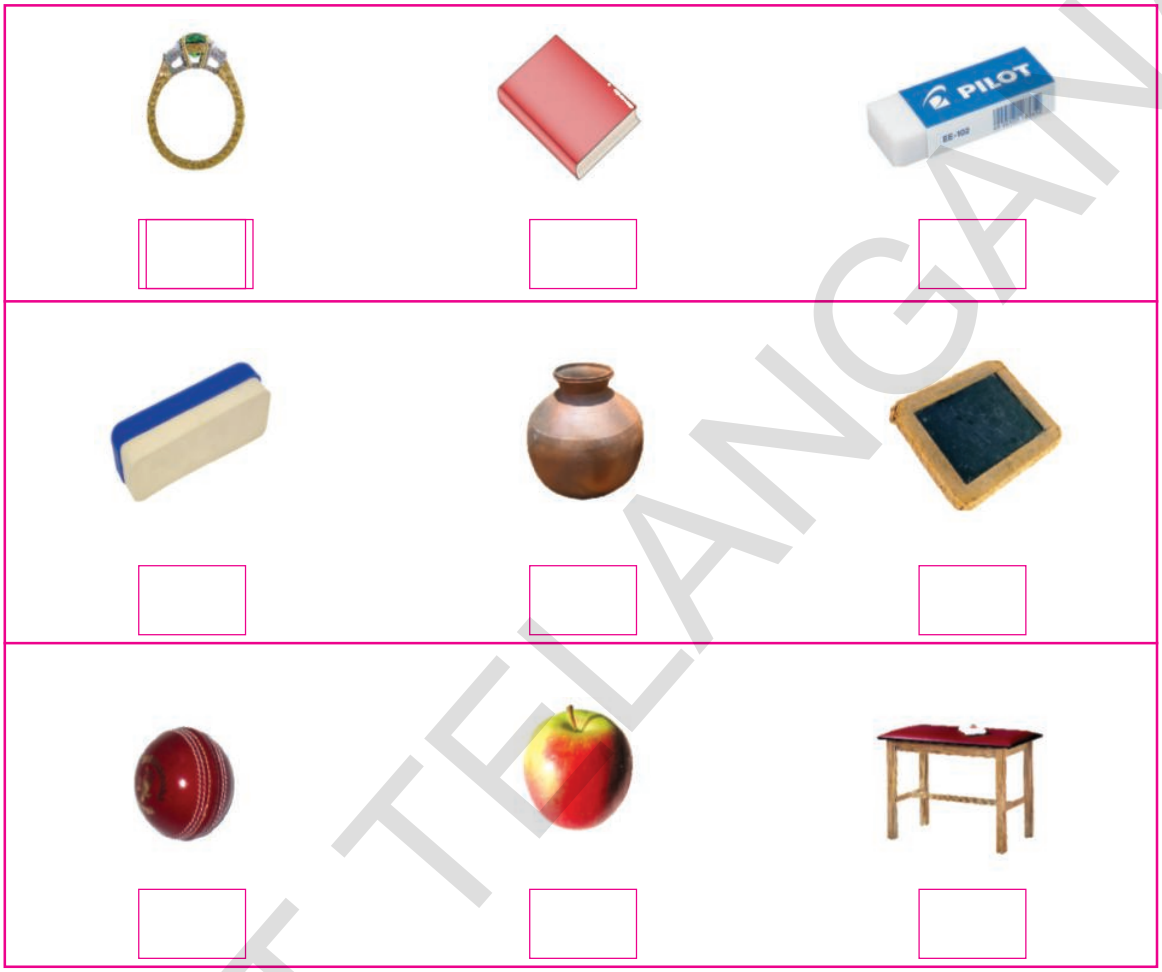

4. I mbr {Xbë`m {MÌm_Yrb AmH$mambm Am i I Z V _mOZ {bhm.

A)

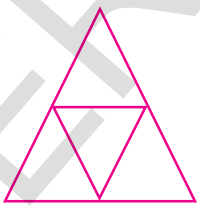

EH$U {H$Vr △ AmhV ? _____

Am)

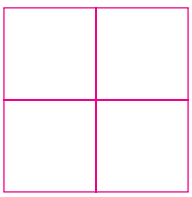

EH$U {H$Vr □ AmhV ? _____

{dÚmÏ`mZm CXmhaUmgmR>r {Xbë`m gMZm g_OdZ gmJm. CXmhaU Ë`mZm gmS>d Úm.

5. I nbr {Xbë`n [aH$må`n MnH$Q>r_Yrb AnH$Vr H$mT>m.

CXm:

A)

Am)

B)

B)

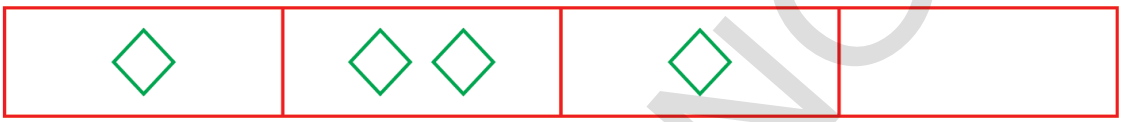

6. I nbr {Xbë`n qQ>~nZm OmS>Z AnH$ma H$mTm. V_À`ngnR>r EH$ H$éZ XÊ`nV Anb Anh.

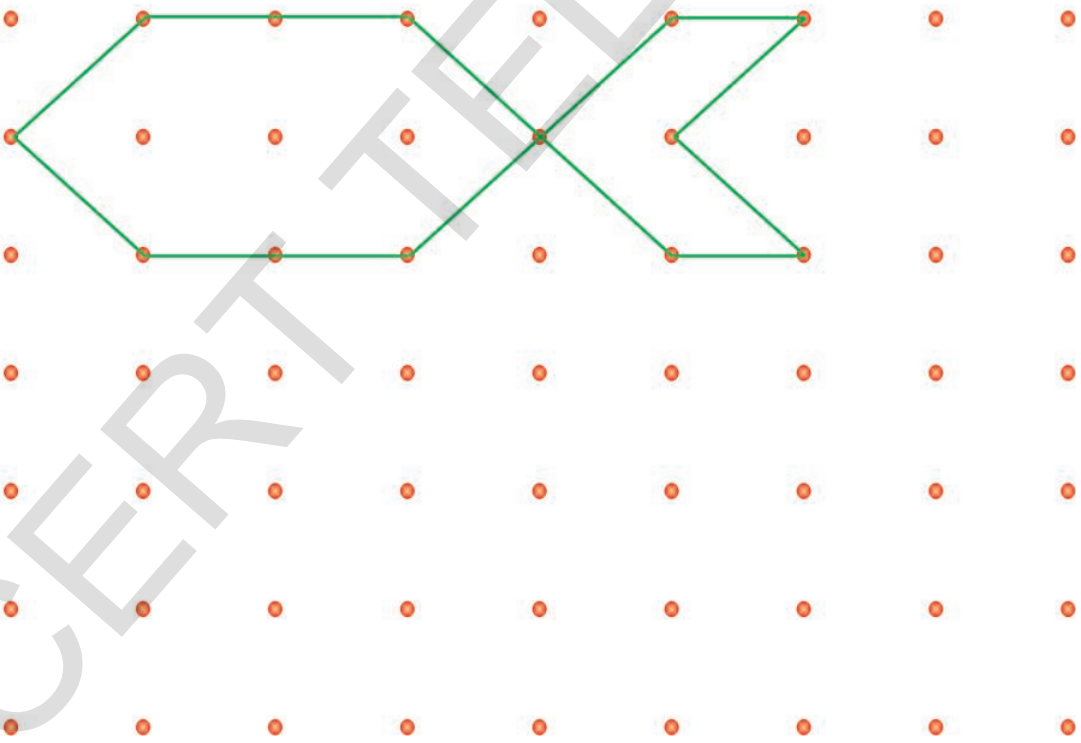

{dÚnÏ`nZm CXnhaUngnR>r {Xbë`n gMZm g_OdZ gnJn. CXnhaU Ë`nZm gnS>d Ún.

7. I nbr {Xbë`n {MÌnbn ~Kn. EH$nM àH$naÀ`n AnH$nanbn g_nZ aJnZ aJdn. EH$nM àH$naM AnH$na {H$Vr AnhV V _nOZ [aH$nå`n MnH$Qr_Ü` {bhn.

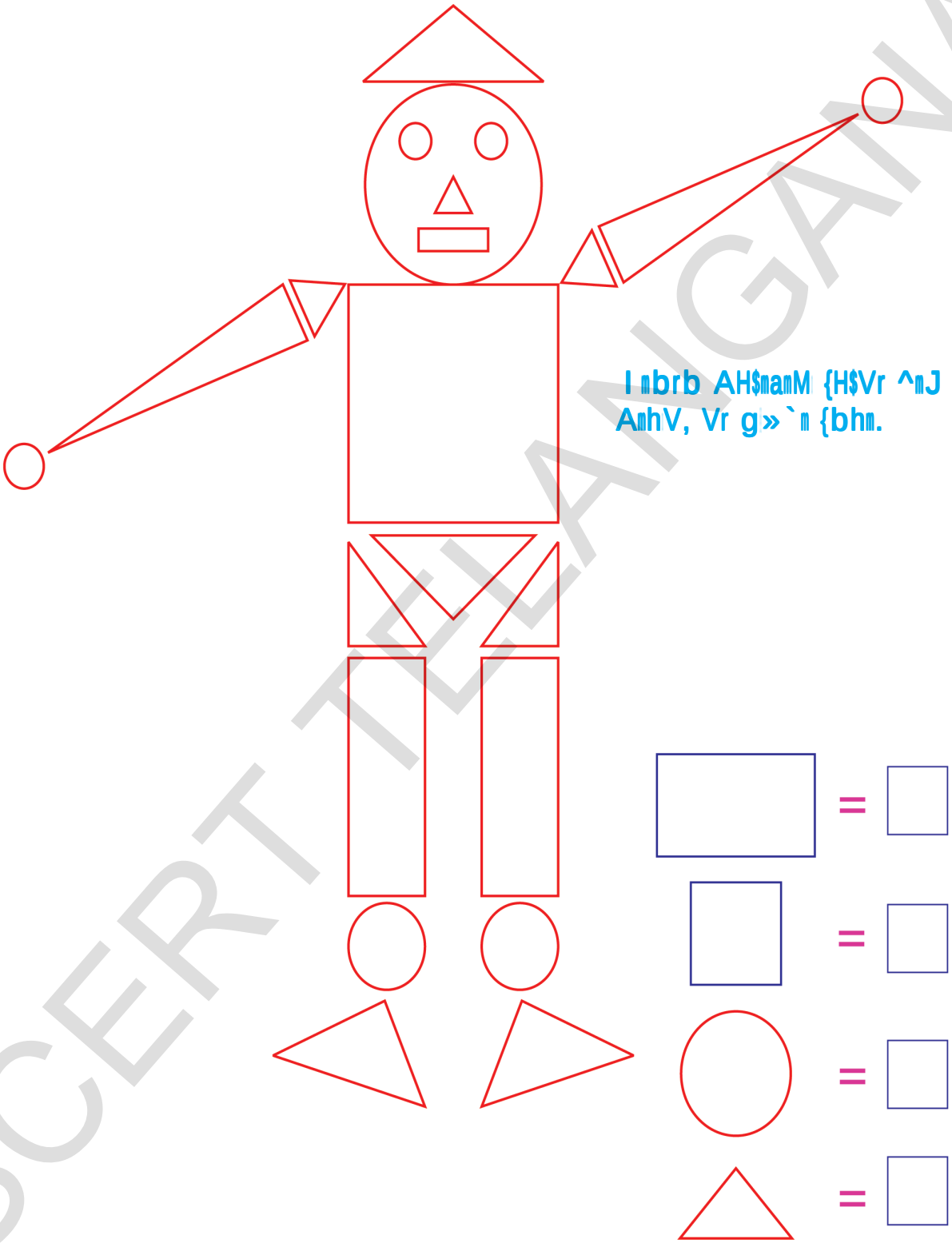

I nbrb AH$nanM {H$Vr ^nJ AnhV, Vr g»`n {bhn.

{dÚnÏ`nZn CXnhaUngnRr {Xbë`n gMZn g_OdZ gnJn. CXnhaU Ë`nZn gnS>d Ún.

19 ZmX H$am

1. \$bmM aJ nhm.

àË`H$ aJmM \$b {H$Vr AmhV, Vr g»`m Imbrb VH$Ë`mV {bhm.

\$bmMm aJ	g»`m
bmb	9
{nd i m	
nmT>am	

{dÚmÏ`mZm \$bmÀ`m aJmM {Zarj U H$é Úm. Ë`mZm àË`H$ aJmMr \$b {H$Vr AmhV V _mO Úm. Ë`mZm {Xbë`m VŠË`mZ `m½` g»`Mr ZmX H$amd`mg gmJm.

2. I nbr {Xbë`n VŠÎn`nVrb {MÌ nhn.

àË`H$ àH$maM \$i _nOn	VŠË`nV g»`Mr ZnX H$am Ë`nMr g»`n

{dÚmÏ`nZn \$i nÀ`n VŠË`nM {Zarj U H$é Ún. Ë`nZ àË`H$ àH$maM \$i _nO Ún. Ë`nZn {Xbë`n VH$Ë`nV `n½` g»`Mr ZnX H$and`ng gnJn.

3. am_æ`m H$S) AgUmè`m JmB, ~H$è`m, H$m~S>çmMm Vnerb {MÌmÀ`m énmV {Xbbm Amh. Ë`mMr g»`m _mOm.

AmVm Imbr {Xbë`m VŠË`mV g»`Mr ZmX H$am. am_æ`mÀ`m eVmVrb OZmda Imbrbà_mU.

àmUr	g»`m
	
	
	

{dÚmï`mZm {MÌmM {Zarj U H$é Úm. Ë`mZm OZmdamMr g»`m _mOZ Ë`mMr ZmX VŠË`m H$amd`mg gmJm.

àíZgJh

{MÌ nhm. Våhmbm {XgUmar àË`H$ dñV _mOm. Ë`mMm Vnerb Imbr {XbË`m VŠË`mV {bhm.

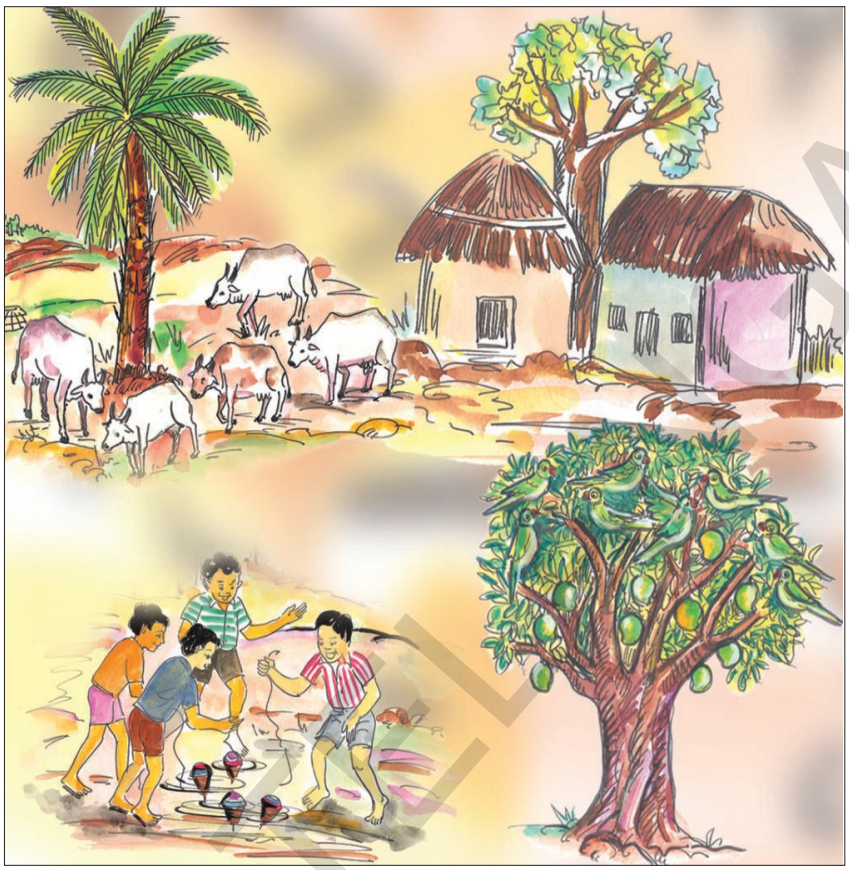

CXm:

dñV	g»`m
Jm`	5

{dÚmÏ`mZm CXmhaUmgmRr {XbË`m gMZm g_OZ gmJm. CXmhaU Ë`mZm ñdV..bm gmSd Úm.